

Panteia

Research to Progress

Research voor Beleid | EIM | NEA | IOO | Stratus | IPM

Onderzoek Levenlanglerenkrediet

Eindrapportage

Inge van den Ende, Peter de Klaver, Merle Bartsch en Thijs Driessen

December 2019

De verantwoordelijkheid voor de inhoud berust bij Panteia. Het gebruik van cijfers en/of teksten als toelichting of ondersteuning in artikelen, scripties en boeken is toegestaan mits de bron duidelijk wordt vermeld. Vermenigvuldigen en/of openbaarmaking in welke vorm ook, alsmede opslag in een retrieval system, is uitsluitend toegestaan na schriftelijke toestemming van Panteia. Panteia aanvaardt geen aansprakelijkheid voor drukfouten en/of andere onvolkomenheden.

The responsibility for the contents of this report lies with Panteia. Quoting numbers or text in papers, essays and books is permitted only when the source is clearly mentioned. No part of this publication may be copied and/or published in any form or by any means, or stored in a retrieval system, without the prior written permission of Panteia. Panteia does not accept responsibility for printing errors and/or other imperfections.

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting	5
1 Achtergrond en opzet van het onderzoek	13
1.1 Achtergrond van het onderzoek	13
1.2 Doel en vraagstelling van het onderzoek	14
1.3 Opzet van het onderzoek	17
1.4 Leeswijzer	19
2 Leven lang ontwikkelen in Nederland	20
2.1 Volgen van scholing door volwassenen	20
2.2 Algemene belemmeringen voor leven lang ontwikkelen	21
2.3 Beleid op het gebied van leven lang ontwikkelen	23
3 Huidige regeling levenlanglerenkrediet	26
3.1 Inhoud van de regeling levenlanglerenkrediet	26
3.2 Communicatie over de regeling levenlanglerenkrediet	28
3.3 Alternatieven voor de regeling levenlanglerenkrediet	28
4 Gebruik van het levenlanglerenkrediet	30
4.1 Aantal toekenningen en gebruikers	31
4.2 Gebruikers naar achtergrondkenmerken	32
4.3 Gebruikers naar opleidingskenmerken	37
4.4 Gebruikers naar kredietkenmerken	47
4.5 Bekendheid met het levenlanglerenkrediet	53
4.6 Houding t.o.v. lenen van financiële middelen	55
4.7 Motieven voor het gebruik van het levenlanglerenkrediet	57
4.8 Ervaringen met het gebruik van het levenlanglerenkrediet	60
4.9 Suggesties voor verbetering van het levenlanglerenkrediet	69
5 Niet-gebruik van levenlanglerenkrediet	72
5.1 Huidige potentiële gebruikers naar achtergrondkenmerken	73
5.2 Bekendheid met het levenlanglerenkrediet	77
5.3 Houding t.o.v. lenen van financiële middelen	79
5.4 Motieven voor het niet-gebruik van het levenlanglerenkrediet	81
5.5 Van niet-gebruik naar gebruik van het levenlanglerenkrediet	85
6 Verbreding doelgroep levenlanglerenkrediet	89
6.1 Toekomstige potentiële doelgroep bij verbreding	89
6.2 Visie van stakeholders op de verwachte effecten en kosten	110
7 Conclusies	115
7.1 Gebruik levenlanglerenkrediet	115
7.2 Niet-gebruik levenlanglerenkrediet	117
7.3 Verkenning verbreding doelgroep levenlanglerenkrediet	117
8 Slotbeschouwing	120

Bijlage 1	Statische analyses van DUO-data over gebruikers	123
Bijlage 2	Statische analyses van de gebruikersenquête	128
Bijlage 3	Statische analyses op enquête onder (toekomstige) potentiële gebruikers	131
Bijlage 4	Geraadpleegde bronnen	135
Bijlage 5	Geïnterviewde stakeholders	137

Managementsamenvatting

Achtergrond, doel en opzet van het onderzoek

Het in het studiejaar 2017/2018 ingevoerde levenlanglerenkrediet betreft een lening voor betaling van het collegegeld in het hoger onderwijs (hbo en wo) of het lesgeld in de beroepsopleidende leerweg in het middelbaar beroepsonderwijs (mb-bol). Het beoogt een financiële drempel weg te nemen voor de toegang tot het hoger onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs voor studenten in de leeftijd tot 55 jaar die geen recht (meer) hebben op reguliere studiefinanciering.

In opdracht van de directie Hoger Onderwijs en Studiefinanciering van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) heeft Panteia in 2019 onderzoek uitgevoerd naar de eerste ervaringen met het levenlanglerenkrediet. Het onderzoek richtte zich ook op de eventuele verbreding van de doelgroep van het krediet naar de beroepsbegeleidende leerweg (bbl) en de 3^e leerweg (ovo) in het mbo.

De centrale probleemstelling van het onderzoek was tweeledig:

1. *Gebruik en niet-gebruik: Wat zijn de eerste ervaringen met het in het studiejaar 2017-2018 in werking getreden levenlanglerenkrediet voor studenten in het hoger onderwijs (hbo en wo) en het middelbaar beroepsonderwijs (mbo-bol)?*
2. *Verbreding: Wat zijn de wenselijkheid en mogelijkheden voor verbreding van de doelgroep van het levenlanglerenkrediet naar studenten in de bbl en 3^e leerweg in het mbo?*

In het kader van het onderzoek is deskresearch verricht, zijn gegevens van DUO over gebruikers van het levenlanglerenkrediet geanalyseerd, zijn enquêtes uitgevoerd onder de gebruikers, huidige potentiële gebruikers en toekomstige potentiële gebruikers van het krediet en vonden twaalf stakeholdersinterviews plaats.

Gebruikers, toekenningen en kredieten in het studiejaar 2017/2018 (op basis van DUO-data)

Onder 'gebruikers' worden in dit onderzoek verstaan personen, die gebruik maken dan wel hebben gemaakt van het levenlanglerenkrediet. Eén en dezelfde gebruiker kan meer dan één krediet toegekend krijgen. In het studiejaar 2017/2018 werden aan 6.837 gebruikers in totaal 7.743 kredieten toegekend. Van de gebruikers kreeg 93% één en 7% meer dan één krediet toegekend.

Ruim de helft (56%) van de gebruikers is vrouw en minder dan de helft (44%) man. Bijna een derde (31%) is jonger dan 30 jaar en ruim twee derde (69%) 30 jaar of ouder.

Naar opleidingskenmerken is de samenstelling van de groep gebruikers¹ als volgt:

---

¹ In het geval van meer dan één toekenning per gebruiker is in de analyses van de opleidingskenmerken de opleiding/module op het hoogste opleidingsniveau betrokken. Wanneer voor meerdere opleidingen/modules op hetzelfde opleidingsniveau levenlanglerenkrediet is toegekend, dan is in de analyses van de opleidingskenmerken de laatste toekenning betrokken.

- Van de gebruikers heeft 42% een vooropleiding op mbo-niveau, 1% op ad-niveau, 36% op hbo-niveau en 21% op wo-niveau.
- Het niveau van de opleiding, waarvoor krediet is toegekend, is voor 4% van de gebruikers mbo-niveau, 64% hbo-niveau (waarvan 3% ad) en 32% wo-niveau.
- Op mbo-niveau hebben de meeste gebruikers (69%) een toekenning voor een mbo-opleiding in de sector zorg en welzijn. Het aandeel van de sector groen is met 1% het kleinst. Op ho-niveau hebben gebruikers het vaakst een toekenning voor een opleiding binnen de CROHO-onderdelen gedrag en maatschappij (23%), economie (20%) en onderwijs (15%). Het kleinste aandeel is er voor de onderdelen sectoroverstijgend (1%) en landbouw en natuurlijke omgeving (0%).
- Van de gebruikers heeft bijna twee derde (65%) een toekenning voor een deeltijdopleiding en bijna een derde (32%) voor een voltijdopleiding. Het aandeel van gebruikers met een toekenning voor een duale opleiding is zeer klein (2%).
- Het leeuwendeel van de gebruikers (88%) heeft een toekenning op basis van een reguliere aanvraag. In een tiende van de gevallen (11%) gaat het om een aanvraag voor modulair onderwijs (m.n. vanuit het bekostigd onderwijs).. Aanvragen in het kader van het experiment vraagfinanciering komen maar heel weinig voor.
- Veruit de meeste gebruikers (81%) hebben een toekenning voor een opleiding in het bekostigd onderwijs.

Het beeld van de groep gebruikers naar kredietkenmerken is als volgt²:

- Van de gebruikers heeft 87% een volledig en 13% een gedeeltelijk toegekend krediet.
- In veruit de meeste gevallen gaat het om gemiddelde maandelijkse leenbedragen per gebruiker van €0-249 (75%) en € 250-499 (17%). Bedragen van €1.000 of meer per maand komen maar zeer weinig voor.
- Het gemiddelde maandelijkse leenbedrag per gebruiker bedraagt €238,22.
- De gemiddelde duur, waarvoor het levenlanglerenkrediet is toegekend, bedroeg in het studiejaar 2017-2018 per gebruiker 7,87 maanden.
- Het gemiddelde jaarlijkse leenbedrag per gebruiker bedraagt €1.734,35.
- Bij iets minder dan de helft van de gebruikers (49,8%) overschrijdt het jaarlijkse leenbedrag het wettelijk college- of lesgeld. In de rest van de gevallen (50,2%) leent men jaarlijks een bedrag gelijk aan of lager dan het wettelijk college- of lesgeld.
- In totaal is door alle gebruikers samen een bedrag van €11.857.759,49 geleend.

Enquêtes onder gebruikers, huidige potentiële gebruikers en toekomstige potentiële gebruikers

In het kader van het onderzoek zijn enquêtes uitgevoerd onder gebruikers, huidige potentiële gebruikers en toekomstige potentiële gebruikers. Huidige potentiële gebruikers zijn personen, die nu al in aanmerking komen voor het levenlanglerenkrediet maar daar (nog) geen gebruik van maken (zowel huidige studenten als niet-studerenden). Toekomstige potentiële gebruikers zijn personen, die bij verbreding van de doelgroep van het levenlanglerenkrediet naar mbo-bbl en 3e leerweg, in aanmerking zouden komen voor het krediet. Het betreft zowel huidige bbl- en 3e leerweg studenten als degenen die in de enquête aangaven van plan zijn een bbl- of 3e leerweg opleiding te gaan volgen. De volgende tabel vat de resultaten van

² in het geval van meer dan één toekenning per gebruiker zijn in de analyses van de kredietkenmerken betreffende leenbedragen al deze opleidingen/modules betrokken. Bij de overige kredietkenmerken (zoals gehele of gedeeltelijke toekenning en duur van de lening) is dezelfde aanpak gehanteerd als bij de analyses van de opleidingskenmerken (zie vorige noot).

de enquêtes kort samen (de in de tabel gebruikte afkorting LLLK staat voor levenlanglerenkrediet).

<i>Item</i>	<i>Gebruikers (n=1.067)</i>	<i>Huidige potentiële gebruikers (n=3.066)</i>	<i>Toekomstige potentiële gebruikers (n=675/810)³</i>
Bekendheid met LLLK	Aandeel (zeer) goed bekend: 53%	Aandeel (zeer) goed bekend: 10%	Aandeel (zeer) goed bekend: 5%
Informatiekanalen LLLK (meer antwoorden mogelijk, hier verder: m.a.m.)	Top 3: 1) Website DUO (44%) 2) Website Rijksoverheid (20%) 3) Websites/campagnes opleidingsinst. (18%)	Top 3: 1) Website DUO (32%) 2) Website Rijksoverheid (26%) 3) Websites/campagnes opleidingsinstelling (15%)	Top 3: 1) Website DUO (39%) 2) Website Rijksoverheid (27%) 3) Social media (19%)
Houding t.o.v. lenen geld in het algemeen	Aandeel (zeer) positief: 33%	Aandeel (zeer) positief: 11%	Aandeel (zeer) positief: 11%
Houding t.o.v. lenen geld voor opleiding	Aandeel (zeer) positief: 63%	Aandeel (zeer) positief: 26%	Aandeel (zeer) positief: 24%
Opleiding ook gevolgd zonder LLLK?	Aandeel waarschijnlijk/zeker niet: 45%	Niet van toepassing	Niet van toepassing
(Nogmaals) gebruik gaan maken van LLLK?	Aandeel waarschijnlijk/zeker wel: 23%	Aandeel waarschijnlijk/zeker wel: 8%	Aandeel waarschijnlijk/zeker wel: 20%
Motieven (eventueel) volgen opleiding (m.a.m.)	Top 3: 1) Persoonlijke ontwikkeling (70%) 2) (Perspectief) betere baan/functie (48%) 3) Omscholen naar ander vak (37%)	Top 3: 1) Persoonlijke ontwikkeling (71%) 2) Beter worden in mijn vak (44%) 3) (Perspectief) betere baan/functie (39%) en omscholing naar een ander vak (39%).	Top 3: 1) Persoonlijke ontwikkeling (69%) 2) Beter worden in mijn vak (50%) 3) (Perspectief) betere baan/functie (41%)
Motieven (eventueel) gebruik LLLK voor opleiding (m.a.m.)	Top 3: 1) Geld tekort komen (74%) 2) Geen geld bij anderen hoeven lenen (44%) 3) Door opl. niet meer kunnen werken (25%)	Top 3: 1) Geld tekort komen (60%) 2) Geen geld bij anderen hoeven lenen (37%) 3) Door opl. niet meer kunnen werken (31%)	Top 3: 1) Geld tekort komen (59%) 2) Geen geld bij anderen hoeven lenen (51%) 3) Sneller kunnen afronden opleiding (34%)

³ De eerste twee vakken, die gaan over de bekendheid, informatiekanalen en houding t.o.v. lenen, betreffen alleen de resultaten van de enquête onder de groep mbo-bol (jonger dan 30 jaar), bbl -en derde leerweg studenten (toekomstige potentiële gebruikers in engere zin, n=675). Vanaf het derde vak, waar het gaat over het (mogelijk) gebruik maken van het LLLK, gaat het om de resultaten van de enquête onder zowel de groepen die momenteel een bbl- of derde leerweg opleiding volgen als degene die dit van plan zijn te doen (m.a.w. hiertussen zitten bijvoorbeeld ook hbo-studenten/afgestudeerden) (potentiële gebruikers in ruimere zin, n=810). De enquêteresultaten laten zien dat deze toekomstige potentiële doelgroep wel voornamelijk uit bol-studenten van 30 jaar en ouder en niet-studerenden met een mbo-diploma van 30 jaar of ouder bestaat.

<i>Item</i>	<i>Gebruikers (n=1.067)</i>	<i>Huidige potentiële gebruikers (n=3.066)</i>	<i>Toekomstige potentiële gebruikers (n=675/810)</i>
Motieven niet-gebruik LLLK (m.a.m.)	Niet van toepassing	Top 3: 1) Onbekendheid met LLLK (47%) 2) Niet-studerend én geen studieplannen (21%) 3) Andere financiële motieven (18%)	Top 3: 1) Andere financiële motieven (32%) 2) Gebruik andere fin. tegemoetkomingen (26%) 3) Geen (verdere) studieplannen (19%)
Andere financiële motieven niet-gebruik LLLK nader uitgesplistst (m.a.m)	Niet van toepassing	Top 3: 1) Financieel niet nodig (60%) 2) Principieel geen studieschuld willen (58%) 3) Al te hoge studieschuld (12%)	Top 3: 1) Principieel geen studieschuld willen (63%) 2) Financieel niet nodig (55%) 3) Al te hoge studieschuld (10%)
Belemmerende voorwaarden/regelgeving LLLK voor gebruik nader uitgesplistst (m.a.m.)	Niet van toepassing	Top 3: 1) Met rente terugbetalen (76%) 2) Terugbetaling per mnd. afh. v. inkomen (41%) 3) Terugbetaling binnen 15 jaar (22%)	Top 3: 1) Met rente terugbetalen (74%) 2) Terugbetaling per mnd. afh. v. inkomen (36%) 3) Terugbetaling v.a. 1 jan na afronden opl. (31%)
Gebruik andere financiële tegemoetkomingen	Aandeel ja: 13% (diverse instrumenten)	Aandeel ja: 18% (m.n. fin. tegemoetkomingen indiv. werkgevers)	Niet gevraagd
Oordeel over inhoud regeling LLLK	Redelijk positief (m.u.v. 'met rente terugbetalen')	Niet gevraagd	Redelijk positief (m.u.v. 'met rente terugbetalen')
Oordeel over informatievoorziening LLLK	Neutraal	Niet gevraagd	Niet gevraagd
Oordeel over uitvoering LLLK	Positief	Niet gevraagd	Niet gevraagd

Visie van stakeholders op verbreding doelgroep levenlanglerenkrediet

Een verbreding van het levenlanglerenkrediet naar bbl- en 3^e leerwegopleidingen is vanuit gelijkwaardigheidsoverwegingen, volgens alle geïnterviewde stakeholders, nodig. De huidige regeling sluit nu doelgroepen uit die in feite een deeltijd of duale opleiding op mbo-niveau willen volgen. Opleidingen die juist voor werkenden goed te combineren zijn met hun baan. Stakeholders gaan er namelijk vanuit dat een groot deel van de potentiële doelgroep bij verbreding van het levenlanglerenkrediet naast de studie zal willen (blijven) werken.

De meningen over de verwachte effecten bij verbreding van het levenlanglerenkrediet voor de 'extra' deelname aan bbl- en 3^e leerwegopleidingen lopen uiteen. De helft van de stakeholders is positief gestemd en gaat er vanuit dat het krediet een goede stimulans zal zijn om de beoogde potentiële gebruikers (eventueel in combinatie met andere regelingen) scholing te laten volgen. Vooral vanwege het feit dat zowel de bbl- en 3^e leerwegopleidingen goed te combineren zijn met een baan. De andere helft van de stakeholders verwacht geen of nauwelijks effect bij verbreding van het levenlanglerenkrediet. Zij hebben allereerst twijfels over de mate waarin het levenlanglerenkrediet het juiste middel is om scholing onder de beoogde potentiële gebruikers te stimuleren. Zij gaan er vanuit dat de beoogde doelgroepen over het algemeen minder financieel draagkrachtig zijn en daarom minder snel geneigd zijn om geld te lenen. Daarnaast hebben zij twijfels over de mate waarin bepaalde kenmerken van de bbl- en 3^e leerwegopleidingen aansluiten bij de beoogde doelgroepen. Voor een bbl-opleiding heeft een deelnemer een werkgever nodig, die deze opleiding in veel gevallen wel zal financieren. Hiervoor is geen levenlanglerenkrediet nodig. Een 3^e leerwegopleiding is relatief duur en gezien de lage financiële draagkracht van de beoogde doelgroepen verwachten deze stakeholders dat dit type opleiding weinig zal worden gebruikt.

Wel zijn stakeholders het erover eens dat de verbreding naar 3^e leerwegopleidingen de meeste potentie heeft. Dit komt voornamelijk omdat 3^e leerwegopleidingen door de modulaire opzet en de kortere studieduur beter te combineren zijn met een baan. Stakeholders verwachten dat bbl-opleidingen vooral interessant zijn voor werkenden en werkzoekenden die zich willen omscholen. Specifiek gaat het dan om mensen die geen werkgever kunnen vinden die de opleidingskosten wil of kan financieren. Sommige stakeholders vragen zich wel af in hoeverre het voor komt dat een werkgever de opleidingskosten niet betaalt en de beoogde doelgroep bereid is hiervoor geld te gaan lenen.

Dat het belangrijk is om de beoogde doelgroepen bij verbreding van het krediet naar bbl- en 3^e leerwegopleidingen te stimuleren scholing te gaan volgen, daar zijn alle stakeholders het over eens. Ook zijn volgens alle stakeholders aanvullende voorzieningen nodig om de beoogde potentiële gebruikers te stimuleren een bbl- of 3^e leerwegopleiding met behulp van het levenlanglerenkrediet te gaan volgen. Het gaat om de volgende aanvullende voorzieningen:

1. Laagdrempelige, lokale en onafhankelijke begeleiding en scholingsadvies;
2. Afgestemde en gerichte informatie voor de beoogde potentiële gebruikers.

Over de verwachte kosten zijn stakeholders het niet helemaal eens. Een deel verwacht dat het verbrede levenlanglerenkrediet nauwelijks zal worden gebruikt en als gevolgd daarvan zullen er ook nauwelijks kosten zijn. Andere stakeholders voorzien vooral kosten in de aanvullende begeleiding c.q. scholingsadvies wat volgens hen nodig is. Zij benadrukken daarbij dat de baten van scholingsadvies, waarbij rekening wordt

gehouden met de arbeidsmarktrelevantie, belangrijker zijn dan de kosten. Gezien de beperkte financiële draagkracht van de beoogde doelgroepen bij verbreding van het krediet voorzien stakeholders wel dat er meer oninbare vorderingen zullen zijn.

Slotbeschouwing

De onderzoeksresultaten pleiten in beginsel voor de verbreding van het levenlanglerenkrediet naar bbl- en 3^e leerwegopleidingen. De voornaamste argumenten hiervoor zijn:

- Het animo onder toekomstige potentiële gebruikers (20% tot 55%) voor de verbreding;
- De behoefte aan een opleidingsvariant op mbo-niveau, naast de voltijd bol-opleidingen, die aansluit bij een werkende potentiële doelgroep. Dit blijkt zowel uit het hoge huidige gebruik van deeltijdopleidingen in het hoger onderwijs als het gegeven dat ook de beoogde doelgroepen uit voornamelijk werkenden bestaan, die waarschijnlijk hun baan met de studie zouden willen combineren;
- De hoge waardering van toekomstige potentiële gebruikers voor de voorwaarden waaronder zij het levenlanglerenkrediet zouden kunnen gebruiken;
- Gezien de goede arbeidsmarkt- en inkomenspositie van afgestudeerde bbl-ers en het feit dat studenten van een derde leerwegopleiding ook meer ruimte hebben om naast de studie te werken of daartoe verplicht zijn, maakt de kans dat zij in staat zijn het krediet na afloop terug te kunnen betalen groter. Tegelijkertijd wordt hiermee de kans op meer oninbare vorderingen kleiner;
- De gelijkwaardigheid in het kunnen gebruiken van het krediet. Op dit moment sluit het krediet in feite werkenden uit die een opleiding op mbo-niveau naast hun baan zouden willen volgen. Op mbo-niveau is een bbl- of 3^e leerwegopleidingen veel beter te combineren met een baan dan een voltijd bol-opleiding;
- Stakeholders verwachten niet dat er bij verbreding van het levenlanglerenkrediet verdringing van de bijdrage vanuit bedrijven en O&O fondsen zal ontstaan.

Wel benadrukken we dat het enkel aanbieden van het levenlanglerenkrediet, gegeven de beperkte financiële draagkracht van de potentiële gebruikers en hun aversie tegen lenen, zoals dat nu gebeurt onvoldoende is om een hogere deelname aan bbl- en 3^e leerwegopleidingen te bereiken. Om dit te bereiken zijn aanvullende voorzieningen nodig die erop gericht zijn de potentiële gebruikers te bereiken en te stimuleren scholing te gaan volgen. Hierbij gaat het voornamelijk om goede en laagdrempelige begeleiding en scholingsadvies die erop gericht is de potentiële gebruiker ervan te overtuigen dat zijn/haar financiële investering in scholing de moeite waard is. Daarnaast is het van belang te zorgen voor informatie over het krediet die in begrijpelijke taal wordt weergegeven en op zowel online als fysieke plekken, waar de potentiële gebruiker komt, beschikbaar is. Specifiek dient er aandacht te zijn voor het bekender maken van de 3^e leerweg als opleidingsvorm en dat hiervoor het levenlanglerenkrediet kan worden aangevraagd. Dit leidt uiteraard tot aanvullende kosten maar uiteindelijk, zo zeiden verschillende stakeholders, levert dit de maatschappij meer op.

1 Achtergrond en opzet van het onderzoek

1.1 Achtergrond van het onderzoek

Beleidsmatige aandacht voor leven lang ontwikkelen

De arbeidsmarkt verandert snel. Onder meer door nieuwe technologieën, digitalisering en de energietransitie komen er nieuwe banen bij, terwijl andere juist verdwijnen. Ook veranderen de vereiste kennis, vaardigheden en competenties van werknemers. Om aan de slag te blijven, is het van groot belang dat iedereen zich tijdens zijn of haar loopbaan blijft ontwikkelen. Waar vroeger een diploma van een beroepsopleiding het eindstation was, is het nu juist het beginpunt van een leven lang ontwikkelen.

Internationaal gezien doet Nederland het op het gebied van leven lang ontwikkelen niet slecht. Het bedrijfsleven en de circa honderd (sectorale) Opleidings- en Ontwikkelfondsen (O&O-fondsen) in ons land geven jaarlijks 1,7 miljard euro uit aan opleidingen.⁴ Het zijn echter vooral jongere volwassenen en hoogopgeleiden die daar gebruik van maken. Scholing van werknemers vindt soms ook te laat plaats, waardoor mensen werkloos raken.

In het regeerakkoord 'Vertrouwen in de toekomst' van het kabinet Rutte III wordt dan ook de ambitie uitgesproken een doorbraak op het gebied van leven lang ontwikkelen te realiseren en een positieve en sterke leercultuur tot stand te brengen.⁵ Een van de maatregelen van het kabinet om leven lang ontwikkelen te stimuleren, is de invoering van het levenlanglerenkrediet.⁶

Levenlanglerenkrediet

De invoering van het levenlanglerenkrediet in het studiejaar 2017/2018 is mede ingegeven door onderzoek in opdracht van OCW naar de uitbreiding van de leenfaciliteit voor het reeds bestaande collegegeldkrediet en het advies van de commissie Flexibel hoger onderwijs voor werkenden:

- In opdracht van OCW is in 2011 onderzoek verricht naar de behoefte aan, de voorwaarden voor en de gevolgen van een levenlanglerenkrediet. Belangrijkste conclusie was dat uitbreiding van de bestaande leenfaciliteit voor collegegeldkrediet tot een regeling voor levenlanglerenkrediet in het algemeen een positief effect zou hebben op de instroom van nieuwe studenten in het hoger en middelbaar beroepsonderwijs.⁷ Het openstellen van een levenlanglerenkrediet voor studenten in mbo-bbl⁸ werd destijds minder opportuun geacht. Een belangrijk argument hiertegen was dat de opleidingskosten voor bbl'ers meestal worden betaald door werkgevers. Het beschikbaar stellen van het levenlanglerenkrediet voor bbl'ers zou leiden tot een verdringing van de bijdrage die nu door werkgevers wordt geleverd en tot een verhoging van de kosten voor de studerende werknemer.⁹
- De WRR en de Adviescommissie Flexibel hoger onderwijs voor werkenden (commissie Rinnooy Kan) bepleitten in 2014 een sterkere inzet op scholing gedurende het gehele leven. Nederland heeft behoefte aan meer kenniswerkers en er is meer oog nodig voor hun flexibele en duurzame inzetbaarheid. Meer in het

⁴ <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/jaarlijks-1-7-miljard-naar-bedrijfskursussen~b58be114/>

⁵ VVD, CDA, D66 en ChristenUnie (2017). Vertrouwen in de toekomst. Regeerakkoord 2017 – 2021.

⁶ Voor een uitgebreidere uiteenzetting over het beleid op het gebied van leven lang ontwikkelen zij verwezen naar paragraaf 2.3,

⁷ Berenschot (2011). Onderzoek naar de uitbreiding van de leenfaciliteit voor collegegeldkrediet.

⁸ Destijds was er nog geen 3^e leerweg in het mbo.

⁹ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30012-90.html>

bijzonder werd in de adviezen de mogelijkheid van een krediet voor deeltijdstudenten geopperd.¹⁰

Het levenlanglerenkrediet betreft een lening voor betaling van het collegegeld in het hoger onderwijs (hbo en wo) of het lesgeld in het middelbaar beroepsonderwijs (mbo-bol). Het beoogt een financiële drempel weg te nemen voor de toegang tot het hoger onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs voor studenten in de leeftijd tot 55 jaar die geen recht (meer) hebben op reguliere studiefinanciering. De regeling wordt namens de directie Hoger Onderwijs en Studiefinanciering van het ministerie van OCW uitgevoerd door DUO. Vooraf zijn geen kwantitatieve doelstellingen voor het levenlanglerenkrediet geformuleerd. Wel was de verwachting dat een deel van de mensen, die ook zonder levenlanglerenkrediet zouden zijn gaan studeren, van het krediet gebruik zouden maken (naast mensen die zonder het krediet niet zouden zijn gaan studeren). Het gebruik is voorsnog beperkt gebleven. In het studiejaar 2017/2018 werden aan 6.837 personen in totaal 7.743 kredieten toegekend.¹¹

De wettelijke grondslag van het levenlanglerenkrediet is middels artikel 1 van de Wet studievoorschot hoger onderwijs¹² geregeld in de Wet Studiefinanciering 2000.¹³ De regeling levenlanglerenkrediet wordt namens de Directie Hoger Onderwijs en Studiefinanciering uitgevoerd door DUO.

1.2 Doel en vraagstelling van het onderzoek

Doel- en probleemstelling

In het Algemeen Overleg (AO) Leven Lang Leren van 13 maart 2018 is aangekondigd dat – mede in verband met het nog relatief beperkt gebruik van het levenlanglerenkrediet - bezien wordt of het levenlanglerenkrediet meer onder de aandacht gebracht moet worden.¹⁴ Verder bevat het Bestuursakkoord 2018-2022 tussen OCW en de MBO-Raad het voornemen een verkenning uit te voeren naar de mogelijkheden om het levenlanglerenkrediet te verbreden naar ook een levenlanglerenkrediet voor mbo bbl en 3^e leerweg.¹⁵ Dit voornemen is mede ingegeven door signalen van werkgeversorganisaties en verenigingen van onderwijsaanbieders (MBO Raad en NRTO) dat zij het gemaakte onderscheid tussen voltijd mbo-bol (wel aanspraak) en mbo bbl en 3^e leerweg (geen aanspraak) onterecht vinden. Genoemde organisaties verwachten van uitbreiding van het levenlanglerenkrediet naar mbo bbl en 3^e leerweg wel degelijk een positief effect op de instroom in deze leerwegen van het middelbaar beroepsonderwijs.

Mede in het kader van het bovenstaande bestaat bij de directie Hoger Onderwijs en Studiefinanciering van het ministerie van OCW behoefte aan een onderzoek naar het levenlanglerenkrediet. De centrale probleemstelling van dit onderzoek is tweeledig:

¹⁰ Adviescommissie Flexibel hoger onderwijs voor werkenden (2014). Adviesrapport Flexibel hoger onderwijs voor volwassenen.

¹¹ Een en dezelfde persoon kan meerdere toekenningen hebben (bijvoorbeeld bij het volgen van meerdere modules tegelijk).

¹² <https://wetten.overheid.nl/BWBR0036261/2017-09-01>

¹³ <https://wetten.overheid.nl/BWBR0011453/2019-02-01>

¹⁴ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30012-90.html>

¹⁵ Ministerie van OCW en MBO-Raad (2018). Bestuursakkoord OCW - MBO-Raad 2018-2022: Trots, vertrouwen en lef.

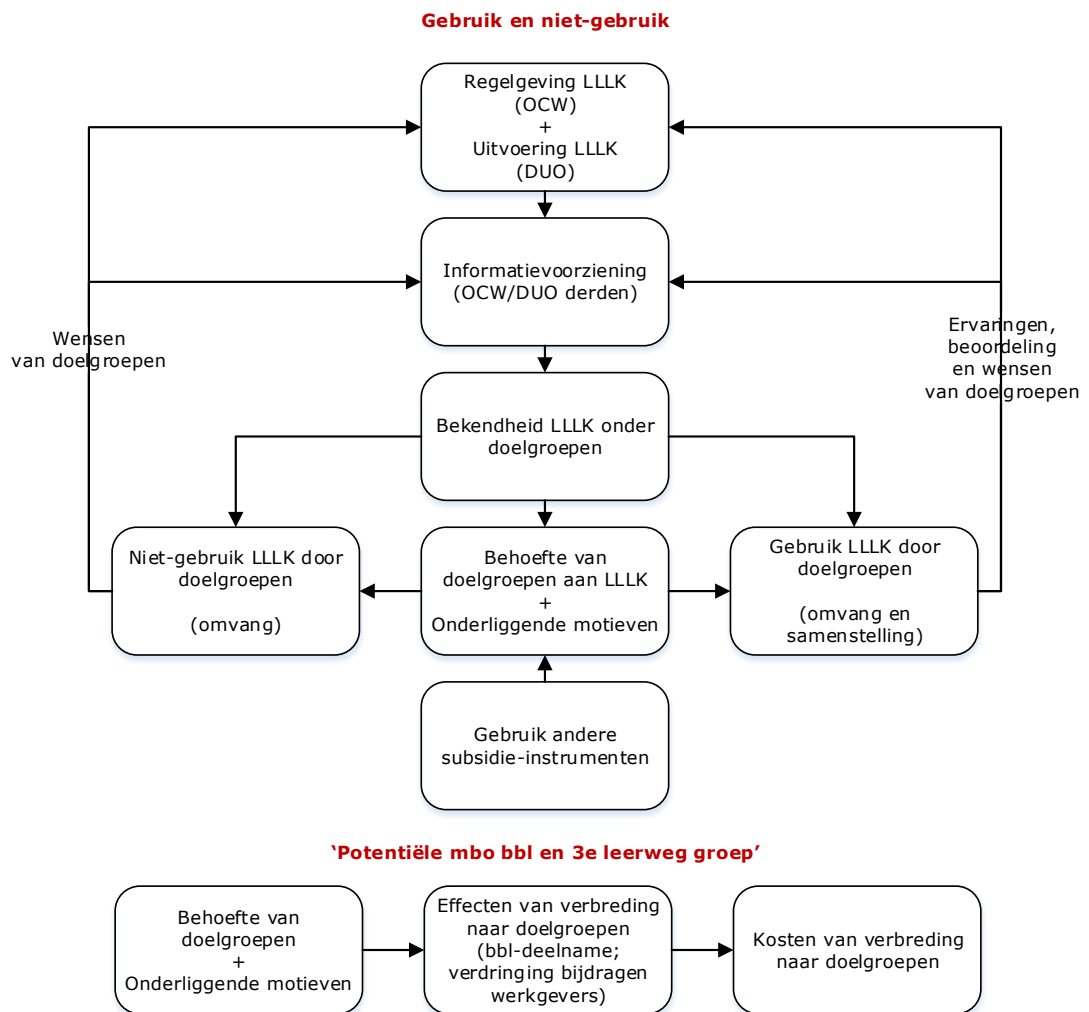

1. *Gebruik en niet-gebruik: Wat zijn de eerste ervaringen met het in het studiejaar 2017-2018 in werking getreden levenlanglerenkrediet voor studenten in het hoger onderwijs (hbo en wo) en het middelbaar beroepsonderwijs (voltijd mbo-bo)?*
2. *Verbreiding: Wat zijn de wenselijkheid en mogelijkheden voor verbreding van de doelgroep van het levenlanglerenkrediet naar studenten in de bbl en 3^e leerweg in het mbo?*

Analysekader

Bij de beantwoording van deze centrale probleemstelling hanteren we onderstaand analysekader.

Figuur 1.1 Analysekader (LLLK = levenlanglerenkrediet)

Bron: Panteia

Onderzoeksvragen

Mede op basis van bovenstaand analysekader is de centrale probleemstelling vertaald in de volgende onderzoeksvragen.

Gebruik en niet-gebruik levenlanglerenkrediet

Gebruik

1. Wat is in het studiejaar 2017-2018 en het eerste deel van het studiejaar 2018-2019 (de ontwikkeling in) de **omvang** van de groep studenten in het ho en voltijd mbo-bol die **gebruik** maken van het levenlanglerenkrediet?
2. Wat is de **samenstelling** van deze groep?
3. Wat is de **arbeidsmarktpositie** van deze groep?
4. Wat is de **bekendheid** van deze groep met (de regelgeving en uitvoering van) het levenlanglerenkrediet?
5. Wat zijn de **motieven** van deze groep om gebruik te maken van het levenlanglerenkrediet?
6. Maakt deze groep naast het levenlanglerenkrediet ook gebruik van **andere subsidie-instrumenten** die geen lening inhouden? Zo ja welke?
7. Wat zijn de **ervaringen** van deze groep met het levenlanglerenkrediet?
8. Welke **suggesties** heeft deze groep **voor verbetering** van het levenlanglerenkrediet?

Niet-gebruik

9. Wat is – onder alle huidige doelgroepen (studenten ho, studenten voltijd mbo-bol en niet-studerenden) - de **omvang** van het **niet-gebruik** van het levenlanglerenkrediet?
10. Wat zijn de oorzaken van/ **motieven** voor het niet-gebruik van deze groep?
11. In hoeverre - en onder welke voorwaarden - overweegt deze groep in de (nabije of verdere) **toekomst wel gebruik** te gaan maken van het levenlanglerenkrediet?

'Potentiële mbo bbl en 3^e leerweg groep'

12. In welke mate is onder de 'potentiële mbo bbl en 3^e leerweg groep' (studenten mbo-bbl, studenten mbo 3^e leerweg, studenten voltijd mbo-bol, niet-studerenden) **behoefte** aan het levenlanglerenkrediet?
13. Wat zijn voor deze groep de **motieven** om wel of juist niet gebruik te gaan maken van het levenlanglerenkrediet (zie motieven vraag 5 respectievelijk vraag 10)?
14. Wat is de **waardering** van deze groep van de **voorwaarden** voor het levenlanglerenkrediet (maximum leenbedrag, alleen indien geen recht op reguliere studiefinanciering, 15 jaar terugbetalen, draagkrachtregeling)?
15. Wat zijn de **verwachte effecten** van openstelling van het levenlanglerenkrediet voor deze groep op de deelname aan het bbl- en 3^e leerwegonderwijs?
16. Hoe hoog zijn de **geschatte kosten** die samenhangen met openstelling van het levenlanglerenkrediet voor deze groep?
17. Wat zijn op bovenstaande punten de **visie en verwachtingen** van relevante koepels/ belangenorganisaties?
18. Welke beargumenteerde, verantwoorde **keuze** is op basis van de beantwoording van onderzoeksvraag 12 t/m 17 te maken voor het **al dan niet verbreden** van het levenlanglerenkrediet naar de bbl en 3^e leerweg?

1.3 Opzet van het onderzoek

Het onderzoek is deels kwalitatief, maar hoofdzakelijk kwantitatief van aard. Globaal zijn in het onderzoek de volgende fasen te onderscheiden:

1. Deskresearch;
2. Secundaire kwantitatieve data-analyses;
3. Primaire kwantitatieve dataverzameling en -analyse;
4. Kwalitatieve dataverzameling en -analyse;
5. Finale analyse en rapportage.

Ad 1 Deskresearch

De (korte) deskresearch in de eerste fase van het onderzoek richtte zich op wet- en regelgeving, beleidsdocumenten, informatie van uitvoeringsorganisatie DUO, onderzoeksrapporten en andersoortige informatie omtrent het levenlanglerenkrediet. Doel van de deskresearch was vooral het verkrijgen van input voor de vragenlijsten voor de enquêtes in fase 3 en de checklist voor de interviews in fase 4. Voor de geraadpleegde bronnen zijn verwezen naar bijlage 4.

Ad 2 Secundaire kwantitatieve data-analyses

In de tweede fase hebben aan de hand van een statistisch programmapakket secundaire kwantitatieve data-analyses plaatsgevonden op gegevens van DUO over gebruikers van het levenlanglerenkrediet in het studiejaar 2017/2018. Doel hiervan was het in kaart brengen van (de ontwikkeling in) de omvang respectievelijk de samenstelling van de groep gebruikers van het levenlanglerenkrediet. DUO heeft hiervoor geanonimiseerde gegevens over de groep gebruikers op persoonsniveau en op het niveau van de individuele toekenningen aangeleverd.

Een beschrijving van de uitvoering van de secundaire kwantitatieve data-analyses is opgenomen in bijlage 1.

Ad 3 Primaire kwantitatieve dataverzameling en -analyse

De derde fase van het onderzoek bestond uit een online enquête onder drie groepen respondenten:

1. Gebruikers van het levenlanglerenkrediet.
2. Huidige potentiële gebruikers van het levenlanglerenkrediet (zowel studerende als niet-studerende).
3. Toekomstige potentiële gebruikers (i.e. personen die gebruik zouden kunnen gaan maken van het krediet als dit beschikbaar zou komen voor studenten in de mbo bbl en 3^e leerweg).

Elk van deze groepen respondenten bestaat weer uit een aantal specifieke doelgroepen. In de enquêtes is gebruik gemaakt van een aparte vragenlijst voor de eerste groep respondenten en een gecombineerde vragenlijst voor de tweede en derde groep respondenten. In laatstgenoemde vragenlijst bepalen enkele screeningsvragen welke vragen de respondenten krijgen voorgelegd (die voor de groep huidige potentiële gebruikers, de toekomstige potentiële gebruikers of beide groepen).

Onderstaande tabel geeft per groep respondenten de thema's in de vragenlijsten en de bron waarvan wij de contactgegevens hebben ontvangen.

Groep	Thema's	Bron
Gebruikers van LLLK*	<ul style="list-style-type: none"> Arbeidsmarktpositie (onderzoeksvraag 3) Bekendheid LLLK (4) Motieven gebruik LLLK (5) Gebruik andere subsidie-instrumenten (6) Ervaringen gebruik LLLK (7) Suggesties verbetering LLLK (8) 	DUO
Huidige potentiële gebruikers van LLLK	<ul style="list-style-type: none"> Persoonskenmerken (geslacht, leeftijd) Opleidingskenmerken (niveau, sector, type opleiding) Bekendheid LLLK (4) Motieven niet-gebruik LLLK (10) Voorwaarden waaronder wel gebruik LLLK (11) 	DUO Panelclix (voor niet-studerenden)
Toekomstige potentiële gebruikers van LLLK	<ul style="list-style-type: none"> Persoonskenmerken (geslacht, leeftijd) Opleidingskenmerken (niveau, sector, type opleiding) Bekendheid LLLK (4) Behoefte LLLK (12) Motieven (niet-)gebruik LLLK (13) Waardering voorwaarden LLLK (14) 	DUO Panelclix (voor niet-studerenden)

*LLLK = Levenlanglerenkrediet

De enquêteresultaten zijn met behulp van een statistisch programmapakket geanalyseerd.

Een uitgebreide beschrijving van de uitvoering van de enquêtes en een responsanalyse is opgenomen in bijlage 2 en 3.

Ad 4 Kwalitatieve dataverzameling en -analyse

De kwalitatieve dataverzameling en -analyse in fase 4 van het onderzoek bestond uit stakeholderinterviews. Naast toetsing en nadere duiding van de resultaten van fase 2 (analyse DUO-data) en fase 3 (enquêtes) stond in de interviews met name de verbreding van het levenlanglerenkrediet naar mbo bbl en 3^e leerweg centraal. Daarbij zijn de volgende thema's aan de orde gekomen:

Thema's
<ul style="list-style-type: none"> Inschatting van: <ul style="list-style-type: none"> Behoeften, onderliggende motieven en waardering voorwaarden levenlanglerenkrediet onder de 'potentiële bbl en 3^e leerweg groep' (onderzoeksvraag 12 t/m 14) Verwachte effecten van verbreding van het levenlanglerenkrediet naar mbo bbl en 3^e leerweg (15) Verwachte kosten van verbreding van het levenlanglerenkrediet naar mbo bbl en 3^e leerweg (16)   Visie op wenselijkheid en mogelijkheden van verbreding van het levenlanglerenkrediet naar mbo-bbl (17 en 18).

Om een zo compleet mogelijk beeld te krijgen, zijn interviews gehouden met de volgende categorieën van stakeholders: onderwijskoepels (zoals MBO Raad en NRTO), sociale partners en kenniscentra/experts.

Ad 5 Finale analyse en rapportage

In de vijfde en laatste fase van het onderzoek heeft een finale analyse plaatsgevonden waarin de resultaten van alle voorgaande fasen met elkaar in verband zijn gebracht. Op basis van de finale analyse heeft het onderzoeksteam conclusies getrokken over de eerste ervaringen met het levenlanglerenkrediet in hoger onderwijs en voltijd mbo-bol respectievelijk de wenselijkheid en de mogelijkheden voor verbreding van het levenlanglerenkrediet naar mbo bbl en 3e leerweg. Onderzoeksresultaten en conclusies zijn vastgelegd in deze eindrapportage.

1.4 Leeswijzer

De opbouw van het rapport is als volgt. Nadat in dit eerste hoofdstuk achtergrond, doel en opzet van het onderzoek aan de orde zijn geweest, schetsen hoofdstuk 2 en 3 de context. Hoofdstuk 2 gaat kort in op de stand van zaken met betrekking tot leven lang ontwikkelen in Nederland. Daarna volgt in hoofdstuk 3 een beschrijving van de huidige regeling van het levenlanglerenkrediet. Hoofdstuk 4 en 5 gaan in op (de achtergronden van) respectievelijk het gebruik en het niet-gebruik van het levenlanglerenkrediet. Onderwerp van hoofdstuk 6 ten slotte is de verbreding van de doelgroep van het levenlanglerenkrediet naar de mbo bbl en 3^e leerweg groep. In hoofdstuk 7 bespreken we de belangrijkste conclusies uit voorgaande hoofdstukken en in hoofdstuk 8 bespreken we op basis van de onderzoeksresultaten de keuze voor het wel of niet verbreden van het levenlanglerenkrediet naar bbl- en 3^e leerwegopleidingen.

Voor in het rapport is een managementsamenvatting opgenomen. De bijlagen achter in het rapport bevatten een methodologische verantwoording en overzichten van geraadpleegde bronnen respectievelijk geïnterviewde stakeholders.

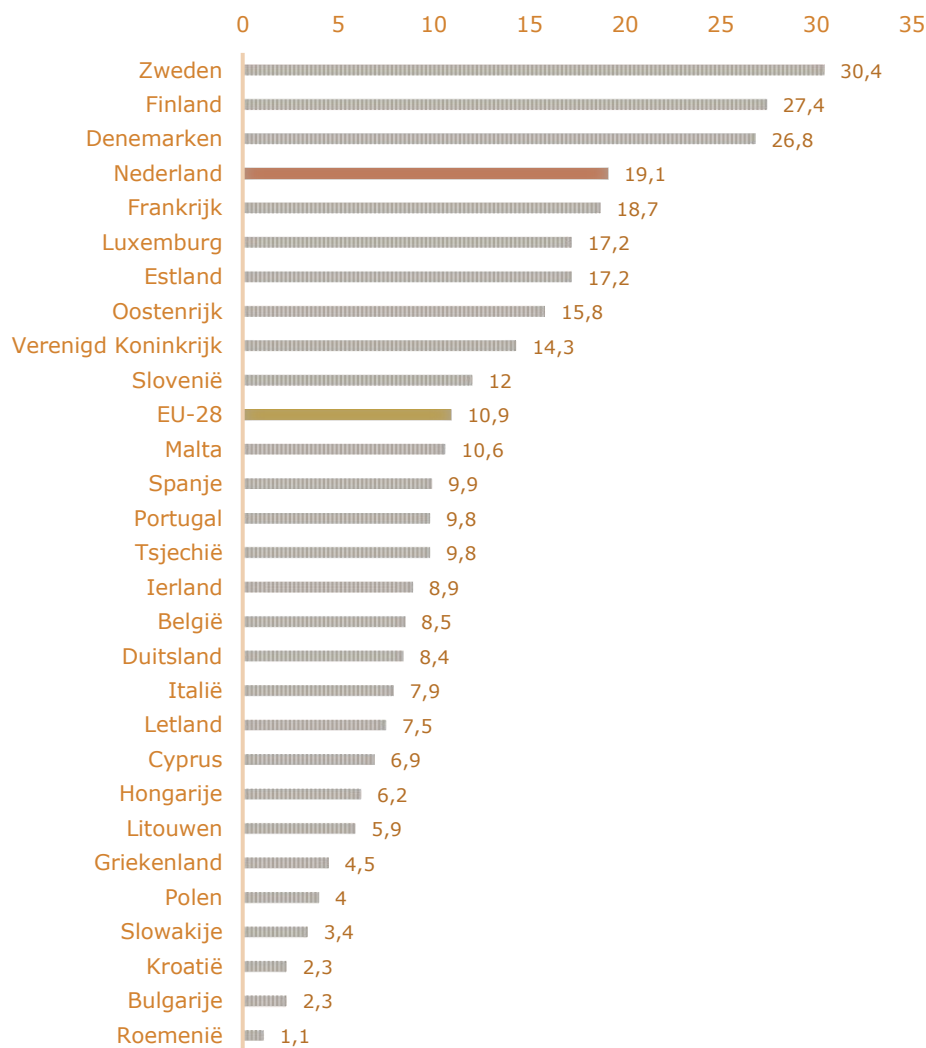
2 Leven lang ontwikkelen in Nederland

In dit korte hoofdstuk schetsen we – op basis van gegevens van CBS – eerst een beeld van het volgen van scholing door volwassenen (hier gedefinieerd als 25- tot 65 jarigen) in Nederland (paragraaf 2.1). Daarna gaan we in op een tweetal onderzoeken naar (oplossingen voor) algemene belemmeringen voor leven lang ontwikkelen in ons land (paragraaf 2.2). We sluiten af met een paragraaf over beleid(svornemens) van het kabinet op dit gebied (paragraaf 2.3). Daar vormt dit hoofdstuk de context voor de huidige regeling van het levenlanglerenkrediet, zoals beschreven in hoofdstuk 3.

2.1 Volgen van scholing door volwassenen

Figuur 2.1 geeft het aandeel 25- tot 65-jarigen weer dat in 2017 deelnam aan een opleiding of cursus in 28 EU-landen.

Figuur 2.1 Deelname aan opleiding of cursus in % van 25-65-jarigen, 2017

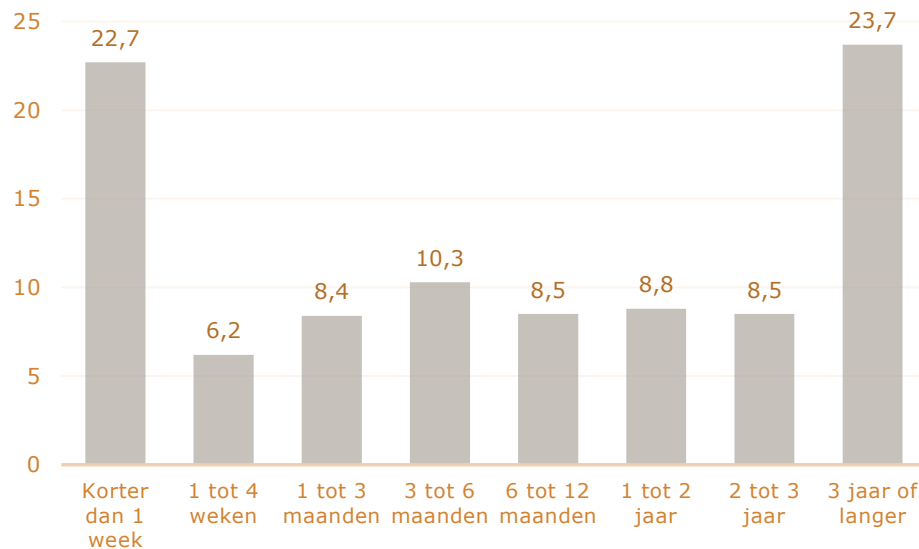
Bron: CBS; Eurostat

In 2017 volgden in ons land ruim 1,7 miljoen personen van 25 tot 65 jaar een vorm van scholing. Daarbij gaat het zowel om formeel onderwijs (zoals een opleiding in het mbo of hoger onderwijs) als om informeel onderwijs (zoals cursussen en workshops). In relatief opzicht ging het om 19% (tegenover 16% ruim 10 jaar eerder). Binnen de EU-28 scoorden alleen de drie Scandinavische landen Zweden, Finland en Denemarken hoger. Het gemiddelde voor de EU-28 was 11%.

Vervolgens toont figuur 2.2 de duur van de opleiding of cursus waaraan 25- tot 65-jarigen in Nederland deelnamen.

Figuur 2.2 Duur van de opleiding of cursus in % van 25- tot 65-jarigen die opleiding of cursus volgen, 2017

Bron: CBS

Van de volwassenen, die in 2017 scholing volgden, nam 23% deel aan een opleiding of cursus met een duur korter dan een week. In de afgelopen vier jaar is het aantal deelnemers aan dergelijke korte opleidingen en cursussen het sterkst gegroeid. Een min of meer vergelijkbaar deel (24%) volgde een opleiding van drie jaar of langer. Dit betreft vooral jongvolwassenen die nog een formele (mbo-, hbo- of wo-)opleiding volgen. Van de jongvolwassenen (25 tot 30 jaar) volgde ruim de helft een opleiding van drie jaar of langer. Meestal gaat het bij deze langere opleidingen om bekostigd onderwijs.

Ruim 42% van de volwassenen die in 2017 een opleiding of cursus volgden, besteedden hieraan minder dan 7 uur per week. Ook opleidingen of cursussen waaraan volwassenen 7 tot 13 uur per week spenderen, komen relatief vaak voor (23%). Iets meer dan 12% nam deel aan scholing van 25 uur per week of meer. In de uren die mensen besteden aan opleidingen of cursussen is de afgelopen jaren weinig veranderd.¹⁶

2.2 Algemene belemmeringen voor leven lang ontwikkelen

2.2.1 Algemene belemmeringen voor leven lang ontwikkelen

Panteia deed in opdracht van de Tweede Kamer onderzoek naar belemmeringen voor leven lang ontwikkelen in meer algemene zin. Het onderzoek richtte zich op drie

¹⁶ <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2018/47/bijna-1-op-de-5-volwassenen-volgt-opleiding-of-cursus>.

specifieke doelgroepen: werkenden (tot en met mbo-niveau), flexkrachten en alleenstaande moeders. De belangrijkste belemmeringen, die uit het onderzoek naar voren komen, hebben te maken met het feit dat mensen sterk vasthouden aan zekerheden, geen visie hebben op de toekomst en een daarmee samenhangend gebrek aan urgentiegevoel. Daarbij komt dat bij sommige groepen een negatieve perceptie op scholing bestaat, er soms sprake is van multiproblematiek (die eerst opgelost moet worden voordat men overgaat tot scholing). Andere belemmeringen kunnen zijn: combinatie van negatieve leerervaringen en gesprek aan zelfvertrouwen of balans in het leven bewaken (zorg, werk, privé, zowel voor mannen als vrouwen).¹⁷

In het onderzoek 'Grenzen aan een leven lang leren' komt SCP tot vergelijkbare conclusies. Dit onderzoek richtte zich op de totale groep werkenden. Bij veel werkenden ontbreekt een duidelijk beeld van de veranderingen in hun werk op middellange termijn en wat dat betekent voor hun eigen benodigde competenties. Daardoor missen zij de urgentie om zich door scholing te blijven ontwikkelen. Overigens geldt dat niet voor iedereen. Van de volwassenen wil om en nabij een kwart graag een opleiding, cursus of training volgen, maar wordt daarbij belemmerd. Meest voorkomende reden om minder aan scholing deel te nemen vormen familie- of gezinsverplichtingen. Hoewel de zorg voor kinderen en gezin in sommige gevallen reden is om überhaupt geen scholing te volgen, is het vaker reden voor het afzien van een extra opleiding of uitstel van scholing. Andere ervaren belemmeringen, naast familie- of gezinsverplichtingen, zijn werkverplichtingen, persoonlijke omstandigheden, de kosten van scholing of een gebrek aan ondersteuning door de werkgever.¹⁸

2.2.2 Mogelijke oplossingsrichtingen voor algemene belemmeringen

Het onderzoek van Panteia naar algemene belemmeringen voor leven lang ontwikkelen draagt onder meer de volgende mogelijke oplossingsrichtingen aan:

- Maak het flexibel, creëer een leercultuur, faciliteer andere manieren van leren. Belangrijk hierbij ook is dat ontwikkeling aansluit bij de drivers van mensen, zoals persoonlijke groei, vrijwilligerswerk, activiteiten die voldoening geven, ontwikkelingen in het werkveld bijhouden.
- Van belang is verder dat eerst eventuele persoonlijke problematiek wordt opgelost en dat het leren gepersonaliseerd wordt. Persoonlijke begeleiding en een onafhankelijke loopbaancoach zijn hiervoor belangrijke componenten.
- Maak het leren makkelijk. Om de deelname van werknemers aan leven lang ontwikkelen te bevorderen lijkt het een goed idee om te organiseren dat collega's met ervaring met leven lang ontwikkelen hun ervaringen en kennis uitwisselen met anderen, bijvoorbeeld via leerambassadeurs of omgekeerde meester-gezel relaties: jongeren vertellen ouderen wat nut van LLO is.
- Last but not least van belang zijn ook een betere systematiek van erkenning van competenties en het faciliteren van financiële scholingsmiddelen voor specifieke groepen.¹⁹

Volgens SCP vraagt (toename van deelname van werkenden aan) een leven lang leren enerzijds om het faciliteren van tijd en geld voor ontwikkeling en anderzijds om meer maatwerk in scholingsvoorzieningen. Door rekening te houden met de verschillen tussen werkenden en de belemmeringen, die zij ervaren, kan een ieder de kans krijgen zich te blijven ontwikkelen.²⁰

¹⁷ Panteia (2019). Belemmeringen voor deelname aan Leven Lang Ontwikkelen.

¹⁸ SCP (2019). Grenzen aan een leven lang leren.

¹⁹ Panteia (2019). Belemmeringen voor deelname aan Leven Lang Ontwikkelen.

²⁰ SCP (2019). Grenzen aan een leven lang leren.

2.3 Beleid op het gebied van leven lang ontwikkelen

Zoals vermeld in paragraaf 1.1 is één van de ambities in het regeerakkoord 'Vertrouwen in de toekomst' van het kabinet Rutte III het realiseren van een doorbraak op het gebied van leven lang ontwikkelen en het tot stand brengen van een positieve en sterke leercultuur.²¹ In dit kader kondigde het kabinet in 2018 een gezamenlijk actieplan "Leven Lang Ontwikkelen" aan met werkgevers- en werknemersorganisaties, onderwijsinstellingen en uitvoeringsorganisaties. Het actieplan, waarvoor het kabinet in 2019 10 miljoen euro uittrekt, voorziet onder meer in meer ondersteuning in de vorm van voorlichting, loopbaanadvies en coaching. Ook wordt het aanbod van onderwijs flexibeler. Verder worden kleine bedrijven aangemoedigd om ook aan bij- en omscholing te doen. Daarnaast gaat het kabinet helpen bij het realiseren van een individueel leer- en ontwikkelbudget voor iedereen met een startkwalificatie. Doel van dit alles is dat mensen meer regie krijgen op hun loopbaan en zich kunnen aanpassen aan veranderingen op de arbeidsmarkt.²²

Begin juni 2019 werd de instelling van het STAP-budget aangekondigd. De afkorting STAP staat voor Stimulering ArbeidsmarktPositie, Werkenden en niet-werkenden met een startkwalificatie kunnen aanspraak maken op subsidie om zich verder te ontwikkelen. Het geld kan gebruikt worden voor het doen van bijvoorbeeld een mbo-opleiding, het volgen van een cursus of het halen van een certificaat. Het maximum subsidiebedrag is vastgesteld op € 1.000,- om het bereik van de regeling te vergroten en om het prijsopdrijvende effect van scholingsactiviteiten en de risico's op misbruik en oneigenlijk gebruik te beperken. Jaarlijks komt voor STAP een bedrag van 200 miljoen euro beschikbaar. Tot op heden wordt een zelfde bedrag besteed aan de scholingsaftrek. Deze aftrekpost zal na de invoering van het STAP-budget komen te vervallen.

Inmiddels is bekend geworden dat de invoering van dit budget, na eerder uitstel tot 2021, nog een jaar langer wordt uitgesteld. Het STAP-budget komt in 2022 beschikbaar, omdat de uitvoeringsorganisatie (UWV) de implementatie niet eerder rond krijgt. Mogelijk kunnen MKB-bedrijven vanaf 2022 gebruikmaken van de Stimuleringsregeling leren en ontwikkelen in MKB-ondernemingen (gericht op het bevorderen van de ontwikkeling van een leercultuur binnen kleinere bedrijven). Ook komt extra geld beschikbaar voor leerbanen in de sectoren landbouw, horeca en recreatie. Bedrijven in deze sectoren kunnen subsidie krijgen voor het creëren van extra bbl-plekken.²³

Daarnaast is te wijzen op de volgende lopende (beleids-)initiatieven op het gebied van leven lang ontwikkelen (naast de reguliere bekostiging van het bekostigd onderwijs en studiefinanciering):

- Experiment vraagfinanciering en experiment leeruitkomsten in het ho: Momenteel lopen twee initiatieven om deeltijd- en duaal onderwijs in het hoger onderwijs flexibeler te maken en daardoor beter te laten aansluiten bij de behoeften van de volwassen (werkende) student: het experiment vraagfinanciering en experiment leeruitkomsten:
  - Studenten, die deelnemen aan het experiment vraagfinanciering, hoeven

²¹ VVD, CDA, D66 en ChristenUnie (2017). Vertrouwen in de toekomst. Regeerakkoord 2017 – 2021.

²² Ministerie van SZW (2018). Kamerbrief 'Leven Lang Ontwikkelen'.

²³ Ministerie van SZW en OCW (2019). Kamerbrief 'Stimuleren leren en ontwikkelen bij individuen en bedrijven' d.d. 11 november 2019;

zich niet voor een hele opleiding in te schrijven. In plaats daarvan volgen zij één of meer modules. De studenten kunnen de modules stapelen tot een diploma.²⁴

- o Hogescholen die deelnemen aan het experiment leeruitkomsten mogen de vaststaande onderwijsprogramma's met vastgelegde onderwijseenheden loslaten. In plaats daarvan leggen zij eenheden van leeruitkomsten vast. Periodiek, per half jaar of jaar, leggen zij afspraken met de student vast in een onderwijsovereenkomst over de leeractiviteiten van de student gericht op de realisatie van de leeruitkomsten: aan welk onderwijsaanbod (on campus en online) neemt de student deel, hoe wordt de werkplek benut voor leeractiviteiten, hoe gaat de student de realisatie van leeruitkomsten aantonen en hoe wordt dit begeleid en beoordeeld? Het gaat bij leeruitkomsten primair om wat de student moet kennen en kunnen, de weg daar naartoe is flexibel en op verschillende manieren in te vullen.

De tussenevaluatie van het experiment leeruitkomsten laat zien dat deze bijdragen aan een forse groei van de instroom van volwassenen in het deeltijdse en duale hbo sinds 2016, na een eerdere jarenlange terugloop van de instroom. Bovendien leidt het experiment tot versterking van de samenwerking tussen instellingen en werkgevers

- Regeling van de zelfstandige status van ad-opleidingen: In november 2016 stemde de ministerraad in met het wetsvoorstel dat de zelfstandige status van de associate degree (ad) opleiding in het hoger onderwijs regelt. De ad-opleiding voorziet in de behoefte van mbo-studenten en werkenden die wel verder willen leren maar niet een volledige hbo-bachelor willen volgen. Daarmee werd een belangrijke impuls gegeven aan stapelen van opleidingen en leven lang ontwikkelen.²⁵
- Introductie van mbo (deel)certificaten: In het mbo bestaan al geruime tijd keuzedelen. Werkenden en werkzoekenden kunnen in het niet-bekostigd onderwijs een onderdeel van een mbo-opleiding met een zelfstandige betekenis op de arbeidsmarkt volgen dat afgerond wordt met een door OCW erkend (deel)certificaat. Inmiddels zijn er 114 van dergelijke certificaten in het mbo te behalen.²⁶
- Subsidieregeling flexibel beroepsonderwijs 3^e leerweg: Het mbo kent de wettelijk verankerde 3^e leerweg (ovo). Deze biedt onderwijsinstellingen de mogelijkheid volwassenen een maatwerktraject aan te bieden waarmee ze een volwaardig mbo-diploma (niveau 2 t/m 4) kunnen behalen. De urennormen gelden niet voor de 3^e leerweg. De beroepspraktijkvorming (bpv) kan beperkt blijven, dus de opleidingsduur is veelal korter. Daar staat tegenover dat de 3^e leerwegopleidingen buiten de overheidsbekostiging vallen. Als student (en/of werkgever) betaalt men de opleidingskosten helemaal zelf. Het idee is dan ook dat onderwijsinstellingen deze 3^e leerwegopleidingen als maatwerktraject ontwerpen in nauwe samenwerking met bedrijven en laten aansluiten op de behoeften en capaciteiten van de student.²⁷ Met de Subsidieregeling flexibel beroepsonderwijs 3^e leerweg stelt het kabinet, verdeeld over vier jaar, € 20 miljoen beschikbaar voor de ontwikkeling van innovatieve en flexibele onderwijsprogramma's in het mbo voor werkenden en

²⁴ Op dit moment wordt ook gekeken naar de mogelijkheden het experiment vraagfinanciering uit te breiden naar het mbo. Het kabinet wil het experiment vormgeven binnen de regeling STAP, waar onder meer de mogelijkheid bestaat om met het STAP-budget mbo-onderwijs te volgen dat is vormgegeven via de 3^e leerweg. Zie: Ministerie van OCW (2019). Kamerbrief 'Voortgang Leven Lang Ontwikkelen oktober 2019' d.d. 10 oktober 2019.

²⁵ Zie: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/leven-lang-lernen/nieuws/2016/11/11/associate-degree-krijgt-zelfstandige-status-in-hoger-onderwijs>

²⁶ Ministerie van SZW (2019). Kamerbrief 'Voortgang individuele leerbudgetten en enkele onderwerpen rond flexibilisering aanbod' d.d. 3 juni 2019.

²⁷ <https://www.canonberoepsonderwijs.nl/default.aspx?404>; <http://www.canonberoepsonderwijs.nl:80/De-derde-leerweg>

werkzoekenden. In aanmerking voor deze middelen komen samenwerkingsverbanden van bekostigde en niet-bekostigde mbo-scholen in de 3^e leerweg. Het kabinet wil zo stimuleren dat de krachten van publieke en private mbo-instellingen worden gebundeld en er nieuwe (regionale) samenwerkingsvormen ontstaan.²⁸

- Stimuleringsregeling voor leren en ontwikkelen in het mkb-ondernemingen (SLIM-regeling): In het mkb is een leven lang ontwikkelen minder sterk ontwikkeld vanwege een gebrek aan tijd, geld, kennis of capaciteit. Dit geldt ook voor de sector landbouw, horeca en recreatie waar door de seizoensgebonden arbeid het lastig is om een leercultuur te ontwikkelen. Om die reden wil het kabinet met de Slim-regeling zowel MKB-bedrijven als grootbedrijven uit de sector landbouw, horeca en recreatie stimuleren om initiatieven op het gebied van een leven lang ontwikkelen op te zetten. Het is de bedoeling dat de SLIM-regeling MKB-bedrijven stimuleert om een bedrijfsschool op te richten, loopbaanadviezen voor hun werknemers te verkrijgen of om de vaardigheden van hun medewerkers up to date te brengen (d.m.v. volgen van een 3^e leerwegopleiding). Ook wordt daarbij meegenomen een subsidie voor grote bedrijven uit de horeca, de landbouw en de recreatiesector voor de loonkosten van bbl-plekken. Het streven is de regeling in 2020 open te stellen.²⁹
- Leven Lang Leren Lab: In het najaar van 2018 hebben circa 100 volwassenen met maximaal een mbo-opleiding deelgenomen aan het Leven Lang Leren Lab. Onder professionele begeleiding hebben zij in negen groepjes verspreid over Nederland voorstellen ontwikkeld om deelname aan non-formeel en formeel onderwijs voor hun doelgroep aantrekkelijker te maken. Enkele voorstellen worden momenteel verder uitgewerkt. Daarnaast gaat de Koninklijke Bibliotheek aan de slag met het voorstel om op lokaal niveau een laagdrempelige inloopvoorziening voor non-formeel onderwijs te realiseren. Door middel van een pilot in verschillende steden wordt de komende tijd onderzocht of bibliotheken een rol als inlooplek voor laagdrempelige non-formeel scholingsaanbod kunnen vervullen.³⁰
- Ontwikkeladvies 45-plussers: In 2017 stelde de minister van SZW de subsidieregeling Ontwikkeladvies 45-plussers open, die oudere werknemers mogelijkheden biedt voor loopbaanadvies en -begeleiding. Werkenden van 45 jaar of ouder kunnen zich aanmelden voor een Ontwikkeladvies. Met dit persoonlijke loopbaanadvies krijgen ze een beeld van hun situatie op de arbeidsmarkt. Vervolgens kunnen ze met een loopbaancoach bepalen welke stappen ze kunnen nemen om gezond en werkend de pensioenleeftijd te bereiken.³¹

Last but not least trad in het studiejaar 2017/2018 het levenlanglerenkrediet in werking. Op de huidige regeling hiervoor gaan we in het volgende hoofdstuk in.

²⁸ <https://www.dus-i.nl/subsidies/flexibel-beroepsonderwijs-derde-leerweg>; Ministerie van OCW (2019). Kamerbrief 'Voortgang Leven Lang Ontwikkelen oktober 2019' d.d. 10 oktober 2019.

²⁹ Ministerie van SZW en OCW (2019). Kamerbrief 'Stimuleren leren en ontwikkelen bij individuen en bedrijven' d.d. 11 november 2019.

³⁰ Ministerie van OCW (2019). Kamerbrief 'Voortgang Leven Lang Ontwikkelen oktober 2019' d.d. 10 oktober 2019

³¹ <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/leven-lang-leren/nieuws/2017/12/07/ontwikkeladvies-voor-25.000-werkenden>; <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2018/12/31/gratis-ontwikkeladvies-voor-45-plusser>

3 Huidige regeling levenlanglerenkrediet

Dit hoofdstuk beschrijft de huidige regeling voor het levenlanglerenkrediet. Achtereenvolgens komen aan de orde de inhoud van de regeling, de communicatie over de regeling en de alternatieven voor de regeling.

3.1 Inhoud van de regeling levenlanglerenkrediet

Deze paragraaf geeft de inhoud van de huidige regeling voor het levenlanglerenkrediet weer.³²

Besteding

Met het levenlanglerenkrediet kan het collegegeld voor hoger onderwijs (hbo en wo) of het lesgeld voor voltijd mbo-bol worden betaald. Het krediet kan niet voor andere doeleinden worden gebruikt.

Voorwaarden

Om in aanmerking te komen voor het levenlanglerenkrediet moet worden voldaan aan de volgende voorwaarden:

Voorwaarden

- Men doet een voltijd-, deeltijd- of duale opleiding aan hbo of universiteit of een voltijd bol-opleiding aan het mbo. Op basis van de huidige regeling komen mbo'ers in bbl en 3^e leerweg niet in aanmerking. Er worden geen eisen gesteld aan het niveau van een eerder gevolgde opleiding en (met uitzondering van krediet voor een tweede voltijd of duale opleiding aan hbo of wo, zie verderop) ook niet aan het behalen van een diploma daarvoor.
- Het moet gaan om een door de Nederlandse overheid geaccrediteerde (hoger onderwijs) of erkende (mbo) opleiding in Nederland (niet in Caribisch Nederland).
- Men heeft de Nederlandse nationaliteit, is een niet-Nederlander met een verblijfsvergunning type II, III, IV dan wel V of is afkomstig uit een EU/EER-land of Zwitserland.
- Men heeft geen recht (meer) op reguliere studiefinanciering (lening, aanvullende beurs en reisproduct).
- Men is 30 jaar of ouder en – op het moment dat het krediet ingaat – jonger dan 55 jaar. Er is een wetsvoorstel in voorbereiding dat deze bovengrens laat oplopen met de verhoging van de AOW-leeftijd.³³ Indien men jonger is dan 30 jaar, dan kan men alleen in de volgende twee situaties krediet krijgen:
  - Men heeft een diploma voor een hbo-bachelor of een universitaire master en gaat een tweede voltijd of duale opleiding doen aan een hbo of universiteit. Dit kan dus ook een ad-opleiding zijn;
  - Men gaat een deeltijdopleiding doen aan hbo of universiteit.
- Het collegegeld of lesgeld wordt niet volledig vergoed door een andere instantie of persoon, bijvoorbeeld werkgever of ouders. Als het collegegeld of lesgeld gedeeltelijk door een andere instantie of persoon wordt vergoed, kan men levenlanglerenkrediet voor het resterende deel aanvragen.

³² Hiervoor is met name gebruik gemaakt van de informatie op de sites van de rijksoverheid en DUO. Zie: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/leven-lang-leren/vraag-en-antwoord/wat-is-het-levenlanglerenkrediet> en <https://duo.nl/particulier/levenlanglerenkrediet.jsp>.

³³ Zie: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30012-90.html>

Doelgroepen

Op basis van bovengenoemde criteria zijn de volgende doelgroepen voor het levenlanglerenkrediet af te bakenen.

Tabel 3.1 Doelgroepen van het levenlanglerenkrediet

Doelgroepen
<p>Wo</p> <ul style="list-style-type: none">
• Voltijd/duale wo-studenten van 30 jaar of ouder
• Voltijd/duale wo-studenten jonger dan 30 jaar met een diploma voor een hbo-bachelor of wo-master, die bezig zijn met een tweede opleiding in het hoger onderwijs
• Deeltijd wo-studenten van 30 jaar of ouder
• Deeltijd wo-studenten jonger dan 30 jaar
<p>Hbo</p> <ul style="list-style-type: none">
• Voltijd/duale hbo-studenten van 30 jaar of ouder
• Voltijd/duale hbo-studenten jonger dan 30 jaar met een diploma voor een hbo-bachelor of wo-master, die bezig zijn met een tweede opleiding in het hoger onderwijs
• Deeltijd hbo-studenten van 30 jaar of ouder
• Deeltijd hbo-studenten jonger dan 30 jaar
• Associate degree (ad) studenten (voltijd/deeltijd) van 30 jaar en ouder
• Associate degree (ad) studenten (voltijd/deeltijd) jonger dan 30 jaar met een diploma voor een hbo-bachelor of wo-master, die bezig zijn met een tweede opleiding in het hoger onderwijs
<p>Mbo</p> <ul style="list-style-type: none">
• Mbo-bol-studenten van 30 jaar of ouder

Aanvraag

De aanvraag voor het levenlanglerenkrediet moet worden ingediend bij DUO voordat men met de opleiding begint. Dit kan online via Mijn DUO.³⁴ Het krediet moet elk jaar opnieuw worden aangevraagd. Men kan levenlanglerenkrediet krijgen voor de duur van de opleiding. Voor de meeste opleidingen is dat 4 jaar. Bij een deeltijd- of modulaire opleiding aan hbo of universiteit, krijgt men 1 jaar extra.

Men kan per (studie)jaar het bedrag lenen dat men aan (wettelijk of instellings-) collegegeld (hoger onderwijs) of lesgeld (mbo-bol) betaalt. Er geldt wel een maximum. Men kan nooit meer dan 5 keer het bedrag aan wettelijk collegegeld of lesgeld lenen (ook wanneer men feitelijk meer betaald). In 2017-2018 waren de maxima daarmee € 10.030,- respectievelijk € 5.685,-. In 2018-2019 zijn deze € 10.300,- respectievelijk € 5.775,-. In 2019-2020 gaat het om € 10.415,- respectievelijk € 5.840,-.

Bij een bedrag hoger dan het wettelijk collegegeld of lesgeld moet men bij de aanvraag een verklaring van de onderwijsinstelling meesturen.³⁵ Uit die verklaring moet blijken hoeveel het collegegeld of lesgeld is.

³⁴ Wijzigen of stopzetten van het krediet kan niet online. Daarvoor dient men het formulier 'Aanvragen en wijzigen levenlanglerenkrediet' te gebruiken, dat in pdf-format is te downloaden van de DUO-site.

³⁵ Men kan hiervoor een standaardformulier (Verklaring collegegeld/cursusgeld) gebruiken. Dat formulier is te downloaden van de site van DUO

Uitbetaling

Het levenlanglerenkrediet wordt maandelijks aan het eind van betreffende maand uitbetaald. Men ontvangt dan 1/12 deel van het collegegeld of lesgeld dat men moet betalen. Voor modulair onderwijs (bijvoorbeeld van de Open Universiteit) geldt dat het aantal maandelijks termijnen bepaald door het aantal studiepunten (ECTS) per onderwijseenheid te delen door 5. Volgt men bijvoorbeeld een onderwijseenheid van 15 ECTS, dan ontvangt men het levenlanglerenkrediet in 3 termijnen.

Rente en terugbetaling

Men moet het geleende bedrag na de opleiding met rente terugbetalen:

- De maand nadat men de lening heeft gekregen, begint de rente te lopen. De rente wordt telkens voor jaar vastgezet. Op dit moment bedraagt deze 0%;
- Als de studie is afgerond, stopt het recht op het levenlanglerenkrediet en gaat per 1 januari van het daaropvolgende jaar de aflossing van de lening, inclusief rente, in;
- Men heeft 15 jaar de tijd om de lening af te lossen. Na 15 jaar wordt de restschuld kwijtgescholden.

Hoeveel men per maand moet terugbetalen, hangt naast de hoogte van de schuld en de rente ook af van de hoogte van het inkomen (draagkrachtregeling). Aan de hand van het verzamelinkomen wordt berekend hoeveel men kan terugbetalen. Hierdoor kan het maandbedrag lager worden, maar niet hoger.³⁶

Gaat men weer studeren, dan kan in twee situaties de aflossing tijdelijk worden stopgezet, namelijk wanneer men opnieuw levenlanglerenkrediet of studiefinanciering voor de betreffende opleiding krijgt. Wanneer men aan een van beide voorwaarden voldoet, dan zet DUO de aflossing automatisch stop. Zodra men stopt met studeren, moet men weer gaan terugbetalen.

3.2 Communicatie over de regeling levenlanglerenkrediet

De communicatie door OCW over het levenlanglerenkrediet vindt plaats via de sites van de rijksoverheid³⁷ maar met name via die van DUO³⁸. Omstreeks mei 2017 is er in de aanloop naar de start van het levenlanglerenkrediet via de sociale media extra aandacht aan het krediet besteed. Verder is DUO onder meer door het tijdschrift Libelle geïnterviewd over het levenlanglerenkrediet. Daarnaast wijzen commerciële (niet-bekostigde) opleidingsinstituten op hun sites en in hun campagnes op de mogelijkheid levenlanglerenkrediet aan te vragen voor hun opleidingen.

3.3 Alternatieven voor de regeling levenlanglerenkrediet

Naast de regeling levenlanglerenkrediet bestaan op dit moment ook andere subsidie-instrumenten voor de scholing van (al dan niet werkende) volwassenen. Globaal gaat het hierbij om:

- Subsidieregelingen voor scholing van SZW/UWV. Hierbij gaat het vaak om tijdelijke regelingen zoals de inmiddels afgelopen Scholingsregeling WW en de regeling

³⁶ <https://www.duo.nl/particulier/levenlanglerenkrediet.jsp>.

³⁷ <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/leven-lang-leren/vraag-en-antwoord/wat-is-het-levenlanglerenkrediet>

³⁸ <https://duo.nl/particulier/levenlanglerenkrediet.jsp>

Scholingsvouchers.

- Subsidieregelingen voor scholing in sectorplannen/transitievergoeding. Inmiddels zijn de meeste sectorplannen afgerond.³⁹
- Subsidieregelingen voor scholing in human capital agenda's van topsectoren.⁴⁰
- Financiering van scholing vanuit sectorale O&O-fondsen.
- Financiering van scholing door individuele bedrijven.

Anders dan het levenlanglerenkrediet houden deze subsidie-instrumenten in de regel geen lening in.

---

³⁹ Werkgevers- en werknemersorganisaties in een sector of regio hebben gezamenlijk sectorplannen opgesteld. Het doel is de arbeidsmarkt verbeteren. Bijvoorbeeld door scholing, begeleiding van ontslagen werknemers naar ander werk en extra leerwerkplekken voor jongeren. Het kabinet heeft € 600 miljoen uitgetrokken om mee te betalen aan de plannen. De sectoren leggen minimaal hetzelfde bedrag in. De meeste sectorplannen zijn in 2018 afgerond. Zie: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/leven-lang-leren/leren-tijdens-loopbaan>.

⁴⁰ Topsectoren zijn gebieden waar het Nederlandse bedrijfsleven en onderzoekscentra wereldwijd in uitblinken. In 9 topsectoren werken bedrijven, onderzoekers, overheden en maatschappelijke organisaties samen om te blijven vernieuwen met goed opgeleide mensen. Zo blijft de Nederlandse economie concurrerend en behouden we onze internationale topositie. Elke topsector heeft een Human Capital Agenda (menselijke kennis en kunde). Die richten zich op het ontwikkelen van eigen mensen en het aantrekken van talentvolle nieuwe werknemers. Zie: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/leven-lang-leren/leren-tijdens-loopbaan>.

4 Gebruik van het levenlanglerenkrediet

Dit hoofdstuk biedt inzicht in het gebruik van het levenlanglerenkrediet. De informatie is gebaseerd op statistische analyses van de door DUO aangeleverde data over gebruikers (n=6.837) en de resultaten van de enquête onder gebruikers (n=1.067). Daarnaast zijn relevante verklaringen en inzichten ten aanzien van de uitkomsten uit de data- en enquêteresultaten van geïnterviewde stakeholders toegevoegd.

Onder gebruikers verstaan we personen die gebruik maken dan wel hebben gemaakt van het levenlanglerenkrediet. Specifiek gaat het om de volgende doelgroepen:

Doelgroepen

Wo

- Voltijd/duale wo-studenten van 30 jaar of ouder
- Voltijd/duale wo-studenten jonger dan 30 jaar met een diploma voor een hbo-bachelor of wo-master, die bezig zijn met een tweede opleiding in het hoger onderwijs
- Deeltijd wo-studenten van 30 jaar of ouder
- Deeltijd wo-studenten jonger dan 30 jaar

Hbo

- Voltijd/duale hbo-studenten van 30 jaar of ouder
- Voltijd/duale hbo-studenten jonger dan 30 jaar met een diploma voor een hbo-bachelor of wo-master, die bezig zijn met een tweede opleiding in het hoger onderwijs
- Deeltijd hbo-studenten van 30 jaar of ouder
- Deeltijd hbo-studenten jonger dan 30 jaar
- Associate degree (ad) studenten (voltijd/deeltijd) van 30 jaar en ouder
- Associate degree (ad) studenten (voltijd/deeltijd) jonger dan 30 jaar met een diploma voor een hbo-bachelor of wo-master, die bezig zijn met een tweede opleiding in het hoger onderwijs

Mbo

- Mbo-bol-studenten van 30 jaar of ouder

Achtereenvolgens komen in dit hoofdstuk aan de orde:

- Aantal toekenningen en gebruikers (o.b.v. DUO-data, paragraaf 4.1);
- Gebruikers naar achtergrondkenmerken (o.b.v. DUO-data en enquête, paragraaf 4.2);
- Gebruikers naar opleidingskenmerken (o.b.v. DUO-data, paragraaf 4.3);
- Gebruikers naar kredietkenmerken (o.b.v. DUO-data, paragraaf 4.4);
- Bekendheid van gebruikers met het levenlanglerenkrediet (o.b.v. enquête, paragraaf 4.5);
- Houding van gebruikers t.o.v. het lenen van financiële middelen (o.b.v. enquête, paragraaf 4.6);
- Motieven van gebruikers voor het gebruik van het levenlanglerenkrediet (o.b.v. enquête, paragraaf 4.7);
- Ervaringen van gebruikers met het gebruik van het levenlanglerenkrediet (o.b.v. enquête, paragraaf 4.8);
- Suggesties van gebruikers voor verbetering van het levenlanglerenkrediet (o.b.v.

enquête, paragraaf 4.9).

Bij de informatie in dit hoofdstuk dient het volgende opgemerkt te worden:

- Indien niet anders vermeld, gaat het steeds om informatie over gebruikers op persoonsniveau.
- De op de analyse van de DUO-data over gebruikers gebaseerde informatie heeft steeds betrekking op het studiejaar 2017/2018 (voor mbo is dat van 1 augustus 2017 tot 1 augustus 2018 en voor ho van 1 september 2017 tot 1 september 2018).⁴¹
Het betreft hier door DUO gecontroleerde gegevens. Dat wil zeggen dat personen waarvan de toekenning(en) is/zijn stopgezet niet zijn meegenomen. Een gebruiker kan in betreffende periode voor meer dan één opleiding/module levenlanglerenkrediet toegekend hebben gekregen:
  - In de analyses van de opleidingskenmerken is in dat geval de opleiding/module op het hoogste opleidingsniveau betrokken. Wanneer voor meerdere opleidingen/modules op hetzelfde opleidingsniveau levenlanglerenkrediet is toegekend, dan is in de analyses van de opleidingskenmerken de laatste toekenning betrokken.
  - In de analyses van de kredietkenmerken, die betrekking hebben op leenbedragen, zijn in dat geval alle opleidingen/modules betrokken waarvoor men levenlanglerenkrediet toegekend heeft gekregen. Bij de overige kredietkenmerken (zoals gehele of gedeeltelijke toekenning en de duur van de lening) is dezelfde aanpak gehanteerd als bij de analyses van de opleidingskenmerken.
- De enquête onder gebruikers is gehouden onder de gebruikers die in de periode tussen 1 augustus 2017 (mbo) respectievelijk 1 september 2017 (ho) tot 1 oktober 2018 één of meer toekenningen hebben gekregen.
- De resultaten van gebruikersenquête zijn, indien niet anders vermeld, **gewogen** naar de doelgroepen voor het levenlanglerenkrediet (zie eerder).

4.1 Aantal toekenningen en gebruikers

Onderstaande tabel geeft de ontwikkeling van de (cumulatieve) aantallen toekenningen en bijbehorende gebruikers in het studiejaar 2017/2018 weer.⁴²

Tabel 4.1 Ontwikkeling aantal toekenningen en gebruikers, studiejaar 2017/2018

		Toekenningen		Gebruikers	
		Aantal	Aantal cumulatief	Aantal	Aantal cumulatief
2017	augustus	38	38	38	38
	september	2.292	2.330	2.239	2.277
	oktober	986	3.316	789	3.066
	november	524	3.840	471	3.537
	december	495	4.335	371	3.908
2018	januari	305	4.640	271	4.179

⁴¹ In een enkel geval staat in de registratie van DUO als begindatum 1 januari 2017 respectievelijk 1 juli 2017. Het betreft in deze gevallen de datum van de aanvraag. De begindatum van de toekenning is ook in deze gevallen 1 augustus 2017 (mbo) of 1 september (ho).

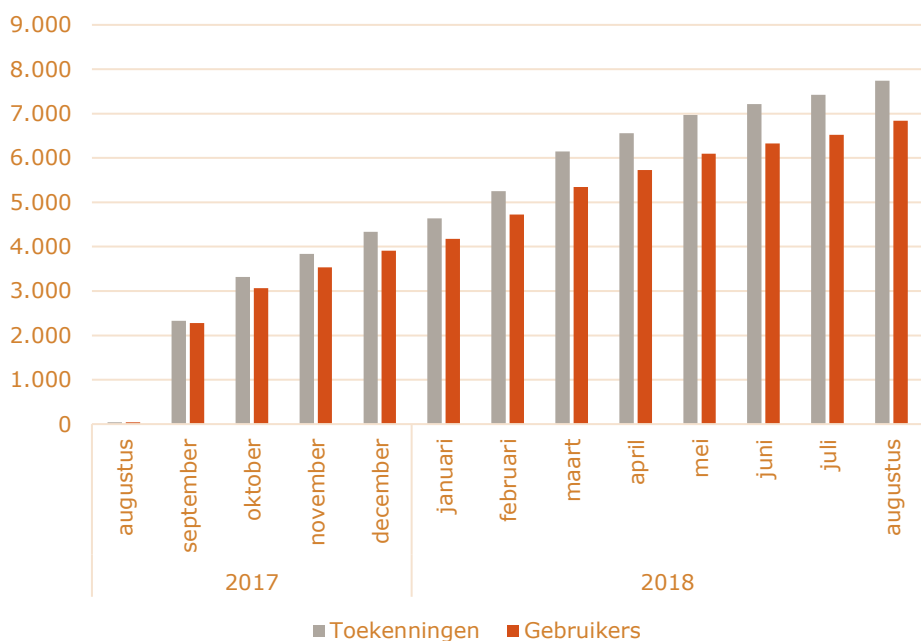
⁴² Alle unieke toekenningen en gebruikers worden hierbij maar één keer geteld.

februari	612	5.252	546	4.725
maart	894	6.146	622	5.347
april	409	6.555	382	5.729
mei	416	6.971	369	6.098
juni	247	7.218	228	6.326
juli	203	7.421	194	6.520
augustus	322	7.743	317	6.837

Bron: DUO; bewerking Panteia

Figuur 4.1 Ontwikkeling aantal toekenningen en gebruikers, cumulatieve aantallen, studiejaar 2017/2018

Bron: DUO; bewerking Panteia

In het studiejaar 2017/2018 werden aan 6.837 gebruikers in totaal 7.743 levenlanglerenkredieten verstrekt.⁴³ Gemiddeld werd per maand aan 526 gebruikers één of meer kredieten verstrekt. Het gemiddeld aantal toegekende kredieten bedroeg 596 per maand. De maand september 2017 springt er met 2.292 nieuwe toekenningen verdeeld over 2.277 gebruikers duidelijk uit.

Van de 6.837 gebruikers hebben er 6.358 (93%) één en 479 (7%) meer dan één krediet toegekend gekregen.⁴⁴ Het maximaal aantal toegekende kredieten per persoon bedraagt 16. Dit gaat slechts om één geval.

4.2 Gebruikers naar achtergrondkenmerken

Deze paragraaf schetst de samenstelling van de groep gebruikers van het levenlanglerenkrediet (n=6.837) naar achtergrondkenmerken. Achtereenvolgens komen aan de orde persoonskenmerken en doelgroep (subparagraaf 4.2.1)

⁴³ Ultimo september 2018 stond de teller op 8.052 toekenningen aan 6.972 gebruikers.

⁴⁴ Bij de groep met meer dan één toekenning gaat het in 93% van de gevallen om HO modulair en in 7% van de gevallen om HO regulier.

respectievelijk 'gebruikersstatus' (huidige of voormalige gebruiker), arbeidsmarktpositie ten tijde van het gebruik en al dan niet al terugbetalend (subparagraaf 4.2.2).

4.2.1 Gebruikers naar persoonskenmerken en doelgroep

Gebruikers naar persoonskenmerken

Van de gebruikers is ruim de helft (56%) vrouw en minder dan de helft (44%) man. Daarmee is het aandeel van vrouwen iets hoger en van mannen iets lager dan in de hele populatie van mbo-bol-, hbo- en wo-studenten (51% vrouwen en 49% mannen).⁴⁵

Tabel 4.1 Gebruikers naar leeftijd (bij begin van de toekenning)

	Aantal	%
15-19	43	1%
20-24	739	11%
25-29	1323	19%
30-39	3154	46%
40-49	1174	17%
>= 50	404	6%
Totaal	6.837	100%

Bron: DUO; bewerking Panteia

Kijken we naar de leeftijd van de gebruikers bij het begin van de toekenning dan ligt het zwaartepunt duidelijk in de categorie 30-39 jaar op afstand gevolgd door 'belendende' categorieën 25-29 en 40-49 jaar. Gezien de voorwaarden van het levenlanglerenkrediet is het naar verhouding hoge percentage van de categorie 20-24 jaar opvallend te noemen. Dat geldt ook voor de categorie 15-19 jaar, hoewel het aandeel daarvan in het totaal aantal gebruikers klein is.

Van de gebruikers is bijna een derde (31%) jonger dan 30 jaar en ruim twee derde (69%) 30 jaar of ouder. Ten opzichte van de totale populatie van mbo-bol, hbo- en wo-studenten is het aandeel jongeren onder de 30 juist veel groter (95%). Dat is ook niet zo gek, want niet iedereen binnen de groep van studerende jongeren onder de 30 komt in aanmerking voor het levenlanglerenkrediet.

Gemiddeld bedraagt de leeftijd van de gebruiker, naar boven afgerond, 34 jaar.

Gebruikers naar doelgroep

De volgende tabel geeft de samenstelling weer van de groep gebruikers naar doelgroep.⁴⁶ Met 'doelgroep' bedoelen we de te onderscheiden doelgroepen die in aanmerking komen voor het levenlanglerenkrediet (zie ook 3.1). Het gaat in onderstaande tabel dus om de opleidingen die zij zijn gaan volgen met het levenlanglerenkrediet.

⁴⁵ <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl>

⁴⁶ Zoals de tabel laat zien, zijn de DUO-gegevens niet in alle gevallen compleet: van een aantal personen ontbreken de gegevens over het type opleiding en/of het opleidingsniveau

Tabel 4.2 Gebruikers naar doelgroep (combinatie opleidingsniveau, type opleiding en leeftijd) ⁴⁷

Doelgroep	Aantal	%
1 wo - vt/du - 30 jaar of ouder	737	11%
2 wo - vt/du - jonger dan 30 - 2 ^e opl*	253	4%
3 wo - dt - 30 jaar of ouder	635	9%
4 wo - dt - jonger dan 30	306	4%
6 hbo - vt/du - 30 jaar of ouder	709	10%
7 hbo - vt/du - jonger dan 30 - 2 ^e opl*	112	2%
8 hbo - dt - 30 jaar of ouder	1.527	22%
9 hbo - dt - jonger dan 30	1.067	16%
10 ad - vt/du/dt - 30 jaar of ouder	124	2%
11 ad - vt/du/dt - jonger dan 30 - 2 ^e opl*	104	1%
13 mbo bol -30 jaar of ouder	144	2%
Niveau en/of type opleiding onbekend - 30 jaar of ouder	856	13%
Niveau en/of type opleiding onbekend - jonger dan 30	262	4%
Totaal	6.837	100%

*Mits men geen recht meer heeft op studiefinanciering.

Bron: DUO; bewerking Panteia

Op basis van bovenstaande tabel zijn onder meer de volgende algemene conclusies te trekken:

- De doelgroep AD is verhoudingsgewijs klein (3%);
- Kijken we naar de overige doelgroepen, dan zijn er beduidend meer gebruikers van 30 jaar of ouder dan gebruikers jonger dan 30 jaar. In beide leeftijdsklassen vormen gebruikers, die een deeltijdopleiding volgen, de grootste groep. Een zelfde conclusie is te trekken voor gebruikers die een opleiding op hbo-niveau volgen.

4.2.2 Gebruikers naar overige achtergrondkenmerken

Gebruikers naar 'gebruikersstatus' (huidige of voormalige gebruiker)

Van de geënquêteerde gebruikers (n=1.067) maakte bijna twee derde (62%) ten tijde van de bevraging gebruik van het levenlanglerenkrediet. Ruim een derde 38% had in het verleden gebruik gemaakt van het krediet.

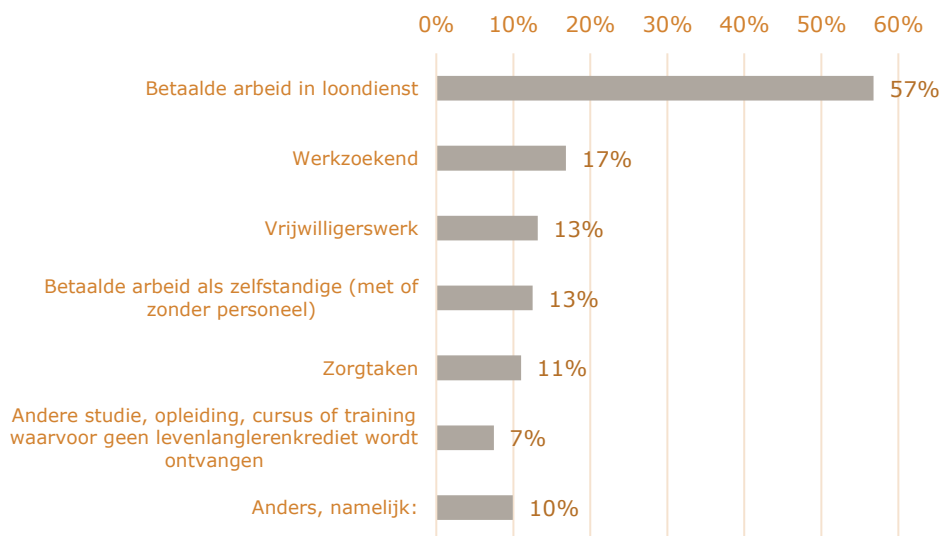
Gebruikers naar arbeidsmarktpositie tijdens gebruik

De gebruiker is in de enquête gevraagd naar hun arbeidsmarktpositie ten tijde van het ontvangen van het levenlanglerenkrediet. Figuur 4.2 biedt hier inzicht in.

⁴⁷ Van een relatief groot aantal gebruikers ontbreken gegevens over type opleiding en/of opleidingsniveau. Afgaande op instellingsnaam nemen zowel het bekostigd als het niet-bekostigd onderwijs elk ongeveer de helft van de ontbrekende opleidingskenmerken voor hun rekening.

Figuur 4.2 Gebruikers naar arbeidsmarktpositie ten tijde van ontvangen van levenlanglerenkrediet (meerdere antwoorden mogelijk) (n=1.067)

Categorie 'anders, namelijk': o.m. stage, ziekte/arbeidsongeschiktheid/bezig met re-integratie, uitkeringsgerechtigd, huisvrouw/huisman, ouderschap.

Bron: Enquête onder gebruikers

Ten tijde van het ontvangen van het levenlanglerenkrediet verricht ruim de helft van de gebruikers betaalde arbeid in loondienst. De categorieën werkzoekend, vrijwilligerswerk, zelfstandige en zorgtaken volgen op afstand met elk een aandeel van tussen de 10% en 20%. Minder dan een tiende volgt er een andere opleiding naast, waarvoor men geen levenlanglerenkrediet krijgt.

Hieronder belichten we aantal kenmerken van de baan van de gebruikers, die ten tijde van het ontvangen van het levenlanglerenkrediet betaalde arbeid in loondienst verrichtten (n=606):

- Bijna de helft (47%) heeft een vast contract, 46% een tijdelijk contract (waarvan 27 procentpunt met uitzicht op vast) en 8% een oproepcontract.
- Zo'n 70% werkt in deeltijd (waarvan 10 procentpunt minder dan 12 uur per week, 12 procentpunt 12 tot 20 uur per week en 48 procentpunt 20 tot 35 uur per week) en de resterende 30% in voltijd (35 uur per week of meer). De gemiddelde arbeidsduur is 27 uur per week.
- In een kwart van de gevallen (26%) is het volgen van de opleiding, waarvoor men levenlanglerenkrediet ontvangt, voorwaarde om de baan te krijgen dan wel te behouden.
- Voor 27% van de overige gebruikers (n=460) is het kwijtraken van een eerdere baan de reden geweest om de opleiding te gaan volgen waarvoor men levenlanglerenkrediet krijgt/kreeg.

Gebruikers naar al dan niet reeds terugbetalend

Van de geënquêteerde voormalige gebruikers (n=406) van het levenlanglerenkrediet moet de overgrote meerderheid (86%) nog beginnen met terugbetalen. De rest is nog bezig met terugbetalen (10%) of heeft de volledige lening al terugbetaald (4%).

4.3 Gebruikers naar opleidingskenmerken

Centraal in deze paragraaf staat de samenstelling van de groep gebruikers van het levenlanglerenkrediet (n=6.837) naar opleidingskenmerken. Zoals in de inleiding van dit hoofdstuk vermeld, is in het geval van meer dan één toekenning de opleiding/module op het hoogste opleidingsniveau in de analyse betrokken. Bij gelijk niveau is de laatste toekenning in de analyse meegenomen.

Gebruikers naar vooropleiding

Onderstaande tabel biedt inzicht in de verdeling van de groep gebruikers naar de hoogst behaalde vooropleiding.

Tabel 4.3 Gebruikers naar hoogst behaalde vooropleiding

	Aantal	%
MBO-1	15	0%
MBO-2	131	4%
MBO-3	178	5%
MBO-4	1143	33%
Associate degree	35	1%
HBO Bachelor	1066	30%
HBO Master	21	1%
HBO Ongedeeld	173	5%
HBO Postinitiële master	3	0%
WO Bachelor	445	13%
WO Master	204	6%
WO Ongedeeld	98	3%
WO Postinitiële master	2	0%
Totaal⁴⁸	3.514	100%

Bron: DUO; bewerking Panteia

Van de levenlanglerenkredieten is 42% toegekend aan gebruikers met een vooropleiding op mbo-niveau, 1% op ad-niveau, 36% op hbo-niveau en 21% op wo-niveau.

Verfijning beeld hoogst behaalde vooropleiding naar sector vooropleiding

- Op mbo-niveau betreft het naar verhouding vaak een vooropleiding in de sector economie (49%) of zorg en welzijn (37%). De sectoren techniek, groen en en 'combinatie van sectoren' zijn goed voor respectievelijk 12%, 2% en 0,5%.
- Op ho-niveau (ad, hbo en wo samen) gaat het relatief vaak om een vooropleiding in de CROHO-onderdelen economie (27%), gedrag en maatschappij (19%), taal en cultuur (13%), techniek (12%) en gezondheidszorg (11%). De overige CROHO-onderdelen scoren elk minder dan 10%.

⁴⁸ De N in deze tabel is lager dan 6.837 omdat van veel gebruikers bij DUO het niveau van de hoogst behaalde vooropleiding niet bekend is.

Gebruikers naar specifieke opleidingen waarvoor levenlanglerenkrediet is toegekend

Er is een grote diversiteit aan opleidingen (i.e. combinaties van opleidingsrichting en – niveau) waarvoor aan gebruikers het levenlanglerenkrediet is toegekend. Afgaande op de opleidingsnaam gaat het om in totaal 770 verschillende opleidingen. Onderstaande tabel geeft de opleidingen waarvoor aan meer dan 100 gebruikers een krediet is toegekend.

Tabel 4.4 Gebruikers naar specifieke opleiding waarvoor levenlanglerenkrediet is toegekend (alleen opleidingen met 100 of meer gebruikers)

Opleidingsnaam	Aantal
B Rechtsgeleerdheid	290
B Opleiding tot leraar Basisonderwijs	276
B Psychologie	240
B Opleiding tot Verpleegkundige	173
B Toegepaste Psychologie	154
B Social Work	150
B Sociaal Pedagogische Hulpverlening	146
B Informatica	140
B HBO - Rechten	134
B Maatschappelijk Werk en Dienstverlening	132
B Bedrijfskunde	130
B Sociaal-Juridische Dienstverlening	116
B Opleiding tot leraar voortgezet onderwijs van de 2e graad in Engels	105
B Bedrijfskunde MER	104

Bron: DUO; bewerking Panteia

Bovenstaande 14 opleidingen met 100 of meer gebruikers van het krediet betreffen steeds bacheloropleidingen in het hoger onderwijs (hbo en wo). De lijst wordt aangevoerd door de opleidingen rechtsgeleerdheid, pabo en psychologie. met elk meer dan 200 toekenningen. Samen zijn de 14 '100-plus opleidingen' goed voor 33% van de gebruikers van het krediet.

Gebruikers naar niveau opleiding waarvoor levenlanglerenkrediet is toegekend

De volgende tabel toont de samenstelling van de groep gebruikers naar het niveau van de opleiding waarvoor het levenlanglerenkrediet is toegekend.

Tabel 4.5 Gebruikers naar niveau opleiding waarvoor levenlanglerenkrediet is toegekend

	Aantal	%
MBO-1	15	0%
MBO-2	15	0%
MBO-3	44	1%
MBO-4	70	1%
MBO-niveau onbekend	108	2%
HBO Associate degree	228	3%
HBO Bachelor	3.841	57%
HBO Master	145	2%
HBO Postinitiële master	170	3%
WO Bachelor	1.122	17%
WO Master	966	14%
WO Postinitiële master	74	1%
Totaal ⁴⁹	6.798	100%

Bron: DUO; bewerking Panteia

Het niveau van de opleiding, waarvoor krediet is toegekend, is voor 4% van de gebruikers mbo-niveau, 3% ad-niveau, 61% hbo-niveau en 32% wo-niveau. Het levenlanglerenkrediet wordt dus in zeer grote meerderheid (93%) toegekend voor opleidingen in het hoger onderwijs. De meeste geïnterviewde stakeholders wijten de lage inzet van het krediet voor mbo-opleidingen aan het feit dat het krediet niet is in te zetten voor een deeltijd mbo-opleiding. Het krediet is vooral bedoeld voor werkenden en die gaan niet zo snel een voltijd opleiding volgen, aldus geïnterviewden. Daarnaast vermoeden stakeholders dat degenen die een (tweede) hbo- of wo-opleiding gaan volgen over het algemeen de kans dat zij na afloop de lening kunnen terugbetalen hoger inschatten.

Verfijning beeld niveau opleiding naar achtergrondkenmerken:

- **Geslacht:** Naar verhouding zijn er onder mannen meer gebruikers met een toekenning voor een opleiding op wo-niveau dan onder vrouwen (36% tegenover 28%). Bij vrouwen zijn er verhoudingsgewijs meer gebruikers met een toekenning op mbo-niveau (5% tegenover 2% bij mannen) maar vooral op hbo-niveau (64% tegenover 58%).
- **Leeftijd:** Wat leeftijd betreft, valt vooral op dat in de categorieën 15-19 en 20-24 jarigen verhoudingsgewijs veel gebruikers met een toekenning op hbo-niveau zijn (72% en 75% tegenover een gemiddelde voor alle leeftijdscategorieën samen van 61%). Op wo-niveau springen vooral de categorieën 25-29 jarigen en 30-39 jarigen er uit (met elk 35% tegenover een gemiddelde van 32%).

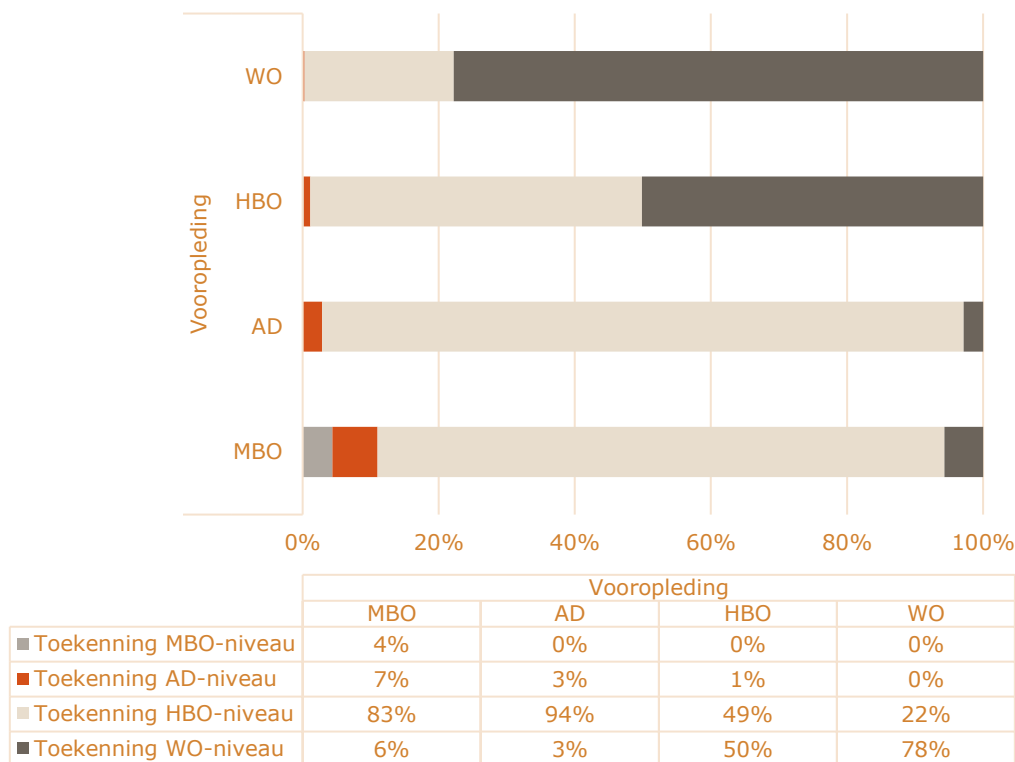
⁴⁹ De N in deze tabel is lager dan 6.837 omdat van een aantal toekenningen het niveau van de bijbehorende opleiding bij DUO niet bekend is.

Gebruikers naar relatie tussen niveau vooropleiding en niveau opleiding waarvoor levenlanglerenkrediet is toegekend

De volgende figuur geeft de relatie weer tussen de hoogst behaalde vooropleiding van gebruikers van het levenlanglerenkrediet en het niveau van de opleiding waarvoor het krediet is toegekend. Een leesvoorbeeld: van de toekenningen van het levenlanglerenkrediet aan gebruikers met als hoogste vooropleiding mbo was 4% voor opleidingen op mbo-, 7% op ad-, 83% op hbo en 6% op wo-niveau.

Figuur 4.3 Gebruikers naar relatie tussen niveau vooropleiding en niveau opleiding waarvoor levenlanglerenkrediet is toegekend (n=3.504)⁵⁰

Bron: DUO; bewerking Panteia

Op basis van figuur 4.3 zijn de volgende conclusies te trekken:

- Gebruikers met mbo als hoogst behaalde vooropleiding hebben vooral een toekenning op hbo-niveau. Opvallend is verder het naar verhouding grote aandeel van gebruikers met een toekenning op wo-niveau (6%). Het minst vaak hebben zij een toekenning op het 'eigen' mbo-niveau (al dan niet op een hoger niveau daarbinnen);
- Gebruikers met ad als hoogst behaalde vooropleiding hebben eveneens in overgrote meerderheid een toekenning op hbo-niveau. In een kleine minderheid van de gevallen gaat het om een toekenning op het 'eigen' ad-niveau of op wo-niveau;
- Gebruikers met hbo als hoogst behaalde vooropleiding hebben vooral een toekenning op wo-niveau of op het 'eigen' hbo-niveau;

⁵⁰ De N in deze figuur is lager dan 6.837 omdat van een aantal toekenningen het niveau van de hoogste behaalde vooropleiding en/of de bij de toekenning behorende opleiding bij DUO niet bekend is.

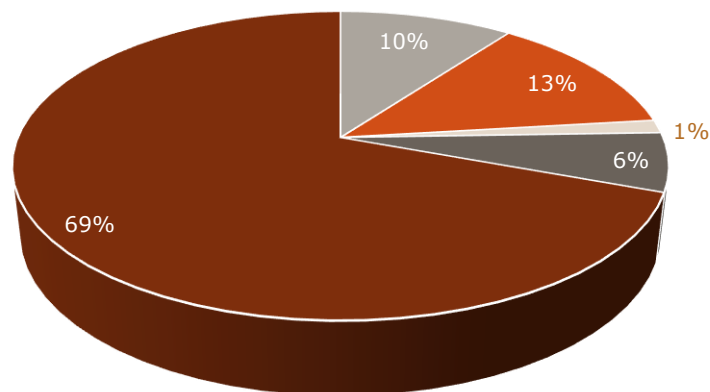
- Gebruikers met wo als hoogst behaalde opleiding hebben voornamelijk een toekenning op het 'eigen' wo-niveau. Bij een op de vijf gaat het om een toekenning op hbo-niveau.

Gebruikers naar opleidingssector waarvoor levenlanglerenkrediet is toegekend

MBO

Onderstaande figuur en tabel 4.6 geven de verdeling van de gebruikers met een toekenning van het levenlanglerenkrediet voor een opleiding op mbo-niveau weer naar mbo-sector respectievelijk domein van de betreffende de opleiding.

Figuur 4.4 Gebruikers met een toekenning voor een mbo-opleiding naar mbo-sector (n=147)⁵¹

■ Combinatie van sectoren ■ Economie ■ Groen ■ Techniek ■ Zorg en welzijn

Bron: DUO; bewerking Panteia

Veruit de meeste gebruikers hebben een toekenning voor een mbo-opleiding in de sector zorg en welzijn. Dit is, volgens veel stakeholders, een gevolg van de nieuwe kwaliteitseisen in de zorg die een hoger opleidingsniveau van zorgmedewerkers vereist. Het opvallende daarbij is wel dat er voor deze kraptesector al veel gesubsidieerde scholingsmogelijkheden⁵² bestaan. Deze zijn kennelijk niet afdoende, aldus AWWN. Tegelijkertijd valt het aandeel voor techniek (6%) vanwege de krapte in die sector een aantal stakeholders tegen. Wellicht zijn de bestaande subsidies in de sector wel afdoende of wil deze groep juist een bbl of deeltijd mbo-opleiding volgen. Het aandeel van de sector groen is met 1% het kleinst. Verder heeft een tiende van de gebruikers een toekenning voor een opleiding in de sector 'combinatie van sectoren', de zogenaamde entreeopleidingen.

Verfijning beeld mbo-sectoren naar achtergrondkenmerken:

- Leeftijd: Er zijn op mbo-niveau alleen gebruikers in de leeftijdscategorieën vanaf 30-39 jaar. Naarmate de leeftijdscategorie hoger is, is het aandeel van zorg en welzijn in het aantal toekenningen groter: 30-39 jaar 63%, 40-49 jaar 90% en 50-plus 100% (met de kanttekening dat het in de hoogste leeftijdsklasse om kleine aantallen gaat) tegenover een gemiddelde voor alle leeftijdsklassen samen van 69%.

⁵¹ De N is lager dan de 252 toekenningen, waarvan bij DUO bekend is dat deze op mbo-niveau zijn, omdat van een deel van deze toekenningen bij DUO de mbo-sector onbekend is.

⁵² Zie voor subsidie voor scholingsmogelijkheden in de zorg: https://care2care.nl/sites/c2c/files/u29883/subsidiekaart_juli_2019.pdf

Tegenover een beneden gemiddeld aandeel in zorg en welzijn staat in de leeftijdscategorie 30-39 jarigen met name een oververtegenwoordiging van de sector economie (17% tegenover 13%).

- **Opleidingsniveau:** Op mbo-2 niveau valt met name het relatief grote aandeel van de sector economie op (20% tegenover een gemiddelde voor alle mbo-niveaus samen van 13%). Op mbo-3 en mbo-4 niveau scoort verhoudingsgewijs de sector zorg en welzijn hoog (82% respectievelijk 76% tegenover 69%).

Tabel 4.6 Gebruikers met een toekenning voor een mbo-opleiding naar domein

	Aantal	%
Zorg en welzijn	98	67%
Niet toebedeeld aan opleidingsdomeinen	15	10%
Economie en administratie	7	5%
Informatie en communicatietechnologie	7	5%
Ambacht, laboratorium en gezondheidstechniek	4	3%
Veiligheid en sport	4	3%
Handel en ondernemerschap	2	1%
Techniek en procesindustrie	2	1%
Transport, scheepvaart en logistiek	2	1%
Uiterlijke verzorging	2	1%
Voedsel, natuur en leefomgeving (EZ)	2	1%
Media en vormgeving	1	1%
Toerisme en recreatie	1	1%
Totaal⁵³	147	100%

Bron: DUO; bewerking Panteia

Kijken we naar de indeling in domeinen dan hebben naast zorg en welzijn twee domeinen een aandeel van meer dan 3%: economie en administratie en ICT (elk 5% van de gebruikers), Verder is een tiende van de toekenningen 'niet toebedeeld aan opleidingsdomeinen'. Deze categorie komt overeen met de sector 'combinatie van sectoren' in figuur 4.4.

Hoger onderwijs

Onderstaande tabel geeft de verdeling van de gebruikers met een toekenning van het levenlanglerenkrediet voor een opleiding in het hoger onderwijs weer naar CROHO-onderdeel.

Tabel 4.7 Gebruikers met een toekenning voor een ho-opleiding (ad, hbo en wo samen) naar CROHO-onderdeel

	Aantal	%
Gedrag en maatschappij	1.291	23%
Economie	1.156	20%
Onderwijs	868	15%
Recht	624	11%

⁵³ De N is lager dan de 252 toekenningen, waarvan bij DUO bekend is dat deze op mbo-niveau zijn, omdat van een deel van deze toekenningen bij DUO de mbo-sector onbekend is.

Gezondheidszorg	581	10%
Techniek	483	8%
Taal en cultuur	469	8%
Natuur	187	3%
Landbouw en natuurlijke omgeving	60	1%
Sectoroverstijgend	16	0%
Totaal ⁵⁴	5.735	100%

Bron: DUO; bewerking Panteia

Naar verhouding hebben gebruikers op ho-niveau het vaakst een toekenning voor een opleiding binnen de CROHO-onderdelen gedrag en maatschappij, economie en onderwijs. Het kleinste aandeel is er voor de onderdelen sectoroverstijgend en landbouw en natuurlijke omgeving.

Verfijning beeld CROHO-onderdelen naar achtergrondkenmerken:

- **Leeftijd:** De leeftijdscategorie 15-19 jarigen wijkt het meest af van het gemiddelde beeld. Verhoudingsgewijs zijn er in deze categorie veel gebruikers met een toekenning voor een opleiding in de CROHO-onderdelen economie (30% tegenover een gemiddelde voor alle leeftijdscategorieën van 20%) en taal en cultuur (18% tegenover 8%). In de leeftijdscategorie 20-24 jarigen springt vooral het relatief gezien hoge aandeel van het onderdeel economie op (29% tegenover 20%). Opvallend in de leeftijdscategorie 40-49 jarigen is vooral de verhoudingsgewijze hoge score van onderwijs (22% tegenover 15%) en in de categorie 50-plussers die van gedrag en maatschappij (26% tegenover 23%) en taal en cultuur (11% tegenover 8%).
- **Opleidingsniveau:** Op ad-niveau zijn relatief veel gebruikers met een toekenning voor een opleiding in de CROHO-onderdelen economie (46% tegenover een gemiddelde voor alle niveaus in het ho samen van 20%) en techniek (16% tegenover 8%). Op hbo-niveau scoort vooral het onderdeel onderwijs hoog (23% tegenover 15%). Op wo-niveau gaat het om de onderdelen natuur (9% tegenover 3%), recht (23% tegenover 11%) en taal en cultuur (15% tegenover 8%).

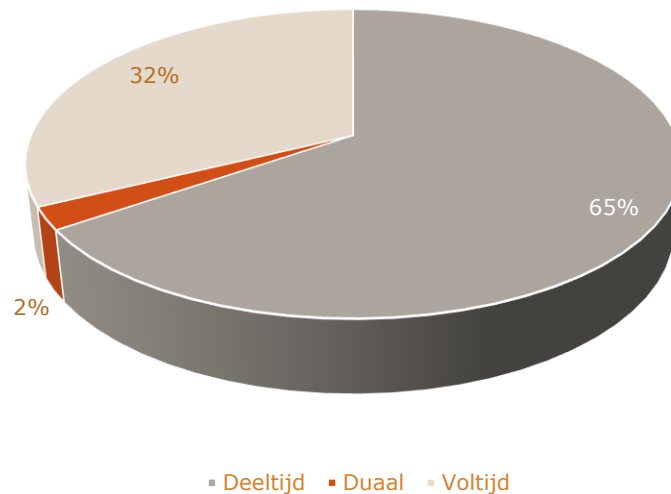
Gebruikers naar soort opleiding waarvoor levenlanglerenkrediet is toegekend

Allereerst toont figuur 4.5 de verdeling van gebruikers naar het type opleiding (deeltijd, duaal en voltijd) waarvoor het levenlanglerenkrediet is toegekend.

⁵⁴ De N is lager dan de 6.546 toekenningen, waarvan bij DUO bekend is dat deze op ho-niveau zijn, omdat van een deel van deze toekenningen bij DUO het CROHO-onderdeel onbekend is.

Figuur 4.5 Gebruikers naar type opleiding waarvoor levenlanglerenkrediet is toegekend (n=5679)⁵⁵

Bron: DUO; bewerking Panteia

Van de gebruikers heeft bijna twee derde een toekenning voor een deeltijdopleiding en bijna een derde voor een voltijdopleiding. Het aandeel van gebruikers met een toekenning voor een duale opleiding is zeer klein. Aangezien deeltijdopleidingen niet voor studiefinanciering in aanmerking komen, is het niet vreemd dat het krediet juist daarvoor wordt gebruikt. Ter vergelijking: van de totale studentenpopulatie in mbo-bol, hbo en wo in 2017/2018 volgde 94% een voltijd-, 5% een deeltijd- en 1% een duale opleiding.⁵⁶

Verfijning beeld type opleiding naar achtergrondkenmerken:

- **Geslacht:** Naar verhouding zijn er onder vrouwen meer gebruikers met een toekenning voor een deeltijdopleiding dan onder mannen (69% tegenover 61%). Voor voltijdopleidingen geldt het omgekeerde (29% tegenover 37%).
- **Leeftijd:** De drie laagste leeftijdscategorieën – 15-19, 20-24 en 25-29 jaar – kennen naar verhouding veel gebruikers met een toekenning voor een deeltijdopleiding (respectievelijk 88%, 93% en 73% tegenover een gemiddelde voor alle leeftijdsklassen samen van 65%). Eenzelfde conclusie is te trekken voor de twee hoogste leeftijdscategorieën 40-49 jaar en 50-plus (respectievelijk 77% en 87% tegenover 65%). De categorie 30-39 jarigen laat een bovengemiddeld aandeel van toekenningen voor voltijdopleidingen zien (49% tegenover 32%).
- **Opleidingsniveau:** Bij de gebruikers met een toekenning voor een opleiding op mbo-niveau gaat het logischerwijs uitsluitend om voltijdopleidingen. Op ad- en hbo-niveau zijn relatief veel gebruikers met een toekenning voor een deeltijdopleiding (respectievelijk 92% en 76% tegenover een gemiddelde voor alle opleidingsniveaus samen van 65%). Op wo-niveau zijn er naar verhouding juist veel gebruikers met een toekenning voor een voltijdopleiding (51% tegenover 32%).

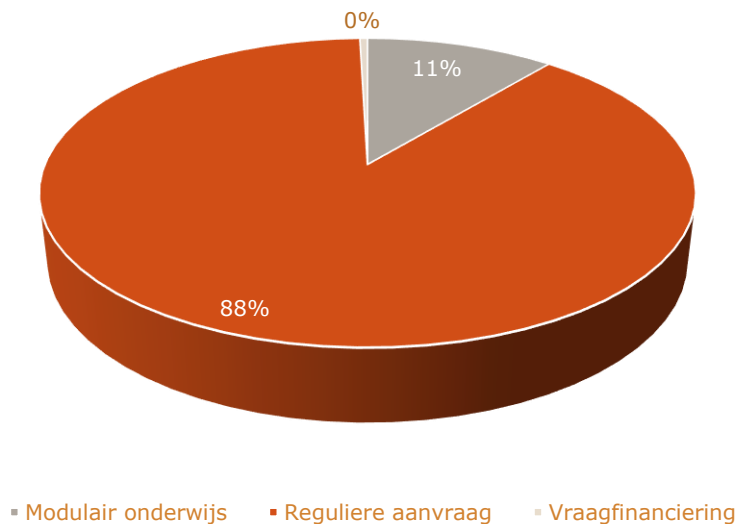
⁵⁵ De N in deze figuur is lager dan 6.837 omdat van een aantal toekenningen het type opleiding bij DUO niet bekend is.

⁵⁶ Bron: mbo-bol: <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/83851NED/table?dl=283C3>; hbo en wo: <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/83540NED/table?dl=283C6>

Figuur 4.6 geeft de verdeling van de gebruikers met een toekenning van het levenlanglerenkrediet weer naar het soort aanvraag (modulair, regulier of vraagfinanciering).

Figuur 4.6 Gebruikers naar soort aanvraag voor het levenlanglerenkrediet (n=6.837)

Bron: DUO; bewerking Panteia

Het leeuwendeel van de gebruikers heeft een toekenning op basis van een reguliere aanvraag. In een tiende van de gevallen gaat het om een aanvraag voor modulair onderwijs. Tegelijkertijd is het aandeel gebruikers van niet-bekostigd onderwijs laag (zie ook figuur 4.7). Aanvragen in het kader van het experiment vraagfinanciering komen maar heel weinig voor.

Dat het krediet weinig is aangevraagd voor modulair onderwijs, vinden veel stakeholders opvallend. Vooralsnog verwachten zij dat het gebruik van modulair onderwijs de komende jaren gaat toenemen. Maar wellicht dat momenteel veel werkgevers of O&O fondsen het modulair onderwijs als een vorm van bijscholing financieren waardoor het levenlanglerenkrediet niet nodig is. Bovendien kunnen sommige studenten voor modulair onderwijs bij een instelling die meedoet aan het experiment vraagfinanciering in aanmerking komen voor een voucher. Het lijkt er daarmee op dat werkenden, wel met name deeltijdwerkers (zie 4.2.2), op dit moment liever er voor kiezen om hun baan met een volledige opleiding in deeltijd te combineren.

Verfijning beeld soort aanvraag naar achtergrondkenmerken:

- **Leeftijd:** In de laagste leeftijdsklasse (15-19 jaar) zijn er relatief veel gebruikers met een toekenning binnen de categorie modulair onderwijs (25% tegenover een gemiddelde voor alle leeftijdsklassen samen van 11%). Dat geldt ook voor de twee hoogste leeftijdsklassen 40-49 jaar en 50-plus (respectievelijk 16% en 24% tegenover 11%). De leeftijdsklassen 25-29 en 30-39 jarigen laten een oververtegenwoordiging zien van gebruikers met een toekenning binnen de categorie reguliere aanvraag (respectievelijk 90% en 92% tegenover 88%).
- **Opleidingsniveau:** Op mbo-niveau zijn er alleen gebruikers met een toekenning binnen de categorie reguliere aanvraag. Het ad- en hbo-niveau kennen

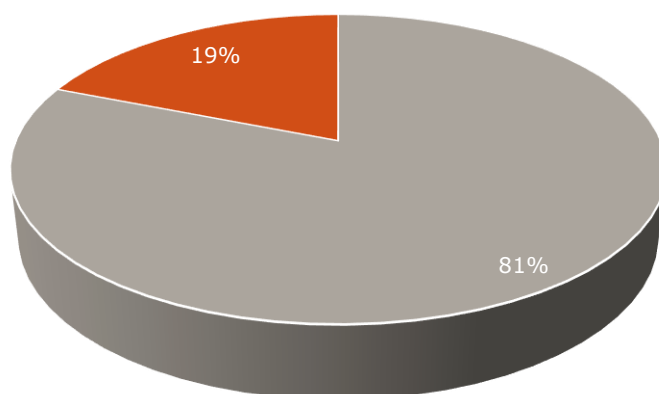
verhoudingsgewijs veel gebruikers met een toekenning binnen de categorie reguliere aanvraag (respectievelijk 99,6% en 98% tegenover een gemiddelde voor alle opleidingsniveaus van 88%). Op wo-niveau is een oververtegenwoordiging van het aandeel gebruikers met een toekenning binnen de categorie modulair onderwijs (m.n. Open Universiteit) te zien (32% tegenover 11%).

- **Type instelling:** Modulair onderwijs volgen gebruikers met 95% vaker bij het bekostigd onderwijs (m.n. open universiteit) dan bij het onbekostigd onderwijs (5%). Ook een reguliere aanvraag is vaker bij het bekostigd onderwijs (79%) gevolgd als bij het onbekostigd onderwijs (21%).

Gebruikers naar type instelling waarvoor levenlanglerenkrediet is toegekend

De figuur hieronder geeft de verdeling van de gebruikers weer naar het type instelling waarvoor het levenlanglerenkrediet is toegekend. Daarbij gaat het om het al dan niet door de overheid bekostigd zijn van het onderwijs.

Figuur 4.7 Gebruikers naar type instelling waarvoor levenlanglerenkrediet is toegekend (n=5.733)⁵⁷

■ Bekostigd ■ Niet bekostigd

Bron: DUO; bewerking Panteia

Veruit de meeste gebruikers hebben een toekenning voor een opleiding in het bekostigd onderwijs. Het aandeel van het niet-bekostigd onderwijs in het aantal gebruikers bedraagt bijna een vijfde. De voornaamste verklaring van stakeholders voor het lage aandeel dat het krediet heeft ingezet voor niet-bekostigd onderwijs zijn volgens hen de mogelijke hogere opleidingskosten van deze opleidingen. Een andere veelgenoemde verklaring is dat de informatie (met name de tekst op de website van DUO) over het krediet gericht is op het volgen van een opleiding bij een bekostigde instelling. Dat komt vooral door het gebruik van woorden als 'wettelijke collegegeld' of 'lesgeld', termen die van toepassing zijn voor het bekostigd onderwijs. Andere genoemde verklaringen zijn een mogelijk heersende gedachte dat de kwaliteit van bekostigd onderwijs hoger is, het feit dat met name het hbo veel opleidingen in deeltijd aanbiedt (en daarmee de flexibiliteit die het onbekostigd onderwijs biedt, niet nodig is) en dat mogelijk werkgevers vaker niet-bekostigde opleidingen aandragen en financieren (waardoor het krediet niet nodig is).

⁵⁷ De N in deze figuur is lager dan 6.837 omdat van een aantal toekenningen het type instelling bij DUO niet bekend is.

Ter vergelijking: Over de verdeling van de totale studentenpopulatie over het bekostigd en niet-bekostigd onderwijs is alleen in algemene zin wat te zeggen. Van de studenten op middelbaar en hoog onderwijsniveau volgden in 2017/2018 ruim twee derde (69%) een opleiding in het bekostigd onderwijs en bijna een derde (30%) deed dat in het niet-bekostigde onderwijs.⁵⁸

Verfijning beeld type instelling naar achtergrondkenmerken:

- **Leeftijd:** In de twee laagste leeftijdscategorieën (15-19 en 20-24 jaar) zijn er relatief veel gebruikers met een toekenning voor een opleiding in het niet-bekostigd onderwijs (respectievelijk 35% en 25% tegenover een gemiddelde voor alle leeftijdscategorieën samen van 19%). Hetzelfde geldt voor de hoogste leeftijdscategorieën 40-49 jaar en 50-plus (elk 28% tegenover 19%). De categorieën 25-29 en 30-39 jarigen laten een oververtegenwoordiging zien van gebruikers met een toekenning voor een opleiding in het bekostigd onderwijs (beide 85% tegenover 81%).
- **Opleidingsniveau:** Het mbo-, ad- en hbo-niveau kennen verhoudingsgewijs veel gebruikers met een toekenning voor een opleiding in het niet-bekostigd onderwijs (respectievelijk 21%, 28% en 31% tegenover een gemiddelde voor alle opleidingsniveaus samen van 19%). Op wo-niveau is een oververtegenwoordiging van het aandeel toekenningen voor opleidingen in het bekostigd onderwijs te zien (98% tegenover 81%).

4.4 Gebruikers naar kredietkenmerken

In dit hoofdstuk bespreken we de kredietkenmerken van de groep gebruikers van het levenlanglerenkrediet (n=6.837). Zoals vermeld in de inleiding van dit hoofdstuk zijn, in het geval men in de beschouwde periode (studiejaar 2017/2018) voor meer dan één opleiding/module levenlanglerenkrediet toegekend heeft gekregen, in de analyses van de leenbedragen al deze opleidingen/modules betrokken. Bij de overige kredietkenmerken (zoals gehele of gedeeltelijke toekenning en duur van de lening) is dezelfde aanpak gehanteerd als bij de analyses van de opleidingskenmerken. Dat wil zeggen dat de opleiding/module op het hoogste opleidingsniveau in de analyses is betrokken. Wanneer voor meerdere opleidingen/modules op hetzelfde opleidingsniveau levenlanglerenkrediet is toegekend, dan is in de analyses de laatste toekenning betrokken.

Volledige versus gedeeltelijke toekenningen

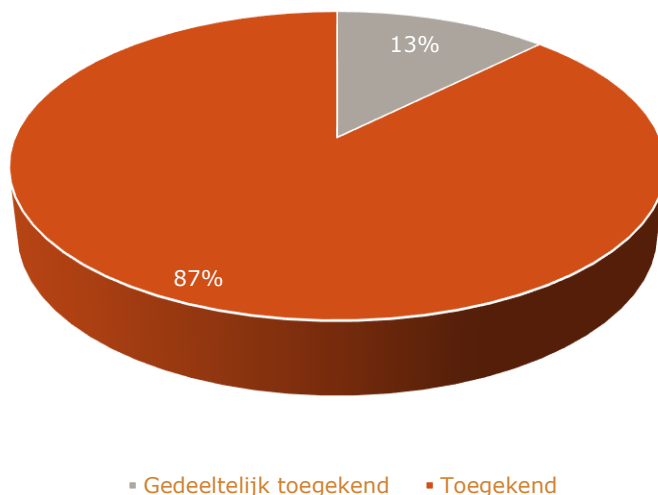
Aanvragen voor het levenlanglerenkrediet kunnen volledig of gedeeltelijk worden gehonoreerd. Bij een gedeeltelijke toekenning wijkt het recht af van het gevraagde krediet. In veel gevallen gaat het om aanvragen die hoger liggen dan het maximum bedrag, omdat er bijvoorbeeld instellingscollegegeld wordt aangevraagd. Als DUO het gevraagde maximum bedrag niet toekend, geven zij de toekenning de status 'gedeeltelijk toegekend'.⁵⁹ Figuur 4.8 geeft de verdeling van het aantal gebruikers met een volledig of gedeeltelijk toekennen van het krediet.

⁵⁸ Bron: <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/84279NED/table?dl=283E2>

⁵⁹ Een derde mogelijk status van het krediet is 'stopgezet'. Zoals vermeld, zijn de stopgezette toekenningen buiten de analyses gehouden.

Figuur 4.8 Gebruikers naar status van de toekenning van het levenlanglerenkrediet (n=6.837)

Bron: DUO; bewerking Panteia

In veruit de meeste gevallen gaat het om volledig toegekende kredieten. Het aandeel gebruikers met een gedeeltelijk toegekend krediet bedraagt een achtste.

De verdeling over volledig of gedeeltelijke toekenningen naar achtergrondkenmerken:

- **Leeftijd:** Wat leeftijd betreft, valt vooral op dat er in de laagste leeftijdscategorie – 15-19 jaar – en de twee hoogste leeftijdscategorieën – 40-49 jaar en 50-plus – relatief veel gebruikers zijn met een gedeeltelijk toegekend krediet (respectievelijk 16%, 16% en 17% tegenover een gemiddelde voor alle leeftijdscategorieën samen van 13%).
- **Opleidingsniveau:** Met name op mbo-niveau zijn naar verhouding veel gebruikers met een gedeeltelijk toegekend krediet (28% tegenover een gemiddelde voor alle opleidingsniveaus samen van 13%). Dat geldt in versterkte mate voor mbo-1 en mbo-4 niveau (respectievelijk 53% en 35% tegenover bij een gemiddeld voor het mbo als geheel van 28%). Op wo-niveau zijn relatief weinig gebruikers met een gedeeltelijk toegekend krediet (9% tegenover 13%).

Totaal door alle gebruikers samen geleende bedrag

In het studiejaar 2017/2018 werd door alle gebruikers van het levenlanglerenkrediet samen een bedrag van in totaal **€11.857.759,49** geleend.

Gemiddeld maandelijkse leenbedrag

Hieronder gaan we in op het bedrag dat de gebruikers van het levenlanglerenkrediet in het studiejaar 2017/2018 gemiddeld per maand hebben geleend. In geval van toekenningen van het levenlanglerenkrediet voor meer dan één opleiding/module is het gemiddelde maandelijkse leenbedrag van de toekenningen voor al deze opleidingen/modules in betreffend studiejaar als uitgangspunt genomen.

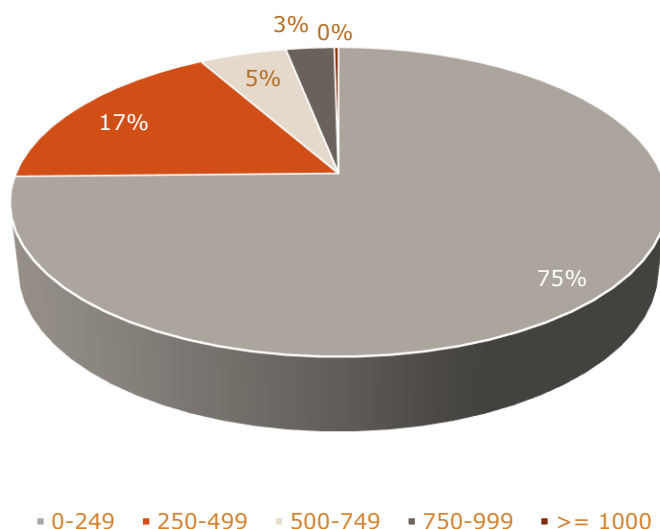
Gebruikers naar categorie gemiddeld maandelijks leenbedrag

De volgende figuur geeft de verdeling van de gebruikers weer over de onderscheiden categorieën van het gemiddeld maandelijkse leenbedrag.

Figuur 4.9 Gebruikers naar categorieën van het gemiddeld maandelijks leenbedrag (n=6.837)

Bron: DUO; bewerking Panteia

In veruit de meeste gevallen gaat het om gemiddelde maandelijks leenbedragen per gebruiker van €0-249 (75%) en € 250-499 (17%). Bedragen van €1.000 of meer per maand komen maar vrijwel niet voor.

Gemiddeld maandelijks leenbedrag

Berekend over alle gebruikers bedraagt het gemiddelde maandelijks leenbedrag **€238,22** (bij een minimum van €0 en een maximum van €3.750) (n=6.837).

De achtergrondkenmerken per gemiddeld maandelijks leenbedrag:

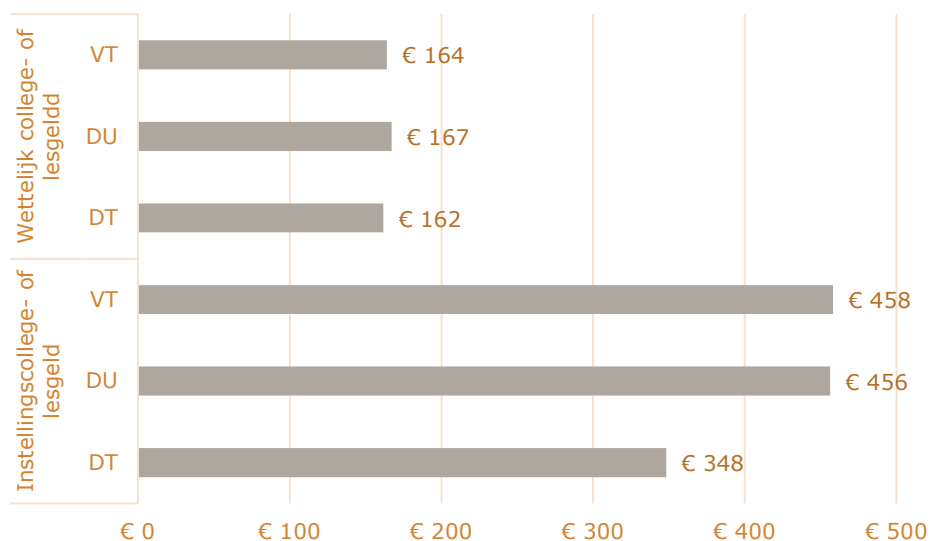
- Leeftijd: Naar verhouding het hoogste gemiddelde leenbedrag per maand is er voor gebruikers in de leeftijdscategorie 50-plus (€295) gevolgd door de categorieën 40-49 jaar (€258) en 15-19 jaar (€243).
- Opleidingsniveau: Op mbo-niveau als geheel bedraagt het gemiddeld maandelijks leenbedrag €164 (oplopend van €93 op niveau 1 tot €212 op niveau 4). De gemiddelde leenbedragen op ad-, hbo- en wo-niveau zijn respectievelijk €206, €218 en €284. Deze verschillen hangen voor een belangrijk deel samen met het verschil in de hoogte van het wettelijk les- en collegegeld op de onderscheiden niveaus.
- Type opleiding: Gemiddeld het hoogste leenbedrag per maand is er voor gebruikers die een duale opleiding volgen (€392), gevolgd door gebruikers die een deeltijdopleiding doen (€251). Het gemiddelde leenbedrag voor gebruikers die een voltijdopleiding volgen, ligt met €189 ruim onder het overall gemiddelde.
- Type instelling: Voor gebruikers die een opleiding doen in het niet-bekostigd onderwijs ligt het gemiddeld maandelijks leenbedrag ruim boven het overall gemiddelde (€321). Dat voor gebruikers, die een opleiding in het bekostigd onderwijs volgen, ligt daaronder (€214).

Gemiddeld maandelijks leenbedrag 30-minners

De volgende figuur zoomt in op het gemiddeld maandelijks leenbedrag van gebruikers van het levenlanglerenkrediet jonger dan 30 jaar (30-minners). Daarbij wordt uitgesplitst naar zowel soort college- of lesgeld (wettelijk versus instelling) als type opleiding (voltijd, dual, deeltijd).

Figuur 4.10 Gemiddeld maandelijks leenbedrag van gebruikers jonger dan 30 jaar naar soort college- of lesgeld en type opleiding (VT = voltijd; DU = dual; DT= deeltijd) (n=1.826)

Bron: DUO; bewerking Panteia

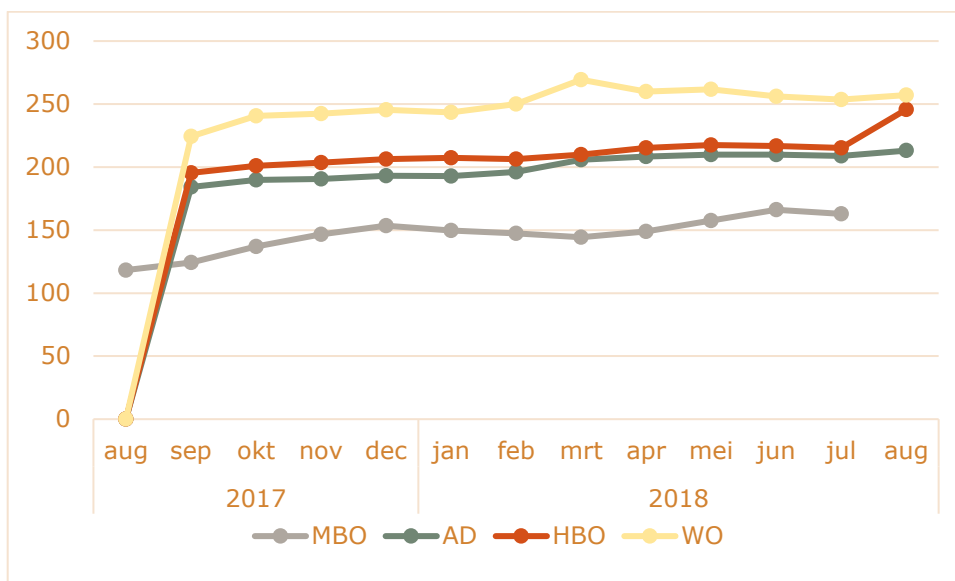
In de lijn der verwachting ligt het gemiddeld maandelijks leenbedrag voor het instellingscollege- of lesgeld (ook) voor 30-minners aanzienlijk hoger dan dat voor het wettelijk college- of lesgeld. Verder valt op dat bij het levenlanglerenkrediet voor het wettelijk college- of lesgeld er voor 30-minners nauwelijks verschillen zijn in de hoogte van het gemiddeld maandelijks leenbedrag naar type opleiding. Bij het krediet voor het instellingscollege- of lesgeld is dat wel geval: het gemiddeld maandelijks leenbedrag ligt voor de voltijd en duale opleidingen veel hoger dan voor de deeltijdopleidingen. Met daarbij de kanttekening dat het bij de duale opleidingen hier om een klein aantal gebruikers (3) gaat.

Maand-op-maand ontwikkeling van het gemiddeld maandelijks leenbedrag

Figuur 4.11 toont voor alle gebruikers van het levenlanglerenkrediet de maand-op-maand ontwikkeling van het gemiddeld maandelijks leenbedrag in het studiejaar 2017/2018, uitgesplitst naar het niveau van de opleiding.

Figuur 4.11 Ontwikkeling gemiddeld maandelijkse leenbedrag van gebruikers van het levenlanglerenkrediet naar niveau van de opleiding (n=6.837)⁶⁰

Bron: DUO; bewerking Panteia

De figuur bevestigt het hierboven beschreven beeld naar opleidingsniveau. Naarmate het niveau van de gevolgde opleiding hoger is, ligt ook het gemiddelde maandelijkse leenbedrag van de gebruikers op een hoger niveau (de verschillen tussen het ad- en hbo-niveau zijn overigens klein). Verder is er op alle niveaus een licht stijgende trend waarneembaar in het gemiddeld maandelijks leenbedrag.

Gemiddeld jaarlijks leenbedrag

Het gemiddeld jaarlijks leenbedrag per gebruiker bedraagt **€1.734,35** (bij een minimum van €0 en een maximum van €10.030) (n=6.837).

Verfijning beeld gemiddeld jaarlijks leenbedrag naar achtergrondkenmerken:

- **Leeftijd:** Het hoogste gemiddelde jaarlijkse leenbedrag is er voor gebruikers in de leeftijdscategorie 25-29 jaar (€1.829), gevolgd door de categorie 40-49 jaar (€1.778). Alle overige leeftijdsgroepen zitten onder het overall gemiddelde. Het laagst scoren de twee laagste leeftijdsklassen 15-19 en 20-24 jaar (respectievelijk €1.296 en €1.573).
- **Opleidingsniveau:** Gemiddeld het hoogste jaarlijkse leenbedrag is er voor gebruikers, die een opleiding doen op hbo-niveau (€1.796). Voor gebruikers, die een opleiding volgen op ad- of wo-niveau ligt dit bedrag met respectievelijk €1.706 en €1.702 onder het overall gemiddeld. Op mbo-niveau is het bedrag substantieel lager (€1.161).
- **Type opleiding:** Het hoogste gemiddelde jaarlijkse leenbedrag is te zien voor gebruikers, die een duale opleiding doen (€2.212). Gebruikers, die een voltijdopleiding volgen, zitten met €1.776 iets boven en degenen, die een deeltijdopleiding doen, met €1.706 iets onder het overall gemiddelde.
- **Type instelling:** Gebruikers, die een opleiding volgen in het niet-bekostigd onderwijs, kennen een gemiddeld jaarlijks leenbedrag (€2.211) dat boven het overall gemiddelde ligt. Dat voor gebruikers, die een opleiding in het bekostigd onderwijs doen, ligt daaronder (€1.644).

⁶⁰ De lijn voor het mbo stopt op 31 juli 2018 omdat het schooljaar voor een mbo-opleiding van 1 augustus t/m 31 juli loopt.

Meer of minder lenen dan het wettelijk college- of lesgeld

Bij iets minder dan de helft van de gebruikers (49,8%) overschrijdt het jaarlijkse leenbedrag het wettelijk college- of lesgeld. In de rest van de gevallen (50,2%) leent men jaarlijks een bedrag gelijk aan of lager dan het wettelijk college- of lesgeld. (n=6.837).⁶¹ Het verschil op dit punt is, overall gezien, dus uitermate klein. Naar achtergrondkenmerken zijn er wel verschillen.

Verfijning beeld al dan niet overschrijden van het wettelijk college- of lesgeld door jaarlijks leenbedrag naar achtergrondkenmerken:

- Leeftijd: Naar verhouding is onder gebruikers in de leeftijdscategorieën 20-24 jaar en 40-49 jaar relatief het vaakst sprake van overschrijding van het wettelijk college- of lesgeld (57% respectievelijk 56%). Het minst vaak is dat het geval in de leeftijdscategorie 30-39 jaar (45%).
- Opleidingsniveau: Gebruikers, die een opleiding volgen op ad- en hbo-niveau, laten naar verhouding veel vaker (respectievelijk 66% en 61%) overschrijding van het wettelijk college- of lesgeld zien dan degenen die een opleiding doen op mbo- en wo-niveau (26% en 30%).
- Type opleiding: De opleidingstypen duaal en deeltijd later veel vaker (respectievelijk 84% en 60%) overschrijding zien dan het opleidingstype voltijd (27%).
- Type instelling: Gebruikers, die een opleiding volgen in het niet-bekostigd onderwijs, overschrijden vaker het wettelijk college- of lesgeld dan degenen die een opleiding in het bekostigd onderwijs doen (70% tegenover 45%).

Gemiddelde duur van de lening

De duur, waarvoor het levenlanglenenkrediet is toegekend, varieert. Gemiddeld bedraagt de duur per gebruiker **7,86 maanden** voor het schooljaar 2017-2018 (bij een minimum van 0,56 en een maximum van 11,96 maanden) (n=6.837).

Verfijning beeld gemiddelde duur van de lening naar achtergrondkenmerken:

- Leeftijd: Naar leeftijd zijn er slechts twee categorieën die hoger scoren dan het overall gemiddelde, namelijk de categorieën 25-29 jaar (7,97 maanden) en 30-39 jaar (8,18 maanden).
- Opleidingsniveau: De leningen van gebruikers die een opleiding doen op ad- en hbo-niveau hebben een langere gemiddelde duur (respectievelijk 8,41 en 8,49 maanden) dan het overall gemiddelde. Op mbo- en wo-niveau ligt de gemiddelde duur met 7,61 respectievelijk 6,71 onder het overall gemiddelde.
- Type opleiding: De gemiddelde duur van de leningen van gebruikers, die een voltijdopleiding volgen (9,31), ligt boven het overall gemiddelde. De leningen van gebruikers, die een deeltijd- of duale opleiding volgen, kennen een kortere gemiddelde duur (7,49 en 7,52 maanden).
- Type instelling: De leningen van gebruikers, die een opleiding in het bekostigd onderwijs volgen, kennen een langere gemiddelde duur (8,35) dan het overall gemiddelde. Voor gebruikers, die een opleiding doen in het niet-bekostigd onderwijs is sprake van een kortere gemiddelde duur (6,93).

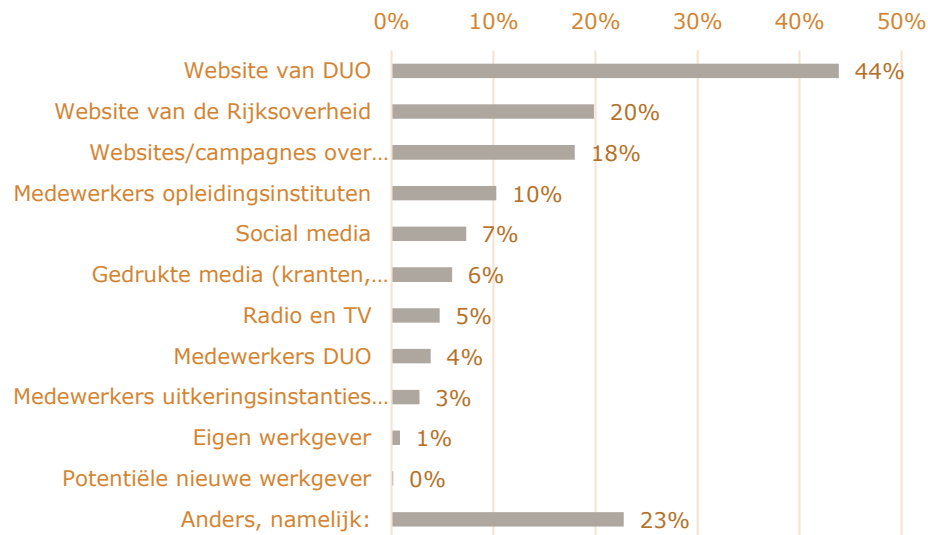
⁶¹ Zie bijlage 1 voor de wijze waarop deze analyse is uitgevoerd.

4.5 Bekendheid met het levenlanglerenkrediet

Deze en volgende paragrafen van dit hoofdstuk zijn gebaseerd op de enquête onder gebruikers (n=1.068).

Figuur 4.11 Kanalen waarlangs gebruikers bekend zijn geraakt met de mogelijkheid levenlanglerenkrediet aan te vragen (meer antwoorden mogelijk) (n=1.067)

Categorie 'anders, namelijk': o.m. UAF (Stichting voor Vluchtelingstudenten), familie/ vrienden/ bekenden, medestudenten, zelf opgezocht op internet

Bron: Enquête onder gebruikers

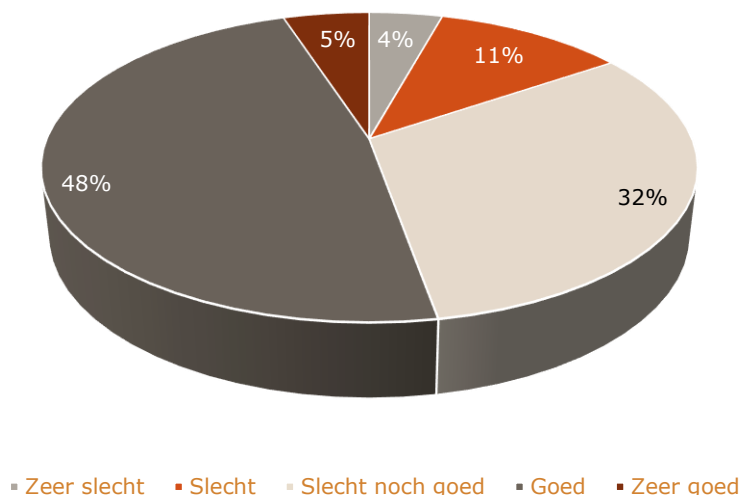
Belangrijkste informatiekanal voor gebruikers over het levenlanglerenkrediet zijn websites. De website van DUO spant duidelijk de kroon. De website van de Rijksoverheid en websites/campagnes van opleidingsinstituten volgen op enige afstand. De overige kanalen scoren beduidend lager.

De genoemde informatiekanalen naar achtergrondkenmerken van de gebruikers:

- In alle uitsplitsingen (naar gebruikersstatus, doelgroep, leeftijd, niveau, sector en type opleiding) scoort de website van DUO het hoogst als informatiekanal. Daarbij past de kanttekening dat in verband met de kleine aantallen bij doelgroep de ad-doelgroepen en bij sector de mbo-sectoren combinatie van sectoren, economie en techniek en het CROHO-onderdeel sectoroverstijgend hierbij buiten beschouwing zijn gelaten.

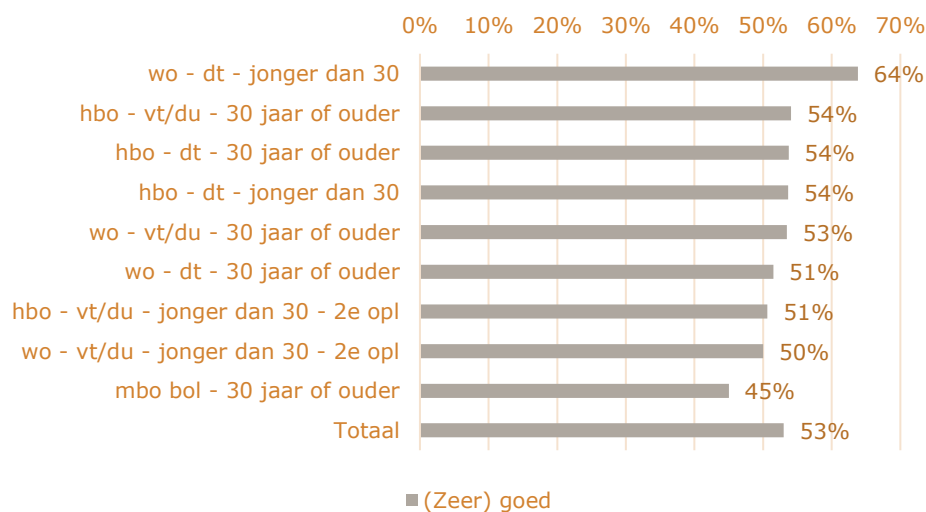

Figuur 4.11A Mate van bekendheid van gebruikers met de inhoud (voorwaarden en overige regelgeving) van de regeling voor het levenslanglerenkrediet (n=1.067)

Bron: Enquête onder gebruikers

Figuur 4.11B Mate van bekendheid van gebruikers met de inhoud (voorwaarden en overige regelgeving) van de regeling voor het levenslanglerenkrediet naar doelgroep (exclusief ad-doelgroepen i.v.m. kleine aantallen) percentage (zeer) goed bekend (n=1.067)

Bron: Enquête onder gebruikers

De bekendheid met de inhoud (voorwaarden en overige regelgeving) van de regeling voor het levenslanglerenkrediet onder gebruikers is groot te noemen. Ruim de helft van gebruikers geeft aan (zeer) goed op de hoogte te zijn van de inhoud. Een derde zegt er slecht noch goed mee bekend te zijn. Een kleine minderheid (ongeveer een zevende) kent de inhoud (zeer) slecht.

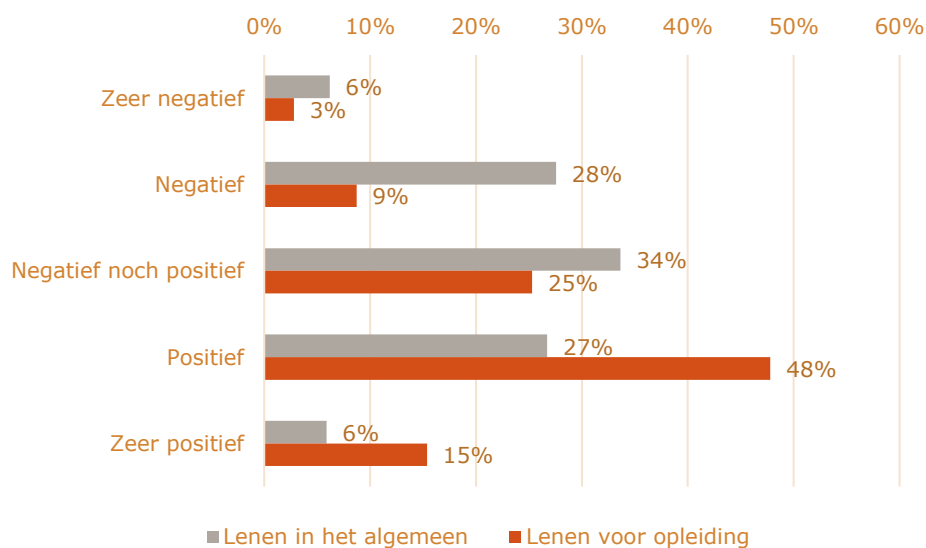

Verfijning beeld bekendheid naar achtergrondkenmerken (in verband met de kleine aantallen zijn hieronder bij doelgroep de ad-doelgroepen en bij sector de mbo-sectoren combinatie van sectoren, economie en techniek en het CROHO-onderdeel sectoroverstijgend buiten beschouwing gelaten):

- **Gebruikersstatus**: Huidige gebruikers zijn beter bekend met de inhoud van het levenlanglerenkrediet dan voormalige gebruikers (57% tegenover 45% (zeer) goed bekend bij een gemiddelde voor alle gebruikers van 53%).
- **Doelgroep**: De bekendheid is het grootst onder de groep 'wo - dt - jonger dan 30' (64% zeer (goed) bekend en het kleinst onder de groep 'mbo bol - ouder dan 30' (45%).
- **Leeftijd**: Qua leeftijd (< 30 versus >= 30) is er geen verschil.
- **Niveau opleiding**: Op mbo- en ad-niveau (44% en 42% (zeer) goed bekend) is de bekendheid minder groot dan op hbo -en wo-niveau (beide 53%).
- **Sector opleiding**: Onder gebruikers die een opleiding volgen in het CROHO-onderdeel recht is het de bekendheid het grootst (67% (zeer (goed) bekend) en onder de degenen die een opleiding in de mbo-sector welzijn doen het kleinst (46%).
- **Type opleiding**: De bekendheid in het ho is groter onder gebruikers die een deeltijd of voltijd opleidingen volgen (54% en 52% (zeer) goed bekend) dan onder gebruikers die een duale opleiding doen (46%).

4.6 Houding t.o.v. lenen van financiële middelen

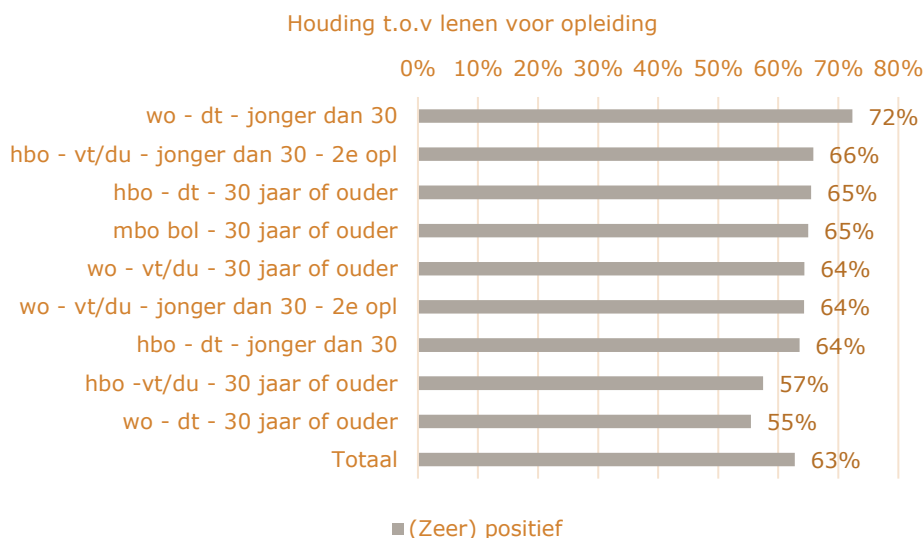
Figuur 4.12A Houding van gebruikers ten opzichte van lenen van financiële middelen in het algemeen respectievelijk voor het volgen van een opleiding (n=1.067)

Bron: Enquête onder gebruikers

Figuur 4.12B Houding van gebruikers ten opzichte van lenen van financiële middelen voor het volgen van een opleiding naar doelgroep (exclusief ad-doelgroepen i.v.m. kleine aantallen), percentage (zeer) positief (n=1.067)

Bron: Enquête onder gebruikers

Gebruikers staan veel positiever tegenover het lenen van financiële middelen voor het volgen van een opleiding dan tegenover het lenen van financiële middelen in het algemeen. Van de gebruikers geeft bijna twee derde (63%) aan (zeer) positief en ruim een achtste (12%) (zeer) negatief te staan tegenover lenen voor een opleiding. Voor lenen in het algemeen zijn deze percentages 33% respectievelijk 34%.

In verband met de kleine aantallen per antwoordcategorie zijn hieronder bij doelgroep de ad-doelgroepen en bij sector de mbo-sectoren combinatie van sectoren, economie en techniek en het CROHO-onderdeel sectoroverstijgend buiten beschouwing gelaten.

De houding t.o.v. lening *in het algemeen* naar achtergrondkenmerken:

- **Gebruikersstatus:** Naar gebruikersstatus zijn de verschillen klein. Van de huidige gebruikers staat 32% (zeer) positief tegenover lenen in het algemeen tegenover 33% van de voormalige gebruikers (bij een gemiddelde van 33% voor alle gebruikers samen).
- **Doelgroep:** De doelgroep 'mbo bol - 30 jaar of ouder' staat het positiefst tegenover lenen in het algemeen (60% (zeer) positief, de groep 'wo - dt -30 jaar of ouder' het minst positief (24%).
- **Leeftijd:** Ouderen (≥ 30) staan er positiever tegenover dan jongeren (< 30) (34% tegenover 30% (zeer) positief).
- **Niveau opleiding:** Gebruikers die een opleiding volgen op mbo- of ad-niveau staan positiever tegenover lenen in het algemeen dan degenen die een opleiding doen op hbo- of wo-niveau (47% en 42% (zeer)positief tegenover 31% en 32%).
- **Sector opleiding:** De positiefste houding is die van gebruikers die een opleiding doen in de mbo-sector zorg en welzijn (77% (zeer) positief), de negatiefste van degenen die een opleiding volgen in het CROHO-onderdeel landbouw en natuurlijke omgeving (10%).
- **Type opleiding:** In het ho is de houding het positiefst onder gebruikers die een voltijdopleiding doen (38% (zeer) positief) en het minst positief onder de groep die een duale opleiding volgt (20%). Deeltijders zitten daar met 30% tussenin.

De houding t.o.v. lening voor *opleiding* naar achtergrondkenmerken:

- Gebruikersstatus: Huidige gebruikers staan positiever tegenover lenen voor een opleiding dan voormalige gebruikers (64% (zeer) positief tegenover 60% bij een gemiddelde voor alle gebruikers samen van 63%)
- Doelgroep: Meest positief gestemde doelgroep is 'wo - deeltijd - jonger dan 30' (72% (zeer) positief), minst positief 'wo - deeltijd - 30 jaar of ouder' (55%).
- Leeftijd: Naar leeftijd zijn de verschillen klein. Het aandeel (zeer) positief is onder jongeren (<30) 64% en onder ouderen (>= 30) 63%.
- Niveau opleiding: Gebruikers, die een opleiding doen op mbo-niveau, hebben de positiefste houding ten opzichte van lenen voor een opleiding (69% (zeer) positief). Degenen, die een opleiding volgen op wo-niveau, staan er het minst positief tegenover (62%).
- Sector opleiding: De positiefste houding is die van gebruikers die een opleiding doen in de mbo-sector zorg en welzijn (77% (zeer) positief), de negatiefste van degenen die een opleiding volgen in het CROHO-onderdeel taal en cultuur (59%).
- Type opleiding: Duidelijk het minst positief in het ho zijn gebruikers, die een duale opleiding volgen (46% (zeer) positief). Degenen, die een voltijd of deeltijd opleiding doen, zitten op het gemiddelde voor alle gebruikers samen (63%).

De door gebruikers meest genoemde redenen voor een positieve houding ten opzichte van lenen van financiële middelen voor een opleiding zijn de volgende:

- Een opleiding volgen is een goede investering voor de toekomst.
- Met een lening kun je studeren, ook al heb je zelf geen geld.
- Zonder lening is het niet mogelijk een opleiding te volgen.
- Het biedt de mogelijkheid om verder te studeren.

Meest genoemde redenen voor gebruikers voor een negatieve houding ten opzichte van lenen van financiële middelen zijn de volgende:

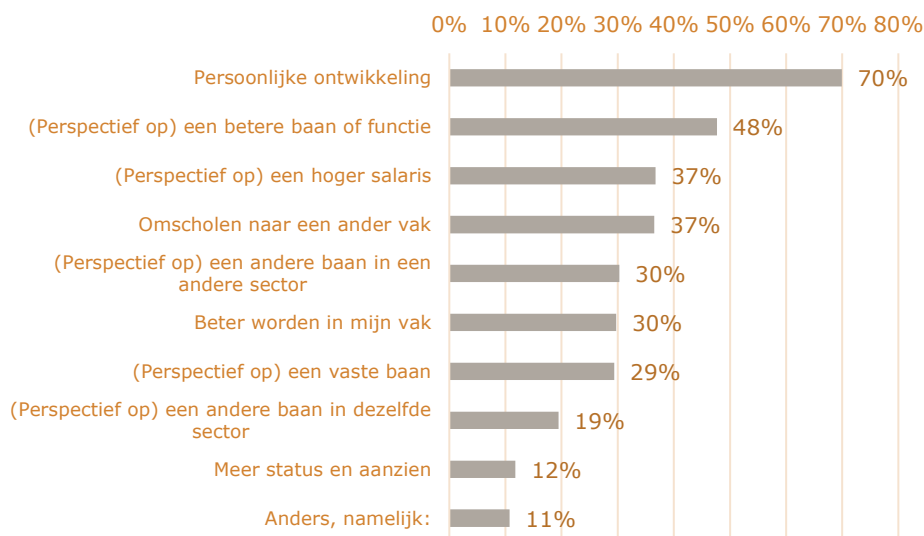
- Met een schuld aan je carrière beginnen is geen goede start.
- Opleidingen zouden betaalbaarder moeten worden.
- Opleiding zouden (deels) door de overheid bekostigd moeten worden.
- Een grote schuld heeft gevolgen voor de toekomst.
- Überhaupt liever geen geld lenen.
- Geld lenen kost geld.

4.7 Motieven voor het gebruik van het levenlanglerenkrediet

Als het levenlanglerenkrediet niet had bestaan, zou ruim een derde van de gebruikers (37%) waarschijnlijk of zeker wel de opleiding hebben gevolgd. Bijna de helft (45%) zou dit waarschijnlijk of zeker niet hebben gedaan (n=1.067). De meningen in dezen zijn dus verdeeld.

Figuur 4.13 Redenen voor gebruikers voor het volgen van de opleiding met levenlanglerenkrediet (meer antwoorden mogelijk) (n=1.067)

Categorie 'anders, namelijk': o.m. studie afmaken/alsnog diploma halen, financiële overwegingen, interesse/hobby/'iets doen wat ik echt leuk vind', toekomst opbouwen, meer kans op (beter bij interesses en persoonlijke omstandigheden passende) baan

Bron: Enquête onder gebruikers

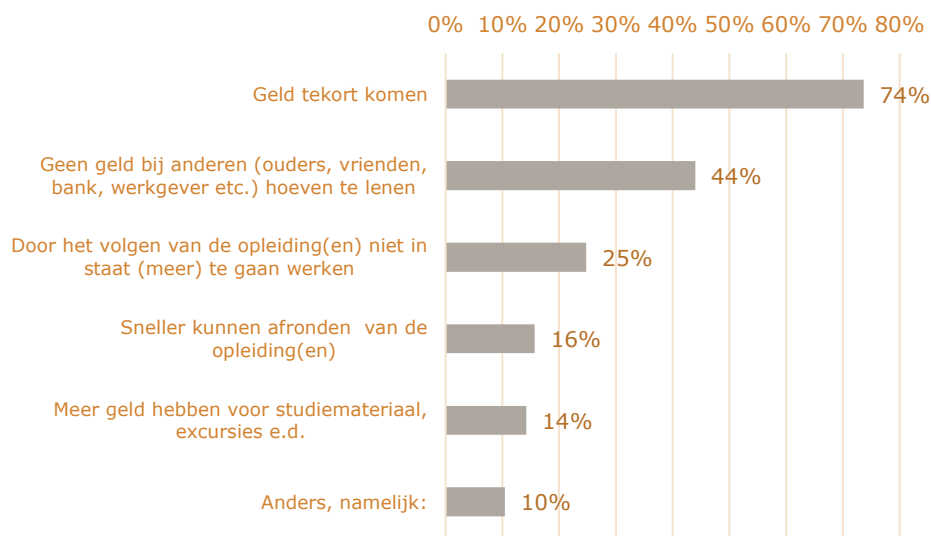
Er wordt door gebruikers verhoudingsgewijs vaak meer dan één reden genoemd voor het volgen van een opleiding met het levenlanglerenkrediet. Het hoogst scoort persoonlijke ontwikkeling en daarna volgt (perspectief op) een betere baan. Ruim een derde volgt de opleiding om (perspectief te hebben op) een hoger salaris en een vergelijkbaar aandeel om zich om te kunnen scholen voor een ander beroep. Bijscholing om beter te worden in zijn/haar vak komt met 30% iets minder vaak voor dan omscholing.

Verfijning beeld motieven volgen opleiding met levenlanglerenkrediet naar achtergrondkenmerken:

- In alle uitsplitsingen (naar gebruikersstatus, doelgroep, leeftijd, niveau, sector en type opleiding) scoort persoonlijke ontwikkeling het hoogst als reden voor het volgen van een opleiding met levenlanglerenkrediet. Daarbij past de kanttekening dat hierbij in verband met de kleine aantallen bij doelgroep de ad-doelgroepen en bij sector de mbo-sectoren combinatie van sectoren, economie en techniek en het CROHO-onderdeel sectoroverstijgend buiten beschouwing zijn gelaten.

Figuur 4.14 Redenen voor gebruikers om voor het volgen van de opleiding gebruik te maken van het levenlanglerenkrediet (meer antwoorden mogelijk) (n=1.067)

Categorie 'anders, namelijk': o.m. 'cashflow' (financieel meer lucht/geld overhouden voor andere zaken/ buffer kunnen opbouwen/eigen spaargeld niet hoeven aanspreken), zonder lening überhaupt geen opleiding kunnen volgen, betere opleiding kunnen volgen, voorwaarden regeling

Bron: Enquête onder gebruikers

Het zijn voor de gebruikers, niet geheel onverwacht, vooral financiële redenen om voor de opleiding gebruik te maken van het levenlanglerenkrediet. Geldtekort spant duidelijk de kroon, daarna is de voornaamste reden dat men geen geld bij anderen wil lenen en dat het volgen van de opleiding ertoe leidt dat men niet meer kan werken (en daardoor geen inkomen kan genereren).

Verfijning beeld motieven gebruikmaking van levenlanglerenkrediet voor volgen opleiding naar achtergrondkenmerken:

- In alle uitsplitsingen (naar gebruikersstatus, doelgroep, leeftijd, niveau, sector en type opleiding) scoort geldtekort het hoogst als reden voor het gebruik maken van het levenlanglerenkrediet voor het volgen van een opleiding met levenlanglerenkrediet. Daarbij past de kanttekening dat hierbij in verband met de kleine aantallen bij doelgroep de ad-doelgroepen en bij sector de mbo-sectoren combinatie van sectoren, economie en techniek en het CROHO-onderdeel sectoroverstijgend buiten beschouwing zijn gelaten.

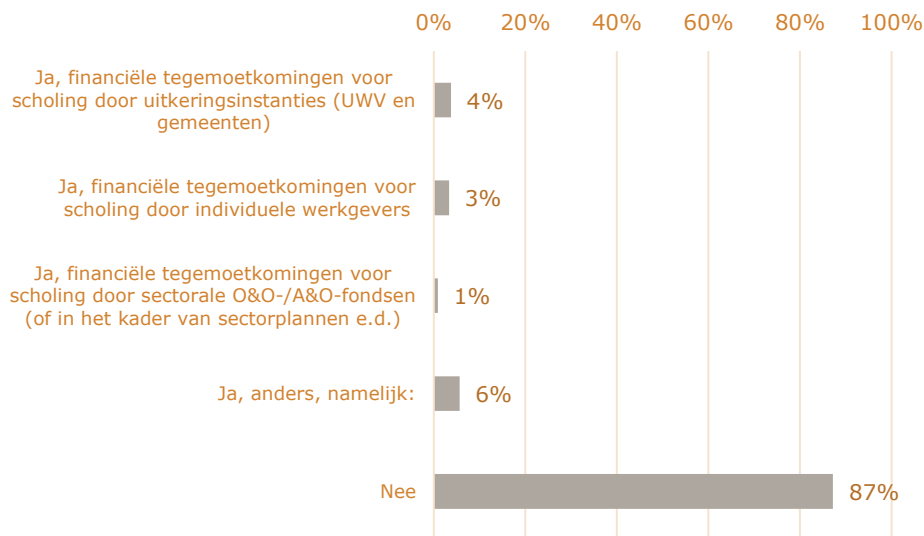
Van de gebruikers geeft 56% aan het levenlanglerenkrediet voor de gehele opleidingsduur te hebben gebruikt (voormalige gebruikers) dan wel dat van plan te zijn (huidige gebruikers). De resterende 44% heeft dat gedaan c.q. is dat van plan voor een deel van de duur van de opleiding (n=1.067).

Het beeld van het in de toekomst nogmaals gebruik te gaan maken van het levenlanglerenkrediet is diffuus. De meeste gebruikers (40%) weten het nog niet ('misschien wel, misschien niet'). Het zou kunnen dat dit komt doordat gebruikers nu zij nog bezig zijn met een (tweede) opleiding of deze net hebben afgerond nog geen concrete studieplannen hebben. Bijna een kwart (23%) is het waarschijnlijk of zeker wel en 36% waarschijnlijk of zeker niet van plan (n=1.067).

Gebruik van andere subsidie-instrumenten naast het levenlanglerenkrediet

Figuur 4.14 Gebruikmaking van andere subsidie-instrumenten voor het volgen van de opleiding naast het levenlanglerenkrediet (meer antwoorden mogelijk) (n=1.067)

Categorie 'anders, namelijk': o.m. UAF (Stichting voor Vluchtelingstudenten), tegemoetkoming leraren/lerarenbeurs, giften/lening van ouders/familie

Bron: Enquête onder gebruikers

Slechts een kleine minderheid van de gebruikers (13%) maakt voor het volgen van de opleiding naast het levenlanglerenkrediet ook nog gebruik van andere subsidie-instrumenten. In die zin zou het kunnen dat het krediet precies die groep met beperkte financiële middelen bedient die op geen enkele andere subsidie-instrument aanspraak maakt. Relatief nog het vaakst krijgt men ook een financiële tegemoetkoming van een uitkeringsinstantie of een individuele werkgever. Bij de categorie 'anders, namelijk' wordt opvallend vaak het UAF genoemd.

4.8 Ervaringen met het gebruik van het levenlanglerenkrediet

Gebruikers is gevraagd naar hun oordeel over aspecten van de inhoud van de regeling voor, de informatievoorziening over en de uitvoering van het levenlanglerenkrediet. Ook is hun overall oordeel over het levenlanglerenkrediet gevraagd. Bij deze vragen is steeds gebruik gemaakt van een vijfpuntschaal (1= zeer negatief; 2 = negatief; 3 = negatief noch positief; 4 = positief; 5 = zeer positief).

Oordeel over de inhoud van de regeling voor het levenlanglerenkrediet

Tabel 4.8 Oordeel van gebruikers over aspecten van de inhoud (voorwaarden en overige regelgeving) van de huidige regeling voor het levenlanglerenkrediet (gemiddelde score op vijfpuntschaal van 1 is zeer negatief t/m 5 is zeer positief)

Aspect	Gem	N*
Bij de bepaling van de hoogte van het terug te betalen bedrag per maand wordt rekening gehouden met uw draagkracht (m.a.w. uw (gezamenlijk) inkomen)	4,16	1.023
U kunt alleen gebruik maken van de lening als u geen recht heeft op reguliere studiefinanciering	4,13	988
U dient de lening binnen 15 jaar terug te betalen	4,1	1.024
De lening mag alleen ingezet worden voor een geaccrediteerde (hoger onderwijs) of erkende (mbo) opleiding in Nederland	4,06	999
Het maximum leenbedrag is 5 keer het wettelijk collegegeld (hoger onderwijs) of lesgeld (mbo-bol).	3,65	920
De terugbetaling gaat in vanaf 1 januari na afronding van de opleiding	3,41	998
De lening mag alleen ingezet worden voor opleidingen in hoger onderwijs en mbo-bol en niet in mbo-bbl en mbo 3 ^e leerweg (ovo)	3,1	878
U moet het geleende bedrag met rente terugbetalen	2,22	1.039

*N = exclusief weet niet/geen mening

Bron: Enquête onder gebruikers

In het algemeen zijn de gebruikers redelijk positief over de aspecten van de inhoud van de regeling voor het levenlanglerenkrediet. Alleen het aspect 'met rente terugbetalen van de lening' heeft een gemiddelde score lager dan 3 (2,22 en dus typering 'negatief'). Dat men dit aspect negatief beoordeelt, ligt in de lijn der verwachting. Het hoogst scoren de aspecten 'rekening houden met draagkracht bij het maandelijks terug te betalen bedrag' en 'alleen gebruik kunnen maken van de lening indien geen recht op studiefinanciering (respectievelijk 4,16 en 4,13).

Hieronder splitsen we de scores uit tabel 4.8 uit naar achtergrondkenmerken. Anders dan in de tabel gaat het hier om ongewogen gemiddelden.

Verfijning beeld waardering inhoud huidige regeling levenlanglerenkrediet naar achtergrondkenmerken (in verband met de kleine aantallen zijn hieronder bij doelgroep de ad-doelgroepen en bij sector de mbo-sectoren combinatie van sectoren, economie en techniek en het CROHO-onderdeel sectoroverstijgend buiten beschouwing gelaten):

"U kunt alleen gebruik maken van de lening als u geen recht heeft op reguliere studiefinanciering" (gemiddelde 4,13):

- **Gebruikersstatus:** Voormalige gebruikers scoren hoger dan huidige gebruikers (4,17 tegenover 4,11).
- **Doelgroep:** De hoogste score is er voor de doelgroep 'hbo - dt - 30 jaar of ouder' (4,24) en de laagste voor de groep 'mbo bol - 30 jaar of ouder' (3,74).
- **Leeftijd:** Ouderen (≥ 30) zijn positiever dan jongeren (< 30) (4,17 tegenover 4,06).
- **Niveau opleiding:** De hoogste score is er voor gebruikers, die een ad-opleiding volgen (4,28) en de laagste voor gebruikers, die een mbo-opleiding doen (3,97).
- **Sector opleiding:** Het hoogst scoren gebruikers, die een opleiding doen in het CROHO-onderdeel landbouw en natuurlijke omgeving (4,55), het laagst gebruikers, die een opleiding volgen in de mbo-sector zorg en welzijn (3,85).

- Type opleiding: Gebruikers, die een deeltijdopleiding volgen, scoren het hoogst (4,17) en degenen, die een duale opleiding doen, het laagst (3,93).

"De lening mag alleen ingezet worden voor opleidingen in hoger onderwijs en mbo-bol en niet in mbo-bbl en mbo 3^e leerweg (ovo)" (gemiddelde 3,11):

- Gebruikersstatus: Huidige gebruikers scoren hoger dan voormalige gebruikers (3,12 tegenover 3,09).
- Doelgroep: De hoogste score is er voor de doelgroep 'hbo – vt/du – jonger dan 30 – 2^e opleiding' (3,41) en de laagste voor de groep 'mbo bol – 30 jaar of ouder' (2,75).
- Leeftijd: Jongeren zijn iets positiever dan ouderen (3,12 tegenover 3,1).
- Niveau opleiding: De hoogste score is er voor gebruikers, die een ad-opleiding volgen (3,19) en de laagste voor gebruikers, die een mbo-opleiding doen (2,63).
- Sector opleiding: Het hoogst scoren gebruikers, die een opleiding doen in het CROHO-onderdeel techniek (3,47), het laagst gebruikers, die een opleiding volgen in het CROHO-onderdeel recht (2,93).
- Type opleiding: Gebruikers, die een deeltijdopleiding volgen, scoren het hoogst (3,14) en degenen, die een duale opleiding doen, het laagst (3).

"Het maximum leenbedrag is 5 keer het wettelijk collegegeld (hoger onderwijs) of lesgeld (mbo-bol)" (gemiddelde 3,63):

- Gebruikersstatus: Voormalige gebruikers scoren hoger dan huidige gebruikers (3,69 tegenover 3,59).
- Doelgroep: De hoogste score is er voor de doelgroep 'mbo bol – 30 jaar of ouder' (3,89) en de laagste voor de groep 'wo – vt/du – jonger dan 30 – 2^e opleiding' (3,3).
- Leeftijd: Jongeren zijn positiever dan ouderen (3,68 tegenover 3,6).
- Niveau opleiding: De hoogste score is er voor gebruikers, die een ad-opleiding volgen (3,83) en de laagste voor gebruikers, die een hbo-opleiding doen (3,6).
- Sector opleiding: Het hoogst scoren gebruikers, die een opleiding doen in de mbo-sector zorg en welzijn (4,17), het laagst gebruikers, die een opleiding volgen in het CROHO-onderdeel taal en cultuur (3,44).
- Type opleiding: Gebruikers, die een deeltijdopleiding volgen, scoren het hoogst (3,65) en degenen, die een duale opleiding doen, het laagst (3,4).

"De terugbetaling gaat in vanaf 1 januari na afronding van de opleiding" (gemiddelde 3,41):

- Gebruikersstatus: Voormalige gebruikers scoren hoger dan huidige gebruikers (3,5 tegenover 3,36).
- Doelgroep: De hoogste score is er voor de doelgroep 'mbo bol – 30 jaar of ouder' (3,55) en de laagste voor de groep 'hbo – vt/du – jonger dan 30 – 2^e opleiding' (3,25).
- Leeftijd: Jongeren zijn positiever dan ouderen (3,46 tegenover 3,38).
- Niveau opleiding: De hoogste score is er voor gebruikers, die een hbo-opleiding volgen (3,43) en de laagste voor gebruikers, die een mbo-opleiding doen (3,31).
- Sector opleiding: Het hoogst scoren gebruikers, die een opleiding doen in het CROHO-onderdeel landbouw en natuurlijke omgeving (3,73), het laagst gebruikers, die een opleiding volgen in het CROHO-onderdeel taal en cultuur (3,14).
- Type opleiding: Gebruikers, die een deeltijdopleiding volgen, scoren het hoogst (3,46) en degenen, die een voltijdopleiding doen, het laagst (3,31).

"U moet het geleende bedrag met rente terugbetalen" (gemiddelde 2,22):

- Gebruikersstatus: Voormalige gebruikers scoren hoger dan huidige gebruikers (2,26 tegenover 2,21).

- Doelgroep: De hoogste score is er voor de doelgroep 'wo - vt/du - jonger dan 30 - 2e opleiding' (2,74) en de laagste voor de groep 'hbo - vt/du - jonger dan 30 - 2e opleiding' (1,92).
- Leeftijd: Jongeren zijn positiever dan ouderen (2,25 tegenover 2,21).
- Niveau opleiding: De hoogste score is er voor gebruikers, die een mbo-opleiding volgen (2,31) en de laagste voor gebruikers, die een ad-opleiding doen (1,85).
- Sector opleiding: Het hoogst scoren gebruikers, die een opleiding doen in het CROHO-onderdeel natuur (2,63), het laagst gebruikers, die een opleiding volgen in het CROHO-onderdeel taal en cultuur (1,73).
- Type opleiding: Gebruikers, die een deeltijdopleiding volgen, scoren het hoogst (2,24) en degenen, die een duale opleiding doen, het laagst (2).

"Bij de bepaling van de hoogte van het terug te betalen bedrag per maand wordt rekening gehouden met uw draagkracht (m.a.w. uw (gezamenlijk) inkomen)" (gemiddelde 4,15):

- Gebruikersstatus: Huidige gebruikers scoren hoger dan voormalige gebruikers (4,17 tegenover 4,13).
- Doelgroep: De hoogste score is er voor de doelgroep 'mbo bol - 30 jaar of ouder' (4,4) en de laagste voor de groep 'wo - dt - jonger dan 30' (4,04).
- Leeftijd: Ouderen zijn iets positiever dan jongeren (4,16 tegenover 4,15).
- Niveau opleiding: De hoogste score is er voor gebruikers, die een mbo-opleiding volgen (4,32) en de laagste voor gebruikers, die een ad-opleiding doen (3,85).
- Sector opleiding: Het hoogst scoren gebruikers, die een opleiding doen in de mbo-sector zorg en welzijn (4,46), het laagst gebruikers, die een opleiding volgen in het CROHO-onderdeel recht (3,94).
- Type opleiding: Gebruikers, die een deeltijdopleiding volgen, scoren het hoogst (4,16) en degenen, die een duale opleiding doen, het laagst (3,93).

"U dient de lening binnen 15 jaar terug te betalen" (gemiddelde 4,09):

- Gebruikersstatus: Voormalige gebruikers scoren hoger dan huidige gebruikers (4,2 tegenover 4,02).
- Doelgroep: De hoogste score is er voor de doelgroep 'mbo bol - 30 jaar of ouder' (4,4) en de laagste voor de groep 'wo - dt - jonger dan 30' (4,04).
- Leeftijd: Jongeren zijn positiever dan ouderen (4,11 tegenover 4,08).
- Niveau opleiding: De hoogste score is er voor gebruikers, die een ad-opleiding volgen (4,46) en de laagste voor gebruikers, die een hbo-opleiding doen (4,06).
- Sector opleiding: Het hoogst scoren gebruikers, die een opleiding doen in de mbo-sector zorg en welzijn (4,54), het laagst gebruikers, die een opleiding volgen in het CROHO-onderdeel economie (3,97).
- Type opleiding: Gebruikers, die een voltijdopleiding volgen, scoren het hoogst (4,11) en degenen, die een duale opleiding doen, het laagst (3,93).

"De lening mag alleen ingezet worden voor een geaccrediteerde (hoger onderwijs) of erkende (mbo) opleiding in Nederland" (gemiddelde 4,06):

- Gebruikersstatus: Huidige gebruikers scoren wat hoger dan voormalige gebruikers (4,07 tegenover 4,06).
- Doelgroep: De hoogste score is er voor de doelgroep 'hbo - vt/du - jonger dan 30 - 2e opleiding' (4,27) en de laagste voor de groep 'wo - dt - 30 jaar of ouder' (3,88).
- Leeftijd: Jongeren zijn iets positiever dan ouderen (4,08 tegenover 4,06).
- Niveau opleiding: De hoogste score is er voor gebruikers, die een mbo-opleiding volgen (4,19) en de laagste voor gebruikers, die een wo-opleiding doen (4,01).
- Sector opleiding: Het hoogst scoren gebruikers, die een opleiding doen in het

CROHO-onderdeel natuur (4,43), het laagst gebruikers, die een opleiding volgen in het CROHO-onderdeel techniek (3,89).

- Type opleiding: Gebruikers, die een duale opleiding volgen, scoren het hoogst (4,07) en degenen, die een voltijdopleiding doen, het laagst (4,02).

Alle aspecten samen:

- De waardering van de voormalige gebruikers is voor een meerderheid van de aspecten hoger dan die van de huidige gebruikers.
- Naar doelgroep is het beeld niet eenduidig.
- Voor een meerderheid van de aspecten is de waardering onder jongeren hoger dan onder ouderen.
- Naar niveau van de opleiding is het beeld niet eenduidig.
- Hetzelfde geldt voor het beeld naar sector van de opleiding.
- Voor een meerderheid van de aspecten is de waardering onder gebruikers, die een deeltijdopleiding volgen, het hoogst.

Oordeel over de informatievoorziening over het levenlanglerenkrediet

Tabel 4.9 Oordeel van gebruikers over aspecten van de informatievoorziening over het levenlanglerenkrediet (gemiddelde score op vijfpuntschaal van 1 is zeer negatief t/m 5 is zeer positief)

Aspect	Gem	N*
Informatievoorziening door OCW/DUO	3,44	974
Informatievoorziening door anderen	3,05	742

*N = exclusief weet niet/geen mening

Bron: Enquête onder gebruikers

De ervaring van de gebruikers met de informatievoorziening is neutraal te noemen (negatief noch positief). Men oordeelt iets positiever over de informatievoorziening door OCW/DUO dan die door anderen.

Hieronder splitsen we de scores uit tabel 4.9 uit naar achtergrondkenmerken. Anders dan in de tabel gaat het hier om ongewogen gemiddelden.

Verfijning beeld waardering informatievoorziening over levenlanglerenkrediet naar achtergrondkenmerken (in verband met de kleine aantallen zijn hierbij bij doelgroep de ad-doelgroepen en bij sector de mbo-sectoren combinatie van sectoren, economie en techniek en het CROHO-onderdeel sectoroverstijgend buiten beschouwing gelaten):

Informatievoorziening door DUO/OCW (gemiddelde 3,45):

- Gebruikersstatus: Huidige gebruikers scoren hoger dan voormalige gebruikers (3,49 tegenover 3,39).
- Doelgroep: De hoogste waardering is er onder de doelgroepen 'hbo - vt/du - 30 jaar of ouder' en 'hbo -vt/du - jonger dan 30 - 2^e opleiding' (beide 3,6), de laagste onder de groep 'wo - vt/du - 30 jaar of ouder' (3,27).
- Leeftijd: De waardering onder ouderen (>= 30) is wat groter dan onder jongeren (< 30) (3,46 tegenover 3,43).
- Niveau opleiding: Gebruikers, die een opleiding op hbo-niveau doen, zijn het positiefst (3,51), die op ad-niveau het minst positief (3,32).
- Sector opleiding: Het hoogst scoren gebruikers, die een opleiding in de mbo-sector zorg en welzijn en het CROHO-onderdeel natuur volgen (beide 3,67), het laagst de gebruikers, die een opleiding doen in het CROHO-onderdeel gedrag en maatschappij

en techniek (3,32).

- Type opleiding: Meest positief zijn gebruikers, die een deeltijdopleiding volgen (3,47), minst positief degenen die een duale opleiding doen (3,38).

Informatievoorziening door anderen (gemiddelde 3,04):

- Gebruikersstatus: Huidige gebruikers scoren iets hoger dan voormalige gebruikers (3,06 tegenover 3,02).
- Doelgroep: De hoogste waardering is er onder de doelgroep 'wo - vt/du - 30 jaar of ouder' (3,2), de laagste onder de groep 'hbo - vt/du - 30 jaar of ouder' (2,86).
- Leeftijd: De waardering onder ouderen is iets groter dan onder jongeren (3,05) tegenover 3,02).
- Niveau opleiding: Gebruikers, die een opleiding op ad-niveau doen, zijn het positiefst (3,17), die op mbo-niveau het minst positief (3).
- Sector opleiding: Het hoogst scoren gebruikers, die een opleiding in het CROHO-onderdeel natuur volgen (3,74), het laagst de gebruikers, die een opleiding doen in het CROHO-onderdeel recht (2,78).
- Type opleiding: Meest positief zijn gebruikers, die een voltijdopleiding volgen (3,05), minst positief degenen die een duale opleiding doen (2,64).

Beide aspecten samen:

- De waardering van de informatievoorziening over het levenlanglerenkrediet is voor beide aspecten groter onder huidige dan onder voormalige gebruikers.
- Hetzelfde geldt ook voor ouderen versus jongeren.
- Voor de overige achtergrondkenmerken is het beeld minder eenduidig.

Oordeel over de uitvoering van het levenlanglerenkrediet

Tabel 4.10 Oordeel van gebruikers over aspecten van de uitvoering van de regeling voor het levenlanglerenkrediet (gemiddelde score op vijfpuntschaal van 1 is zeer negatief t/m 5 is zeer positief)

Aspect	Gem	N*
Uitbetaling van de lening	4,29	1.028
Afhandeling van de aanvraag	4,04	1.033
Afhandeling van klachten	3,57	319
Communicatie	3,56	831
Terugbetaling van de lening	3,5	429

*N = exclusief weet niet/geen mening

Bron: Enquête onder gebruikers

De uitvoering van de regeling wordt door de gebruikers in het algemeen als positief ervaren. Op alle onderscheiden aspecten is de score afgerond 4. Het hoogst scoren de aspecten 'uitbetaling van de lening' en 'afhandeling van de aanvraag'.

Hieronder splitsen we de scores uit tabel 4.10 uit naar achtergrondkenmerken. Anders dan in de tabel gaat het hier om ongewogen gemiddelden.

Verfijning beeld waardering uitvoering van levenlanglerenkrediet naar achtergrondkenmerken (in verband met de kleine aantallen per antwoordcategorie zijn hieronder bij doelgroep de ad-doelgroepen en bij sector de mbo-sectoren combinatie van sectoren, economie en techniek en het CROHO-onderdeel sectoroverstijgend buiten beschouwing gelaten):

Afhandeling van de aanvraag (gemiddelde 4,04):

- Gebruikersstatus: Onder huidige gebruikers is de waardering van de afhandeling van de aanvraag van het levenlanglerenkrediet gelijk aan die onder voormalige gebruikers (beide 4,04).
- Doelgroep: De waardering is het hoogst onder de doelgroep 'mbo bol – 30 jaar of ouder' (4,2) en het laagst onder de groep 'wo – vt/du – jonger dan 30' (3,79).
- Leeftijd: Jongeren (< 30) scoren iets hoger dan ouderen (>= 30) (4,04 tegenover 4,03).
- Niveau opleiding: Onder gebruikers, die een opleiding volgen op mbo-niveau, is de waardering het hoogst (4,13) en onder degenen, die een opleiding op wo-niveau doen, het laagst (4,02).
- Sector opleiding: Onder gebruikers, die een opleiding in de mbo-sector zorg en welzijn volgen, is de waardering het hoogst (4,38) en onder de gebruikers, die een opleiding in het CROHO-onderdeel techniek doen, het laagst (3,84).
- Type opleiding: De waardering is het hoogst onder gebruikers, die een voltijdopleiding doen (4,07) en het laagst onder de groep, die een duale opleiding volgt (3,6).

Uitbetaling van de lening (gemiddelde 4,29):

- Gebruikersstatus: Onder huidige gebruikers is de waardering van de uitbetaling van de lening wat hoger dan onder voormalige gebruikers (4,3 tegenover 4,27).
- Doelgroep: De waardering is het hoogst onder de doelgroep 'wo – dt – jonger dan 30' (4,52) en het laagst onder de groep 'hbo – vt/du – jonger dan 30' (4,16).
- Leeftijd: Jongeren (< 30) scoren iets hoger dan ouderen (>= 30) (4,3 tegenover 4,28).
- Niveau opleiding: Onder gebruikers, die een opleiding volgen op hbo- of wo-niveau, is de waardering het hoogst (4,29) en onder degenen, die een opleiding op mbo-niveau doen, het laagst (4,26).
- Sector opleiding: Onder gebruikers, die een opleiding in het CROHO-onderdeel taal en cultuur volgen, is de waardering het hoogst (4,35) en onder de gebruikers, die een opleiding in het CROHO-onderdeel landbouw en natuurlijke omgeving doen, het laagst (4,08).
- Type opleiding: De waardering is het hoogst onder gebruikers, die een deeltijdopleiding doen (4,29), en het laagst onder de groep, die een duale opleiding volgt (4,27).

Terugbetaling van de lening (gemiddelde 3,51):

- Gebruikersstatus: De waardering van de terugbetaling van de lening is onder huidige gebruikers lager dan onder voormalige gebruikers (3,47 tegenover 3,54).
- Doelgroep: De waardering is het hoogst onder de doelgroep 'mbo bol – 30 jaar of ouder' (3,88) en het laagst onder de groep 'hbo – vt/du – jonger dan 30' (2,92).
- Leeftijd: Ouderen (>= 30) scoren hoger dan jongeren (< 30) (3,55 tegenover 3,42).
- Niveau opleiding: Onder gebruikers, die een opleiding volgen op ad-niveau, is de waardering het hoogst (3,75) en onder degenen, die een opleiding op hbo-niveau doen, het laagst (3,45).
- Sector opleiding: Onder gebruikers, die een opleiding in de mbo-sector zorg en

welzijn volgen, is de waardering het hoogst (4,1) en onder de gebruikers, die een opleiding in het CROHO-onderdeel gedrag en maatschappij doen, het laagst (3,21).

- Type opleiding: De waardering is het hoogst onder gebruikers, die een voltijd- of deeltijdopleiding doen (beide 3,5), en het laagst onder de groep, die een duale opleiding volgt (3,25).

Afhandeling van klachten (gemiddelde 3,57):

- Gebruikersstatus: Huidige gebruikers waarderen de afhandeling van klachten hoger dan voormalige gebruikers (3,68 tegenover 3,42).
- Doelgroep: De waardering is het hoogst onder de doelgroep 'mbo bol - 30 jaar of ouder' (4,11) en het laagst onder de groepen 'hbo - vt/du - ouder dan 30', 'wo - vt/du - ouder dan 30' en 'wo - vt/du - jonger dan 30 - 2^e opleiding' (elk 3,45).
- Leeftijd: Ouderen (≥ 30) scoren hoger dan jongeren (< 30) (3,59 tegenover 3,53).
- Niveau opleiding: Onder gebruikers, die een opleiding volgen op ad-niveau, is de waardering het hoogst (4,17) en onder degenen, die een opleiding op wo-niveau doen, het laagst (3,51).
- Sector opleiding: Onder gebruikers, die een opleiding in de mbo-sector zorg en welzijn volgen, is de waardering het hoogst (4,5) en onder de gebruikers, die een opleiding in het CROHO-onderdeel gedrag en maatschappij doen, het laagst (3,24).
- Type opleiding: De waardering is het hoogst onder gebruikers, die een voltijd- of deeltijdopleiding doen (beide 3,58), en het laagst onder de groep, die een duale opleiding volgt (3).

Communicatie (gemiddelde 3,57):

- Gebruikersstatus: De waardering van de communicatie over het krediet is onder huidige gebruikers hoger dan onder voormalige gebruikers (3,64 tegenover 3,47).
- Doelgroep: De waardering is het hoogst onder de doelgroep 'hbo - vt/du - jonger dan 30 - 2^e opleiding' (3,8) en het laagst onder de groep 'wo - vt/du - 30 jaar of ouder' (3,43).
- Leeftijd: Jongeren (< 30) scoren iets hoger dan ouderen (≥ 30) (3,65 tegenover 3,53).
- Niveau opleiding: Onder gebruikers, die een opleiding volgen op mbo-niveau, is de waardering het hoogst (3,66) en onder degenen, die een opleiding op ad-niveau doen, het laagst (3,35).
- Sector opleiding: Onder gebruikers, die een opleiding in de mbo-sector zorg en welzijn volgen, is de waardering het hoogst (4,08) en onder de gebruikers, die een opleiding in het CROHO-onderdeel taal en cultuur doen, het laagst (3,35).
- Type opleiding: De waardering is het hoogst onder gebruikers, die een deeltijdopleiding doen (3,62), en het laagst onder de groep, die een duale opleiding volgt (3,21).

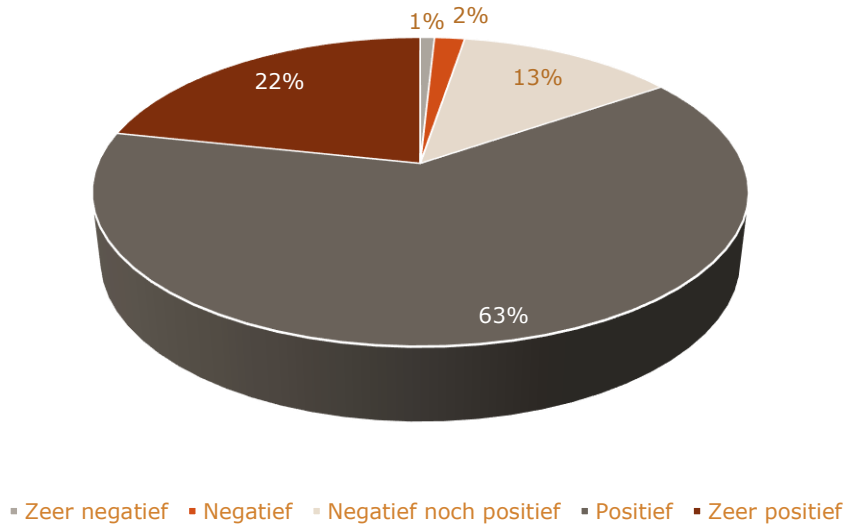
Alle aspecten samen

- Huidige gebruikers waarderen een meerderheid van de aspecten van de uitvoering van het levenlanglerenkrediet hoger dan voormalige gebruikers.
- Voor een meerderheid van de aspecten is de waardering het hoogst onder de doelgroep 'mbo bol - 30 jaar of ouder'.
- Jongeren waarderen een meerderheid van de aspecten hoger dan ouderen.
- Wat het achtergrondkenmerk niveau van de opleiding betreft, is het beeld niet eenduidig.
- Voor de meest aspecten is onder gebruikers, die een opleiding in de mbo-sector zorg en welzijn volgen, de waardering het hoogst

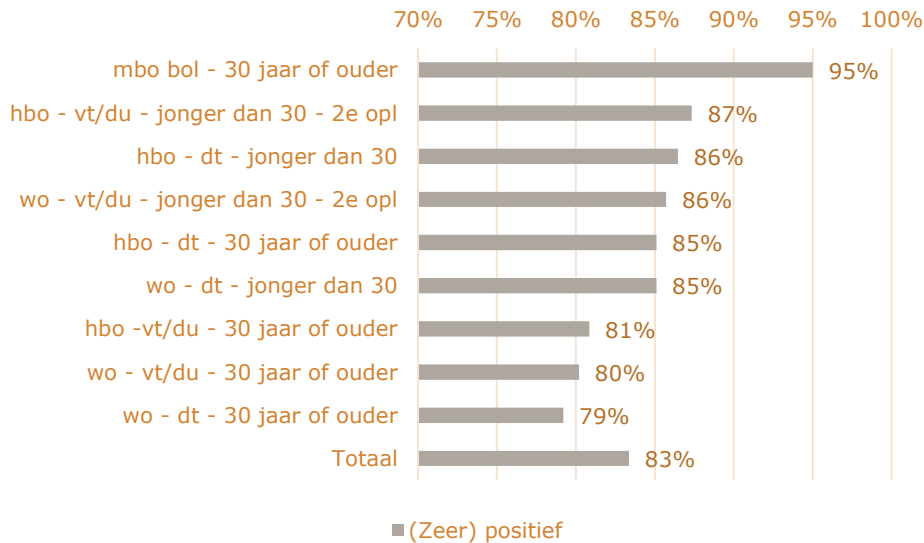
Overall oordeel over het levenlanglerenkrediet

Figuur 4.15A Overall oordeel van gebruikers over het levenlanglerenkrediet (n=1.067)

Bron: Enquête onder gebruikers

Figuur 4.15A Overall oordeel van gebruikers over het levenlanglerenkrediet naar doelgroep (exclusief ad-doelgroepen i.v.m. kleine aantallen), percentage (zeer) positief (n=1.067)

Bron: Enquête onder gebruikers

Alles overziend oordeelt de overgrote meerderheid van de gebruikers (85%) het levenlanglerenkrediet als (zeer) positief. Slechts een heel kleine minderheid (3%) is (zeer) negatief.

Verfijning beeld overall oordeel over levenlanglerenkrediet naar achtergrondkenmerken (in verband met de kleine aantallen zijn hieronder bij doelgroep de ad-doelgroepen en bij sector de mbo-sectoren combinatie van sectoren, economie en techniek en het CROHO-onderdeel sectoroverstijgend buiten beschouwing gelaten):

- **Gebruikersstatus:** Huidige gebruikers zijn, alles overziend, positiever over het levenlanglerenkrediet dan voormalige gebruikers (86% (zeer) positief tegenover 82% bij een gemiddelde voor alle gebruikers van 85%).
- **Doelgroep:** Het positiefst is de doelgroep 'mbo bol – 30 jaar of ouder' (95% (zeer) positief), het minst positief de groep 'wo – dt – 30 jaar of ouder' (79%).
- **Leeftijd:** Naar leeftijd (<30 versus >=30 jaar) is er geen verschil.
- **Niveau opleiding:** Gebruikers, die een opleiding volgen op mbo-niveau, zijn bovengemiddeld positief (94% (zeer) positief). Degenen die een opleiding doen op wo- en met name op ad-niveau scoren met 82% respectievelijk 78% onder het gemiddelde.
- **Sector opleiding:** Gebruikers, die een opleiding volgen in de mbo-sector zorg en welzijn, zijn het positiefst (100% (zeer) positief). Minst positief zijn de gebruikers, die een opleiding in het CROHO-onderdeel taal en cultuur doen (79%).
- **Type opleiding:** In het ho zijn gebruikers, die een duale opleiding volgen minder positief gestemd dan degenen die een voltijd- of deeltijdopleiding doen (81% (zeer) positief tegenover respectievelijk 83% en 84%),

Het positieve oordeel over het levenlanglerenkrediet weerspiegelt zich in het al dan niet aanbevelen van het krediet door gebruikers aan anderen: 85% zou dit waarschijnlijk of zeker wel doen en 4% waarschijnlijk of zeker niet (n=1.067).

4.9 Suggesties voor verbetering van het levenlanglerenkrediet

De gebruikers is aan het eind van de enquête in een open vraag gevraagd of men suggesties heeft voor verbetering van het levenlanglerenkrediet. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen de inhoud van de regeling van, de informatievoorziening over en de uitvoering van het levenlanglerenkrediet. Tot slot kunnen we op basis van voorgaande paragrafen nog een extra verbeteringsuggestie hieraan toevoegen.

Inhoud van de regeling (voorwaarden en overige regelgeving)

De suggesties die gebruikers het vaakst noemde ter verbetering van de inhoud van de regeling (voorwaarden en regelgeving) zijn de volgende:

- Verlaging van de leeftijdsgrens voor het levenlanglerenkrediet van 30 jaar naar 27 jaar.
- Verhoging van de leeftijd tot wanneer je kan lenen (is nu 55 jaar). "Het heet toch levenlanglerenkrediet?"
- Met betrekking tot de lening:
  - Geen rente in rekening brengen (renteloze lening).
  - De hoogte van de lening door studenten zelf laten bepalen.
  - Meer geld kunnen lenen dan alleen het collegegeld (ongeacht of het mbo of ho is of voltijd of deeltijd).
  - Een deel van de lening omzetten in een gift (bijvoorbeeld als een student de opleiding heeft afgerond binnen een bepaalde tijd).
- Het elk jaar opnieuw moeten aanvragen afschaffen.
- Eerder mogen terugbetalen.
- Langer over het terugbetalen mogen doen (is nu 15 jaar).
- Regeling ook voor andere opleidingen toegankelijk maken.

Dat de genoemde verbeteringsuggesties zich vooral focussen op de financiële randvoorwaarden van het levenlanglerenkrediet is gezien het voornaamste motief van deelnemers namelijk 'geld tekort' niet zo vreemd (zie 4.7). Dat ze graag meer willen lenen dan alleen het wettelijke college- of lesgeld zien we enigszins terug in het feit

dat bijna de helft ook meer leent (zie 4.4). Tegelijkertijd krijgt slechts een klein deel (13%) het aangevraagde bedrag niet volledig toegekend (zie 4.4).

Informatievoorziening

Met betrekking tot verbetering van de informatievoorziening gaven gebruikers het vaakst de volgende suggesties:

- Meer naar buiten brengen dat het levenlanglerenkrediet bestaat. "Promoot deze regeling meer. Veel mensen kennen het niet".
- Duidelijke informatie verschaffen over alles omtrent het levenlanglerenkrediet.
- Beter communiceren/ informeren/ op de hoogte brengen over wijzigingen e.d. richting gebruikers van de regeling.
- Meer en beter vindbare/toegankelijke informatie op de website van DUO, o.m.:
  - Betere vermelding van rechten en plichten.
  - Meer duidelijkheid over hoeveel je kunt lenen.
  - Meer duidelijkheid over de terugbetalingsregeling.
- Gebruiksvriendelijkheid van de website van DUO vergroten.
- Onderwijsinstellingen goed informeren over het levenlanglerenkrediet zodat zij de studenten goed kunnen informeren.
- Ook informatie over het levenlanglerenkrediet op websites van onderwijsinstellingen (laten) plaatsen.

Dat de informatievoorziening over het levenlanglerenkrediet beter kan blijkt ook uit het feit dat bijna de helft (47%, zie 4.5) van de gebruikers de inhoud van de regeling niet (zeer) goed kent. Ook uit de suggestie die is gedaan om geen rente in rekening te brengen (zie kopje 'inhoud van de regeling' op de vorige pagina) blijkt onwetendheid van gebruikers. Het levenlanglerenkrediet heeft namelijk een rente van 0%.

Uitvoering

De suggesties die gebruikers het vaakst noemde ter verbetering van de uitvoering zijn de volgende:

- Verkorting van de aanvraagprocedure. Het duurt nu veel te lang voordat er tot uitbetaling wordt overgegaan
- Vereenvoudiging/digitalisering van de procedures voor aanvragen, wijzigingen e.d.. Het is nu erg omslachtig: formulier downloaden via de website van DUO, uitprinten, invullen en opsturen. Liever alles digitaal. Dat draagt bij aan de gebruiksvriendelijkheid.
- Flexibilisering van de uitbetaling. Studenten zouden een keuzemogelijkheid moeten hebben in de termijnen waarin wordt uitbetaald (bijvoorbeeld per maand, kwartaal of jaar). Alleen maandelijks uitbetalen is vervelend. Sommige opleidingen dienen vooraf betaald te moeten worden. "Laat de student zelf kiezen".
- Betere bereikbaarheid van DUO zowel telefonisch als via e-mail.
- Beter communiceren naar de student. "Hou ze op de hoogte". O.m.:
  - Studenten berichten sturen om ze te informeren over hun eigen lening zoals reminders, uitbetaling, status en algemene informatie.
  - Lening in Mijn DUO zichtbaar maken. Informatie op Mijn DUO over hoeveel je hebt geleend tot nu toe en andere relevante informatie zoals wanneer uitbetaald wordt en de status en wanneer je opnieuw moet aanvragen.

Overig

Tot slot viel in paragraaf 4.3 het relatief lage aandeel gebruikers met een opleiding van het niet-bekostigd onderwijs op. De geïnterviewde stakeholders gaven al aan dat dit mogelijk een gevolg is van de terminologie die wordt gebruikt in de informatievoorziening over het levenlanglerenkrediet. Bij de verbeter suggesties onder 'inhoud van de regeling' (zie eerder) werd ook de vraag gesteld om het krediet voor andere opleidingen open te stellen. Mogelijk bedoelen zij daar ook onbekostigd opleidingen mee. Betere informatie over het gebruik van het levenlanglerenkrediet voor met name de erkende opleidingen van het onbekostigd onderwijs zou daarom aan te bevelen zijn. Immers waarderen gebruikers het feit dat het levenlanglerenkrediet alleen voor erkende opleidingen is in te zetten (zie 4.8).

5 Niet-gebruik van levenlanglerenkrediet

In dit hoofdstuk gaan we in op het niet-gebruik van het levenlanglerenkrediet. De gegevens zijn gebaseerd op de resultaten van de enquête onder huidige potentiële gebruikers. Onder huidige potentiële gebruikers verstaan we personen, die op dit moment in aanmerking komen voor het levenlanglerenkrediet, maar daar (nog) geen gebruik van maken. Het gaat zowel om huidige studenten als niet-studerenden. Specifiek gaat het om volgende doelgroepen.

Doelgroepen

Wo

- Voltijd/duale wo-studenten van 30 jaar of ouder
- Voltijd/duale wo-studenten jonger dan 30 jaar met een diploma voor een hbo-bachelor of wo-master, die bezig zijn met een tweede opleiding in het hoger onderwijs
- Deeltijd wo-studenten van 30 jaar of ouder
- Deeltijd wo-studenten jonger dan 30 jaar
- Niet-studerenden met een afgeronde wo-opleiding van 30 jaar en ouder

Hbo

- Voltijd/duale hbo-studenten van 30 jaar of ouder
- Voltijd/duale hbo-studenten jonger dan 30 jaar met een diploma voor een hbo-bachelor of wo-master, die bezig zijn met een tweede opleiding in het hoger onderwijs
- Deeltijd hbo-studenten van 30 jaar of ouder
- Deeltijd hbo-studenten jonger dan 30 jaar
- Associate degree (ad) studenten (voltijd/deeltijd) van 30 jaar en ouder
- Associate degree (ad) studenten (voltijd/deeltijd) jonger dan 30 jaar met een diploma voor een hbo-bachelor of wo-master, die bezig zijn met een tweede opleiding in het hoger onderwijs
- Niet-studerenden met een afgeronde hbo-opleiding van 30 jaar en ouder

Mbo

- Mbo-bol-studenten van 30 jaar of ouder
- Niet-studerenden met een afgeronde mbo-opleiding van 30 jaar en ouder
- Niet-studerenden met een vmbo-, havo- of vwo-diploma van 30 jaar en ouder

Achtereenvolgens komen in dit hoofdstuk aan de orde:

- Huidige potentiële gebruikers naar achtergrondkenmerken (paragraaf 5.1);
- Bekendheid van huidige potentiële gebruikers met het levenlanglerenkrediet (paragraaf 5.2);
- Houding van huidige potentiële gebruikers t.o.v. lenen van financiële middelen (paragraaf 5.3);
- Motieven van huidige potentiële gebruikers voor het niet-gebruik van het levenlanglerenkrediet (paragraaf 5.4);
- Van niet-gebruik naar gebruik door huidige potentiële gebruikers van het levenlanglerenkrediet (paragraaf 5.5).

5.1 Huidige potentiële gebruikers naar achtergrondkenmerken

Deze paragraaf beschrijft de geënquêteerde huidige potentiële gebruikers (n=3.066) naar achtergrondkenmerken. Achtereenvolgens komen aan de orde persoonskenmerken, doelgroep, arbeidsmarktsituatie en opleidingskenmerken.

Persoonskenmerken (geslacht en leeftijd)

Van de huidige potentiële gebruikers is 58% vrouw en 42% man (n=3.066).⁶²

Onderstaande tabel geeft de verdeling van de groep huidige potentiële gebruikers weer naar leeftijdscategorie.

Tabel 5.1 Huidige potentiële gebruikers naar leeftijdscategorie

Leeftijdscategorie	Aantal	%
15-19	1	0%
20-24	140	5%
25-29	407	13%
30-39	1.155	38%
40-49	902	29%
>= 50	461	15%
Totaal	3.066	100%

Bron: Enquête onder huidige potentiële gebruikers en toekomstige potentiële gebruikers

Het zwaartepunt ligt duidelijk in de leeftijdsklassen 30-39 en 40-49 jaar. De gemiddelde leeftijd bedraagt 38 jaar.

Doelgroep

Onderstaande tabel geeft de verdeling van de huidige potentiële gebruikers weer naar doelgroep.

⁶² 0,28% antwoordt bij de vraag naar geslacht 'anders'.

Tabel 5.2 Huidige potentiële gebruikers naar doelgroep

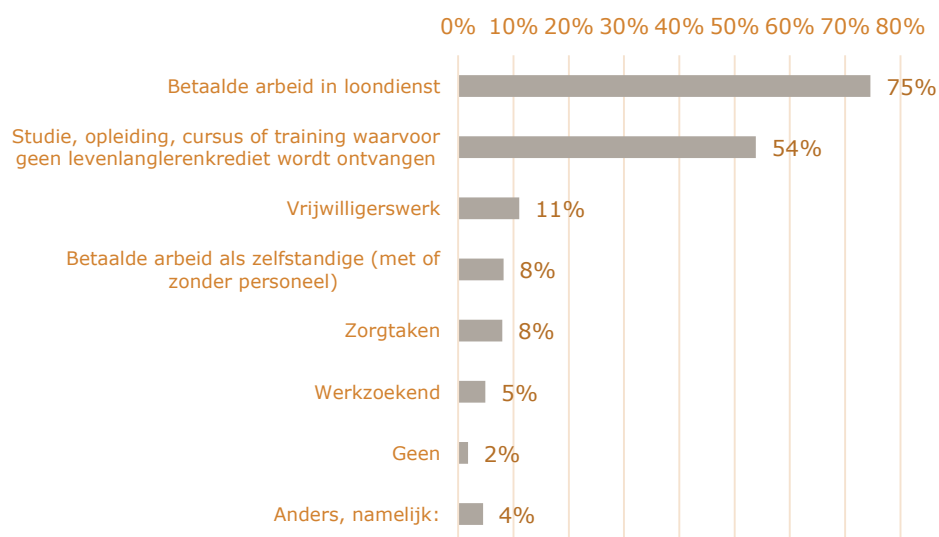
Doelgroep	Aantal	%
1 wo - vt/du - 30 jaar of ouder	149	5%
2 wo - vt/du - jonger dan 30 - 2 ^e opl	73	2%
3 wo - dt - 30 jaar of ouder	334	11%
4 wo - dt - jonger dan 30	205	7%
5 niet stud - wo dipl - 30 jaar of ouder	335	11%
6 hbo - vt/du - 30 jaar of ouder	152	5%
7 hbo - vt/du - jonger dan 30 - 2 ^e opl	74	2%
8 hbo -dt - 30 jaar of ouder	322	11%
9 hbo - dt - jonger dan 30	196	6%
10 ad - vt/du/dt - 30 jaar of ouder	70	2%
11 ad - vt/du/dt - jonger dan 30 - 2 ^e opl ⁶³	0	0%
12 niet stud - hbo dipl - 30 jaar of ouder	340	11%
13 mbo bol -30 jaar of ouder	149	5%
19 niet stud - mbo diploma - 30 jaar of ouder	444	14%
20 niet stud - vmbo, havo of vwo dipl - 30 jaar of ouder	223	7%
Totaal	3.066	100%

Bron: Enquête onder huidige potentiële gebruikers en toekomstige potentiële gebruikers

Arbeidsmarktsituatie

Aan de huidige potentiële gebruikers is een aantal vragen voorgelegd over hun arbeidsmarktsituatie ten tijde van de enquête.

Figuur 5.1 Huidige potentiële gebruikers naar arbeidsmarktsituatie (meer antwoorden mogelijk) (n=3.066)

⁶³ Bij het trekken van de steekproef door DUO bleek het niet mogelijk om associate degree studenten op te splitsen in de twee relevante doelgroepen voor het levenslanglerenkrediet. (jonger dan 30 jaar en een tweede opleiding en 30 jaar en ouder)

Categorie 'anders, namelijk': o.m. ziek, (gedeeltelijk) arbeidsongeschikt, uitkeringsgerechtigd, huisvrouw/man, ouderschap.

Bron: Enquête onder huidige potentiële gebruikers en toekomstige potentiële gebruikers

Veruit de meeste huidige potentiële gebruikers verrichten betaalde arbeid in loondienst en/of doen een studie, opleiding, cursus of training waarvoor men geen levenlanglerenkrediet ontvangt. Bij het hoge aandeel van betaalde arbeid in loondienst past de kanttekening dat het daarbij ook om bijbanen van studerende gaat.

Van de huidige potentiële gebruikers, die betaalde arbeid in loondienst verrichten (n=2.287), heeft 76% een vast contract, 23% een tijdelijk contract (waarvan 17 procentpunt met uitzicht op vast) en 2% een oproepcontract. Ruim de helft (52%) werkt in deeltijd (waarvan 3 procentpunt minder dan 12 uur per week, 6 procentpunt 12 tot 20 uur per week en 43 procentpunt 20 tot 35 uur per week) en de resterende 48% in voltijd. Gemiddeld werkt men 32 uur per week.

Opleidingskenmerken

Studerenden

Van de huidige potentiële gebruikers studeert ruim de helft (56%). De volgende tabel geeft het niveau van de opleiding van de studerende huidige potentiële gebruikers weer.

Tabel 5.3 Studerende huidige potentiële gebruikers naar niveau van de opleiding die men volgt

Opleidingsniveau	Aantal	%
Mbo niveau 1 (entreeopleiding)	23	1%
Mbo niveau 2	23	1%
Mbo niveau 3	31	2%
Mbo niveau 4	72	4%
Associate degree (ad)	70	4%
Hbo	744	43%
Wo	761	44%
Totaal	1.724	100%

Bron: Enquête onder huidige potentiële gebruikers en toekomstige potentiële gebruikers

Veruit de meeste studerende huidige potentiële gebruikers doen een opleiding op hbo- of wo-niveau.

Op mbo-niveau zijn alleen studenten van bol-opleidingen geënquêteerd (n=149) omdat studenten van bbl-opleidingen (nog) niet in aanmerking komen voor het levenlanglerenkrediet. Van de studerende huidige potentiële gebruikers op hbo- of wo-niveau (n=1.575) doet 18% een voltijd-, 11% een duale en 71% een deeltijdopleiding.

Niet-studerenden

De overige 44% van de huidige potentiële gebruikers studeert niet. Hen is gevraagd naar het niveau van de hoogst afgeronde opleiding.

Tabel 5.4 Niet-studerende huidige potentiële gebruikers naar opleidingsniveau van de hoogst afgeronde opleiding

Opleidingsniveau	Aantal	%
Vmbo-, havo- of vwo-diploma	223	17%
Mbo niveau 1 (entreeopleiding)	29	2%
Mbo niveau 2	58	4%
Mbo niveau 3	82	6%
Mbo niveau 4	275	20%
Hbo (inclusief ad)	340	25%
Wo	335	25%
Totaal	1.342	100%

Bron: Enquête onder huidige potentiële gebruikers en toekomstige potentiële gebruikers

Het zwaartepunt ligt met name op de hogere niveaus (mbo-4, hbo en wo) en op het niveau van vo. Het aandeel van de lagere mbo-niveaus (1 t/m 3) is klein.

Studerenden en niet-studerenden

Ten slotte is aan alle huidige potentiële gebruikers gevraagd naar de sector waarin en het type instelling waaraan men de opleiding volgt (studerenden) dan wel de hoogste opleiding heeft afgerond (niet-studerenden).

Tabel 5.5 Huidige potentiële gebruikers naar sector waarin men de opleiding volgt (studerenden) dan wel de hoogste opleiding heeft afgerond (niet-studerenden)

Sector	Aantal	%
MBO - Sector		
Zorg en Welzijn	251	42%
Combinatie van sectoren	124	21%
Techniek	104	18%
Economie	103	17%
Groen	11	2%
Totaal	593	100%
HO - CROHO-onderdeel		
Gezondheidszorg	423	19%
Economie	397	18%
Gedrag en maatschappij	329	15%
Onderwijs	301	13%
Techniek	287	13%
Recht	178	8%
Taal en cultuur	142	6%
Sectoroverstijgend	139	6%
Natuur	31	1%
Landbouw & nat. omgeving	23	1%
Totaal	2.250	100%

Bron: Enquête onder huidige potentiële gebruikers en toekomstige potentiële gebruikers

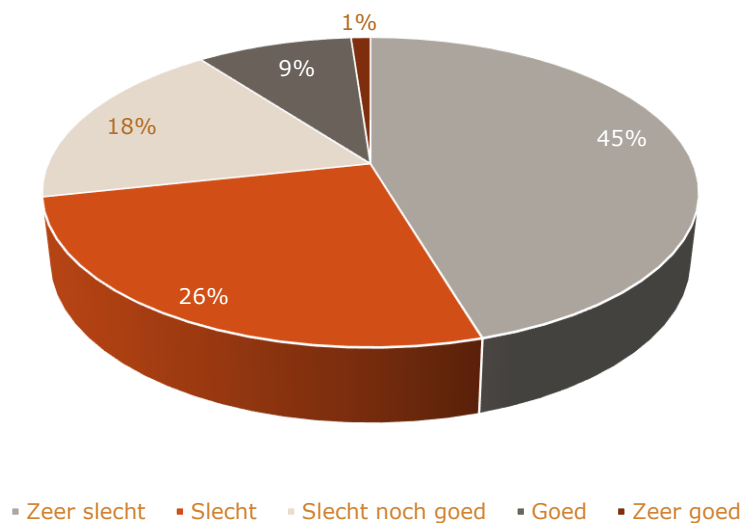

Op mbo-niveau scoort de sector zorg en welzijn het hoogst. De top vijf op ho-niveau bestaat uit de CROHO-onderdelen gezondheidszorg, economie, gedrag en maatschappij, onderwijs en techniek.

Het type instelling waaraan men de opleiding volgt c.q. de hoogste opleiding heeft afgerond, is in 75% van de gevallen een bekostigde instelling, in 15% een niet-bekostigde instelling en in 10% onbekend (n=2.843).

5.2 Bekendheid met het levenlanglerenkrediet

Figuur 5.2 Mate van bekendheid van huidige potentiële gebruikers met het levenlanglerenkrediet (n=3.066)

Bron: Enquête onder huidige potentiële gebruikers en toekomstige potentiële gebruikers

De mate van bekendheid met het levenlanglerenkrediet onder de huidige potentiële gebruikers is gering. Driekwart is (zeer) slecht bekend met het krediet. Slechts een tiende is er (zeer) goed bekend mee.

- De bekendheid met het levenlanglerenkrediet naar achtergrondkenmerken;
- **Groep:** De bekendheid met het levenlanglerenkrediet is het grootst onder de groep 'mbo-bol - 30 jaar of ouder' (26% (zeer) goed bekend). Het kleinst is de bekendheid onder de groepen 'hbo - vt/du - jonger dan 30 - 2^e opleiding' en 'niet studerend - vmbo/havo/vwo-diploma - 30 jaar of ouder' met elk 4%.
  - **Leeftijd:** De bekendheid onder jongeren (<30 jaar) en ouderen (>=30 jaar) ontloopt elkaar niet veel.
  - **Al dan niet studerend:** Studerenden zijn beter bekend met het krediet dan niet-studerenden (13% respectievelijk 7%(zeer) goed bekend).
  - **Opleidingsniveau studerenden:** De bekendheid van studerenden is op mbo-niveau het grootst (26% (zeer) goed bekend), op ad-niveau het laagst (7%). Hbo en wo zitten daar met tussen de 11% en 12% tussenin).
  - **Sector van studerenden:** Kijken we naar de sector van studerenden, dan vallen voor het ho vooral de relatief hoge scores voor de CROHO-onderdelen landbouw en natuurlijke omgeving (30% (zeer) goed bekend) en natuur (21%) op. Op mbo-niveau springt de verhoudingsgewijze lage score voor de sector techniek (9%) in het oog. Over de mbo-sector groen (1 respondent onder de huidige potentiële

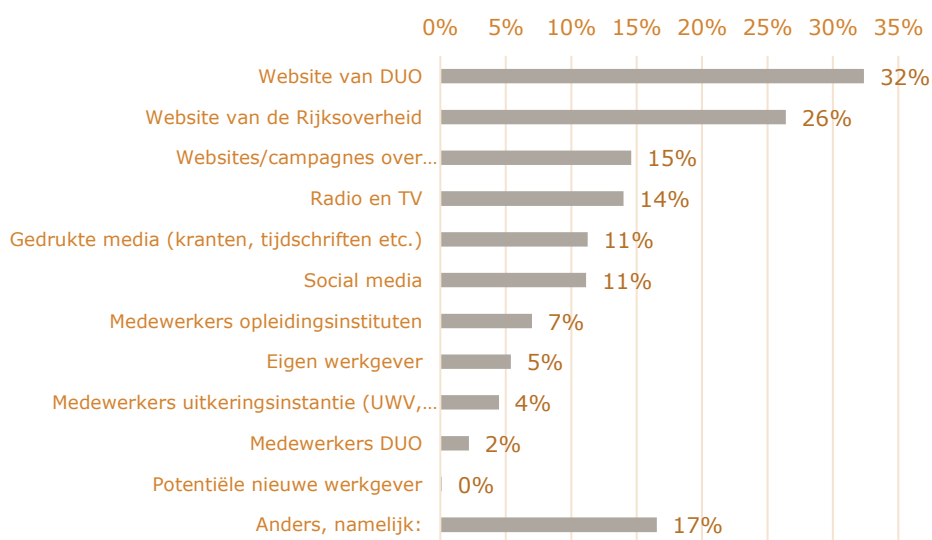

gebruikers) zijn geen uitspraken te doen. Alle overig mbo-sectoren scoren ver boven het gemiddelde voor de groep studerende(n).

- Type opleiding studerende(n): Wat type opleiding van studerende(n) in het ho betreft, is de bekendheid onder deeltijdstudenten groter dan onder voltijd-/duale studenten (13% tegenover 9% (zeer) goed bekend).
- Hoogste vooropleiding niet-studerende(n): Onder niet studerende(n) met als hoogst behaalde vooropleiding vmbo/havo/vwo is de bekendheid het laagst (4% (zeer) goed bekend). De overige categorieën (mbo, hbo inclusief ad en wo) scoren rond het gemiddelde voor de groep niet-studerende(n).

Aan de huidige potentiële gebruikers die aangeven slecht noch goed, goed of zeer goed bekend te zijn met het levenlanglerenkrediet, is vervolgens gevraagd hoe zij bekend zijn geraakt met het krediet.

Figuur 5.3 Kanalen waarlangs huidige potentiële gebruikers bekend zijn geraakt met het levenlanglerenkrediet (meer antwoorden mogelijk) (n=871)

Categorie 'anders, namelijk': o.m. (brief van OCW voor) deze enquête, collega's/medestudenten, familie/ vrienden/ bekenden, 'zelf opgezocht'.

Bron: Enquête onder huidige potentiële gebruikers en toekomstige potentiële gebruikers

Net als voor de gebruikers vormen voor de huidige potentiële gebruikers websites de belangrijkste informatiekanaalen. Dat geldt met name voor de websites van DUO en de Rijksoverheid. Websites/campagnes van opleidingsinstututen scoren wat lager. Vergeleken met de gebruikers scoren media (radio en tv, gedrukte media en sociale media) onder de huidige potentiële gebruikers hoger als informatiekanaal.

Verfijning beeld kanalen naar achtergrondkenmerken;

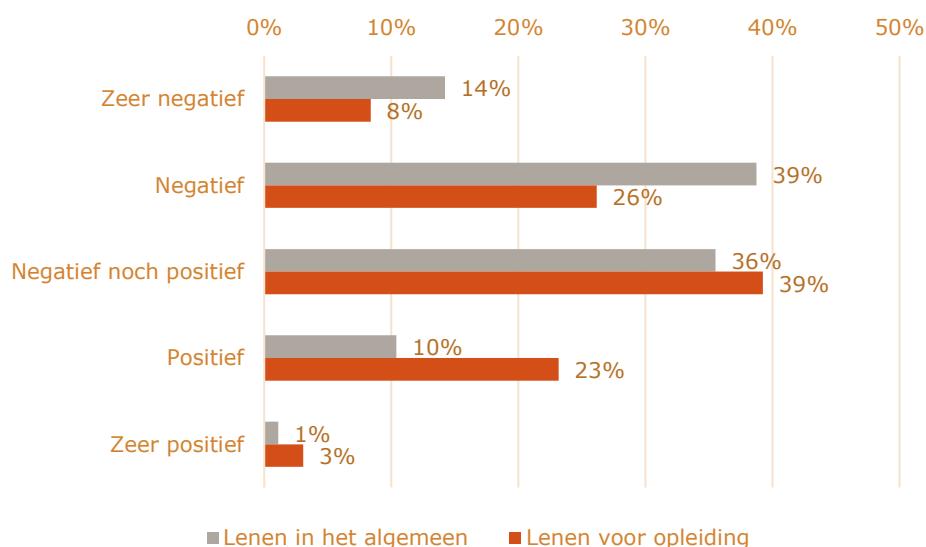
- Groep: Met uitzondering van de groep 'niet studerend – vmbo/havo/vwo-diploma – 30 jaar of ouder' vormen de websites van DUO en de Rijksoverheid voor alle groepen de twee belangrijkste informatiekanaalen. Voor eerstgenoemde groep zijn dat radio en tv respectievelijk sociale media.
- Leeftijd: Voor beide leeftijdsgroepen (< 30 jaar en >= 30 jaar) vormen de websites van DUO en de Rijksoverheid de twee voornaamste bronnen van informatie.
- Al dan niet studerend: Dat geldt ook voor de groepen studerende(n) en niet-studerende(n).

- Opleidingsniveau studerenden: Op alle onderscheiden opleidingsniveaus (mbo, ad, hbo en wo) van de studerenden zijn de websites van DUO en de Rijksoverheid de twee belangrijkste informatiekanalen.
- Hoogste vooropleiding niet-studerenden: Dat geldt, met uitzondering van vmbo/havo/vwo, ook voor de naar hoogst behaalde vooropleiding onderscheiden categorieën niet-studerenden. Voor niet-studerenden met een vmbo/havo/vwo-diploma zijn radio en tv en sociale media de twee belangrijkste bronnen van informatie.

5.3 Houding t.o.v. lenen van financiële middelen

Figuur 5.4 Houding van huidige potentiële gebruikers ten opzichte van lenen van financiële middelen in het algemeen respectievelijk voor het volgen van een opleiding (n=3.066)

Bron: Enquête onder huidige potentiële gebruikers en toekomstige potentiële gebruikers

De huidige potentiële gebruikers staan veel negatiever tegenover het lenen van financiële middelen (zie figuur 5.4) dan de gebruikers van het levenlanglenenkrediet (zie figuur 4.12). Dat geldt zowel voor lenen in het algemeen als het lenen voor het volgen van een opleiding. Net als de gebruikers staan de huidige potentiële gebruikers positiever tegenover het lenen voor een opleiding dan tegenover lenen in het algemeen. Van de huidige potentiële gebruikers geeft ruim een kwart (26%) aan (zeer) positief tegenover lenen voor een opleiding te staan en bijna een derde (32%) (zeer) negatief. Voor lenen in het algemeen zijn deze percentages respectievelijk 11% en 53%.

Verfijning beeld houding t.o.v. lening in het algemeen naar achtergrondkenmerken:

- Groep: Het meest positief tegenover lenen in het algemeen staan de groepen 'mbo bol - 30 jaar of ouder' en 'wo - vt/du - 30 jaar of ouder' met een score van respectievelijk 30% en 19% (zeer) positief. Het minst positief zijn de groepen 'wo - vt/du - jonger dan 30 - 2^e opleiding' en 'hbo - vt/du - jonger dan 30 - 2^e opleiding' met elk 4%.
- Leeftijd: Ouderen (>= 30 jaar) zijn iets positiever dan jongeren (< 30 jaar) (12% tegenover 9% (zeer) positief).
- Al dan niet studerend: Voor studerenden en niet-studerenden zijn de verschillen

gering (12% tegenover 11% (zeer) positief).

- Opleidingsniveau studerenden: Wat opleidingsniveau van studerenden betreft, valt vooral het hoge percentage (zeer)positief gestemden op mbo-niveau op (30%). Hbo scoort met 9% wat onder het gemiddelde voor alle studerenden. De scores voor de niveaus ad (13%) en wo (12%) zitten op/rond dat gemiddelde.
- Sector studerenden: Het beeld naar sector van de studerenden is nogal wisselend. Binnen het ho scoort het CROHO-onderdeel Natuur het hoogst (21% (zeer) positief). Binnen het mbo (exclusief groen) springt in positieve zin vooral de sector economie (67%) in het oog.
- Type opleiding studerenden: De verschillen in het ho tussen deeltijd en voltijd/duale studenten zijn klein (11% tegenover 10% (zeer) positief).
- Hoogste vooropleiding niet-studerenden: Voor de niet-studerenden zijn de percentages (zeer) positief naar hoogst behaalde vooropleiding als volgt: vmbo/havo/vwo 10%, mbo 12%, hbo (inclusief ad) 9% en wo 10%.

Verfijning beeld houding t.o.v. lening voor opleiding naar achtergrondkenmerken:

- Groep: Het meest positief tegenover lenen voor een opleiding staan de groepen 'mbo bol - 30 jaar of ouder', 'wo - vt/du - 30 jaar of ouder' en 'wo - dt - jonger dan 30' met een score van respectievelijk 44%, 40% en 34% (zeer) positief. Het minst positief zijn de groepen 'hbo - vt/du - jonger dan 30' en 'niet-studerend - vmbo/havo/vwo-diploma - 30 jaar of ouder' met 18% respectievelijk 19%.
- Leeftijd: De verschillen naar leeftijd zijn zeer gering: 27% (zeer) positief bij de jongeren (< 30 jaar) en 26% bij de ouderen (>=30 jaar).
- Al dan niet studerend: Studerenden hebben een minder positieve houding dan niet-studerenden (29% tegenover 23% (zeer) positief).
- Opleidingsniveau studerenden: Studerenden op mbo-niveau staan het vaakst positief tegenover lenen voor een opleiding (44% (zeer) positief), die op ad- en hbo-niveau het minst vaak (26% en 24%). Wo-studenten zitten met 31% net iets boven het gemiddelde voor alle studerenden
- Sector studerenden: Binnen het ho valt vooral de bovengemiddelde score voor het CROHO-onderdeel economie op (37% (zeer) positief). Kijken we naar het mbo (exclusief groen), dan zit de sector techniek op het gemiddelde voor alle studerenden en de overige sectoren met percentages van tussen de 40% en 50% daar ver boven.
- Type opleiding studerenden: In het ho staan voltijd/duale studenten positiever tegenover lenen voor een opleiding dan deeltijdstudenten (33% tegenover 25% (zeer) positief).
- Hoogste vooropleiding niet-studerenden: Niet-studerenden met een vmbo/havo/vwo of mbo-diploma hebben een wat minder positieve houding dan degenen met een diploma op hbo- (inclusief ad) of wo-niveau (19% en 21% tegenover 25% en 24% (zeer) positief).

Door de huidige potentiële gebruikers meest genoemde redenen voor een positieve houding ten opzichte van lenen van financiële middelen zijn de volgende:

- Als je geen geld hebt, is een opleiding niet mogelijk zonder lening. Met een lening kan iedereen leren.
- Het is een investering in je eigen toekomst. Het zorgt voor meer en betere kansen op de arbeidsmarkt. Het betaalt zich daardoor terug.
- Het maakt studeren op latere leeftijd mogelijk.
- Het biedt je de kans om een goede opleiding te volgen.
- Het is goed voor je eigen ontwikkeling, jezelf ontplooien.

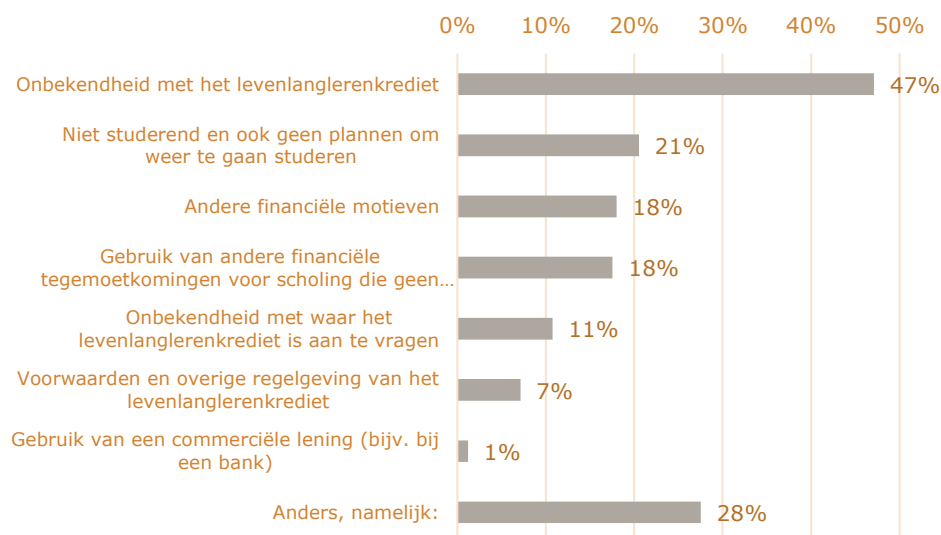

Meest genoemde redenen voor een negatieve houding ten opzichte van lenen van financiële middelen voor een opleiding zijn de volgende:

- Geld lenen kost geld.
- Geen schuld willen hebben.
- Het aflossen van de lening duurt velen jaren. Dat heeft een negatieve invloed op de toekomst (bijvoorbeeld op de mogelijkheden een huis te kopen).
- Studeren levert niet per definitie een betere en/of beter betaalde baan/functie op.
- Lenen is niet nodig, omdat men het zelf kan betalen.
- Lenen is niet nodig, omdat de opleiding (deels) wordt betaald door de werkgever
- Al (studie)schulden en/of vaste lasten genoeg hebben. Dus dan maar niet studeren.
- Geld lenen geeft stress.
- Liever sparen om een opleiding te volgen.

5.4 Motieven voor het niet-gebruik van het levenlanglerenkrediet

Figuur 5.5 Redenen voor huidige potentiële gebruikers voor het niet aanvragen van levenlanglerenkrediet (meer antwoorden mogelijk) (n=3.059)

Categorie 'anders, namelijk': o.m. opleiding betaald door werkgever, financieel niet nodig, niet willen lenen en/of al hoge studieschuld hebben.

Bron: Enquête onder huidige potentiële gebruikers en toekomstige potentiële gebruikers

Voor bijna de helft van de huidige potentiële gebruikers is onbekendheid met het levenlanglerenkrediet reden er geen gebruik van te maken. Andere belangrijke redenen (elk met een aandeel van om en nabij een vijfde) zijn vooral dat men niet meer studeert en ook daar geen plannen toe heeft, gebruik maakt van andere financiële tegemoetkomingen voor scholing die geen lening inhouden en andere financiële motieven.

De motieven voor het niet aanvragen van levenlanglerenkrediet naar achtergrondkenmerken;

- Groep: Voor veruit de meeste groepen is onbekendheid met het

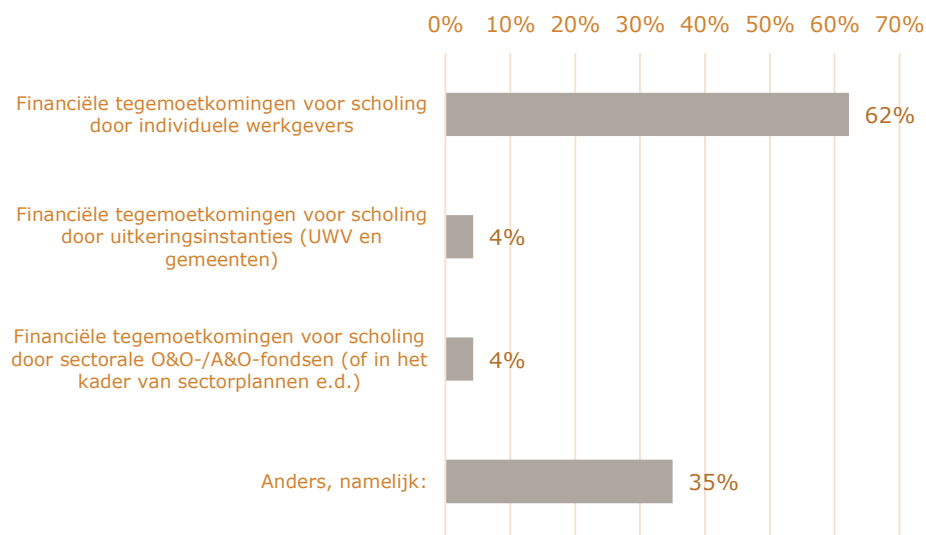
levenlanglerenkrediet het belangrijkste motief voor het niet aanvragen daarvan. Uitzonderingen zijn de groepen 'niet-studerend – wo-diploma – 30 jaar of ouder', 'niet-studerend – hbo-diploma – 30 jaar of ouder' en 'niet-studerend – vmbo/havo/vwo-diploma – 30 jaar of ouder' waarvoor 'niet studerend en ook niet plan weer te gaan studeren' de belangrijkste reden is. Voor deze drie groepen is onbekendheid met het krediet wel steeds de op één na belangrijkste reden.

- Leeftijd: Voor beide leeftijdsgroepen (< 30 jaar en >= 30 jaar) vormt onbekendheid met het krediet het belangrijkste motief.
- Al dan niet studerend: Zoals is af te leiden uit het bovenstaande is voor studerenden onbekendheid met het krediet het belangrijkste motief. Voor niet-studerenden is dat 'niet studerend en ook niet plan weer te gaan studeren', gevolgd door onbekendheid met het krediet.
- Opleidingsniveau studerenden: Onbekendheid met het krediet is voor alle opleidingsniveaus van de studerenden de belangrijkste reden.
- Sector studerenden: Met uitzondering van de mbo-sector economie is voor studerenden in alle mbo-sectoren (exclusief groen) en CROHO-onderdelen onbekendheid met het krediet het belangrijkste motief. Bij studerenden in mbo-sector economie staan drie redenen ex aequo op de eerste plaats. Naast onbekendheid met het krediet zijn dat 'onbekendheid met waar het krediet is aan te vragen' en 'gebruik van andere financiële tegemoetkomingen voor scholing die geen lening inhouden'.
- Type opleiding studerenden: Zowel voor deeltijdstudenten als voltijd-/duale studenten in het ho is onbekendheid met het krediet het belangrijkste motief.
- Hoogste vooropleiding niet-studerenden: Met uitzondering van de groep niet-studerenden op mbo-niveau is voor alle naar hoogst behaalde vooropleiding onderscheiden categorieën niet-studerenden 'niet studerend en ook niet van plan weer te gaan studeren' de belangrijkste reden. Voor eerstgenoemde groep is onbekendheid met het krediet de belangrijkste reden, op de voet gevolgd door 'niet studerend en ook niet van plan weer te gaan studeren'.

Van de antwoordcategorieën in figuur 5.5 zijn er drie ('andere financiële tegemoetkomingen voor scholing die geen lening inhouden', 'andere financiële motieven' en 'voorwaarden en overige regelgeving van het levenlanglerenkrediet') breed geformuleerd. De respondenten, die deze antwoorden gaven, is gevraagd hun antwoord nader te specificeren. De volgende figuren bieden hier inzicht in.

Figuur 5.6 Gebruik door huidige potentiële gebruikers van andere financiële tegemoetkomingen voor scholing die geen lening inhouden (meer antwoorden mogelijk) (n=537)

Categorie 'anders, namelijk': o.m. lerarenbeurs, eigen geld/spaargeld, financiering door ouders.

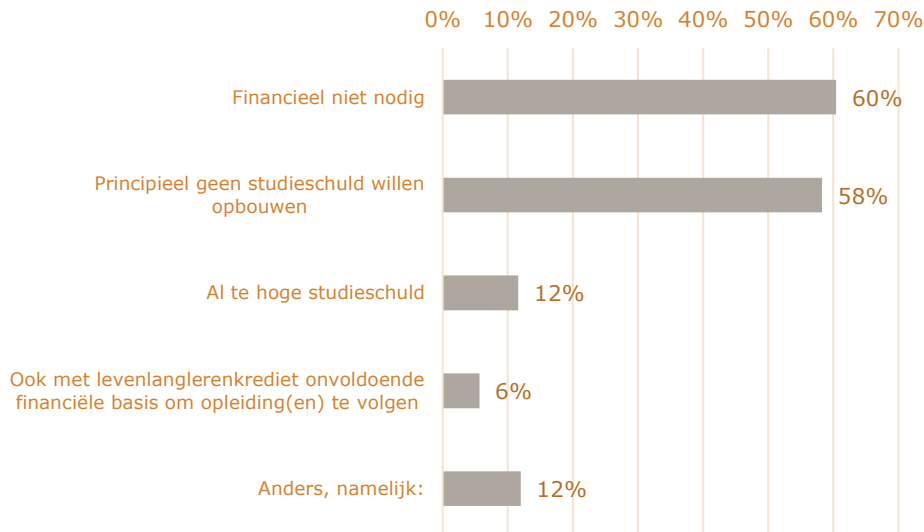
Bron: Enquête onder huidige potentiële gebruikers en toekomstige potentiële gebruikers

In veruit de meeste gevallen gaat het bij het gebruik van andere financiële tegemoetkomingen voor scholing, die geen lening inhouden, om financiële tegemoetkomingen door individuele werkgevers.

- Andere financiële tegemoetkomingen voor scholing naar achtergrondkenmerken;
- **Groep:** Met uitzondering van de groep 'mbo bol – 30 jaar of ouder', waar financiële tegemoetkomingen door uitkeringsinstanties het vaakst worden genoemd, staan voor alle groepen financiële tegemoetkomingen door individuele werkgevers op de eerste plaats.
  - **Leeftijd:** Hetzelfde geldt zowel voor jongeren (< 30 jaar) als ouderen (>=30 jaar).
  - **Al dan niet studerend:** Een zelfde conclusie is te trekken voor studerenden en niet-studerenden.
  - **Opleidingsniveau studerenden:** Met uitzondering van studenten op mbo-niveau, die financiële tegemoetkomingen door uitkeringsinstanties het vaakst noemen, staan op alle opleidingsniveaus financiële tegemoetkomingen door individuele werkgevers op de eerste plaats.
  - **Sector studerenden:** Op ho-niveau staan in alle CROHO-onderdelen financiële tegemoetkomingen door individuele werkgevers centraal. Op mbo-niveau zijn, gezien de aantallen respondenten, alleen uitspraken te doen voor de sectoren techniek en zorg en welzijn. In eerstgenoemde mbo-sector gaat het om financiële tegemoetkomingen door individuele werkgevers, in laatstgenoemde om financiële tegemoetkomingen door uitkeringsinstanties.
  - **Type opleiding studerenden:** Zowel ho-voltime-/duale als ho-deeltijdstudenten noemen financiële tegemoetkomingen door individuele werkgevers het vaakst.
  - **Hoogste vooropleiding niet-studerenden:** Dit geldt ook voor alle naar hoogste vooropleiding onderscheiden categorieën niet-studerenden.

Figuur 5.7 Andere financiële motieven voor huidige potentiële gebruikers om geen aanvraag te doen voor levenslanglenenkrediet (meer antwoorden mogelijk) (n=551)

Categorie 'anders, namelijk': o.m. 'lenen kost geld', opleiding betaald door anderen (werkgever, ouders)

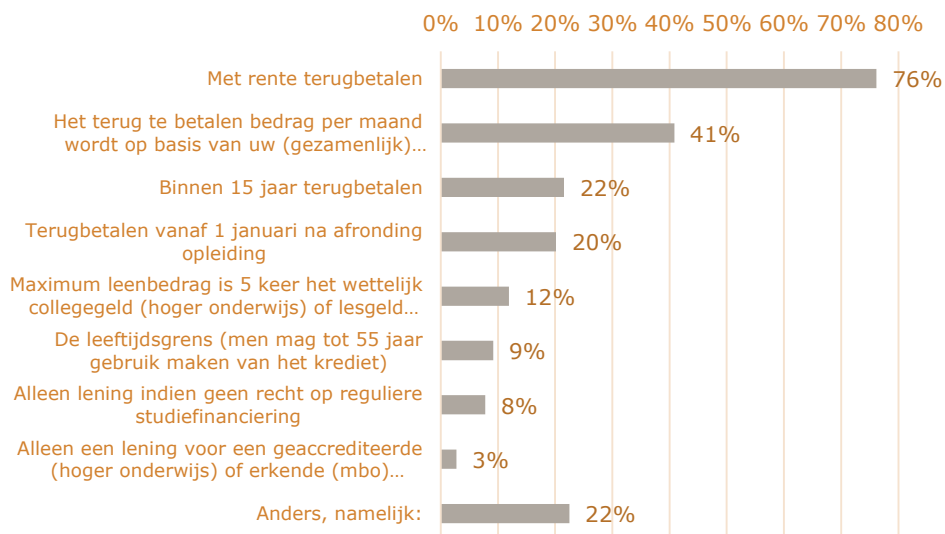
Bron: Enquête onder huidige potentiële gebruikers en toekomstige potentiële gebruikers

Als andere financiële motieven om geen levenlanglenenkrediet aan te vragen noemen de huidige potentiële gebruikers vooral dat men het financieel niet nodig heeft en principieel geen studieschuld wil opbouwen. De percentages voor deze twee motieven zijn nagenoeg gelijk.

Andere financiële motieven naar achtergrondkenmerken;

- In alle uitsplitsingen (naar groep, leeftijd, al dan niet studerend, opleidingsniveau studerenden, sector studerenden, type opleiding studerenden en hoogste vooropleiding niet-studerenden) scoren 'financieel niet nodig' en 'principieel geen studie schuld willen opbouwen' het hoogst.

Figuur 5.8 Specifieke voorwaarden en regelgeving die huidige potentiële gebruikers ervan weerhouden levenlanglenenkrediet aan te vragen (meer antwoorden) (n=218)

Categorie 'anders, namelijk': o.m. lening in plaats van gift, maximaal leenbedrag dekt de studiekosten niet, maandelijks tegemoetkoming terwijl je het collegegeld in één keer moet betalen.

Bron: Enquête onder huidige potentiële gebruikers en toekomstige potentiële gebruikers

Wat voorwaarden en regelgeving van het levenlanglerenkrediet betreft, is voor huidige potentiële gebruikers de belangrijkste belemmering voor het aanvragen van het krediet het met rente terug moeten betalen van de lening op afstand gevolgd door het op basis van het (gezamenlijk) inkomen vaststellen van het maandelijks terug te betalen bedrag. Hierbij past de kanttekening dat de huidige potentiële gebruiker zich er wellicht niet van bewust is dat het ook mogelijk is om het krediet in één keer of in ieder geval sneller terug te betalen. Verder worden ook nog het terugbetalen vanaf 1 januari na afronding van de opleiding en het binnen 15 jaar terugbetalen van de lening relatief vaak als belemmering genoemd.

De genoemde belemmerende voorwaarden/regelgeving naar achtergrondkenmerken;

- Groep: Met uitzondering van de groep 'hbo - vt/du - jonger dan 30 - 2^e opleiding' noemen alle groepen 'met rente terugbetalen' als belangrijkste belemmerende voorwaarde/regelgeving. Bij eerstgenoemde groep gaat het om 'maandelijks terug te betalen bedrag o.b.v. (gezamenlijk) inkomen'.
- Leeftijd: Ook voor beide leeftijdsgroepen (< 30 jaar en >= 30 jaar) vormt 'met rente terugbetalen' de belangrijkste belemmerende voorwaarde/regelgeving.
- Al dan niet studerend: Een zelfde conclusie is te trekken voor de groepen studerende en niet-studerende.
- Opleidingsniveau studerende: Dit geldt ook voor alle onderscheiden opleidingsniveaus.
- Sector studerende: Op ho-niveau is het aantal respondenten in de CROHO-onderdelen landbouw en natuurlijke omgeving en natuur te gering om uitspraken. Voor de overige CROHO-onderdelen geldt 'met rente terugbetalen' als belangrijkste belemmerende voorwaarde/regelgeving. Bij economie deelt deze belemmering de eerste plaats met 'maandelijks terug te betalen bedrag o.b.v. (gezamenlijk) inkomen'. Op mbo-niveau zijn alleen uitspraken te doen voor de sector zorg en welzijn. Ook hier geldt 'met rente terugbetalen' als belangrijkste belemmerende voorwaarde/regelgeving.
- Type opleiding studerende: Zowel voor voltijd-/duale als deeltijdstudenten in het ho is 'met rente terugbetalen' de belangrijkste belemmerende voorwaarde/regelgeving.
- Hoogste vooropleiding niet-studerende: Ook voor alle naar hoogst behaalde vooropleiding onderscheiden categorieën niet-studerende vormt dit de belangrijkste belemmerende voorwaarde/regelgeving.

5.5 Van niet-gebruik naar gebruik van het levenlanglerenkrediet

Overwegen van het gebruik gaan maken van het levenlanglerenkrediet

Van de huidige potentiële gebruikers (n=3.059) zegt een ruime meerderheid (64%) waarschijnlijk of zeker niet te overwegen in de toekomst gebruik te gaan maken van levenlanglerenkrediet. Een kleine minderheid (8%) geeft aan dat waarschijnlijk of zeker wel te overwegen. De rest (28%) antwoordt op deze vraag 'misschien niet/misschien wel'.

De mate waarin gebruik van het llk in de toekomst wordt overwogen naar achtergrondkenmerken:

- Groep: Het vaakst geven respondenten in de groepen 'mbo-bol –30 jaar of ouder' en 'wo – vt/du – 30 jaar of ouder' waarschijnlijk of zeker wel te overwegen gebruik te gaan maken van het levenlanglerenkrediet (27% respectievelijk 14%). Het minst vaak doen dat de groepen 'niet studerenden – wo-diploma – 30 jaar of ouder' en 'niet-studerenden – vmbo/havo/vwo diploma – 30 jaar of ouder' met elk 4%.
- Leeftijd: Jongeren (<30 jaar) overwegen wat minder vaak dan ouderen (>= 30 jaar) waarschijnlijk of zeker gebruik te gaan maken van het krediet (6% tegenover 8%).
- Al dan niet studerend: Een zelfde conclusie is te trekken voor studerenden versus niet-studerenden (10% tegenover 6%).
- Opleidingsniveau studerenden: Van de studerenden op mbo-niveau geeft ruim een kwart (27%) aan waarschijnlijk of zeker wel te overwegen van het krediet gebruik te gaan maken. Met 7% scoren hbo-studenten het laagst. Studerenden op ad- en wo-niveau zitten met 11% respectievelijk 9% rond het gemiddelde voor alle studerenden
- Sector studerenden: Binnen het ho geven studenten in het CROHO-onderdeel natuur het vaakst (21%) en die in het onderdeel gezondheidszorg het minst vaak (5%) waarschijnlijk of zeker wel gebruik te gaan maken van het krediet. Voor het mbo (exclusief groen) gaat het om de sector economie (50%) respectievelijk de sector zorg (12%).
- Type opleiding studerenden: Opvallend is dat in het ho deeltijdstudenten minder vaak dan voltijd/duale studenten waarschijnlijk of zeker wel overwegen van het krediet gebruik te maken (7% tegenover 10%).
- Hoogste vooropleiding niet-studerenden: Van de niet-studerenden overwegen degenen met als hoogst behaald vooropleiding hbo (inclusief ad) en mbo het vaakst waarschijnlijk of zeker wel gebruik te gaan maken van het krediet (7% en 6%). Degenen met als hoogst behaalde vooropleiding vmbo/havo/vwo en wo doen dat het minst vaak (elk 4%).

Aan de groep huidige potentiële gebruikers die zegt misschien niet/misschien wel, waarschijnlijk wel of zeker wel gebruik te gaan maken van het levenlanglerenkrediet (n=1.099) is vervolgens de vraag voorgelegd of er specifieke voorwaarden zijn waaronder men van het krediet gebruik zou gaan maken. Voor 40% van de groep zijn die voorwaarden er. Meest genoemd worden de volgende voorwaarden:

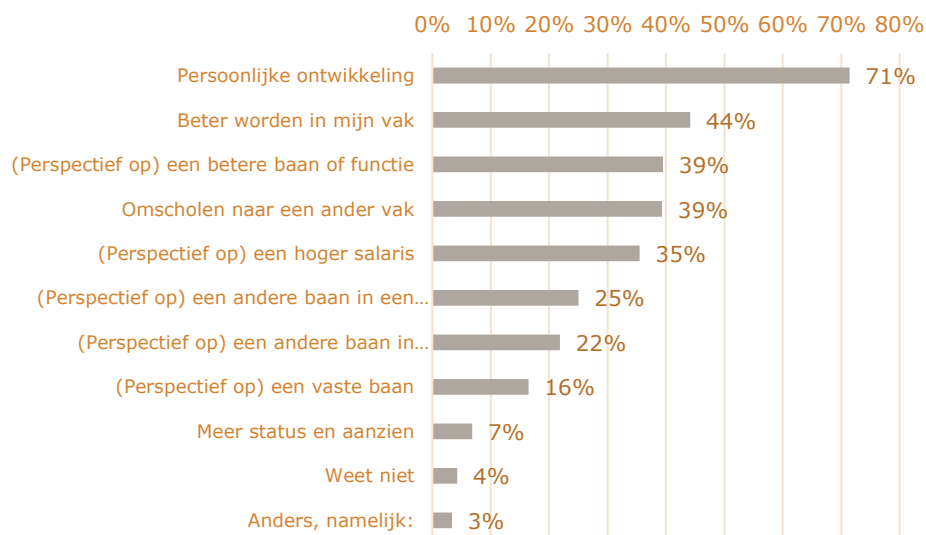
- Geen rente;
- Lagere rente;
- Hoger leenbedrag dat alle studiekosten dekt;
- Soepelere aflossingsregeling (net als bij studiefinanciering);
- Geen BKR-registratie;
- Daadwerkelijke verbetering van arbeidsmarktpositie (bijvoorbeeld koppeling van baangarantie aan succesvol afronden opleiding).

Redenen voor het gebruik gaan maken van het levenlanglerenkrediet

De groep huidige potentiële gebruikers die zegt misschien niet/misschien wel, waarschijnlijk wel of zeker wel gebruik te gaan maken van het levenlanglerenkrediet (n=1.099) is ook gevraagd naar hun redenen hiervoor.

Figuur 5.9 Redenen voor huidige potentiële gebruikers om een opleiding met levenlanglerenkrediet te gaan volgen (meer antwoorden mogelijk) (n=1.099)

Categorie 'anders, namelijk': o.m. interesse/hobby, vergroten/verbreden algemene ontwikkeling, studie kunnen afronden, duurzaam inzetbaar blijven.

Bron: Enquête onder huidige potentiële gebruikers en toekomstige potentiële gebruikers

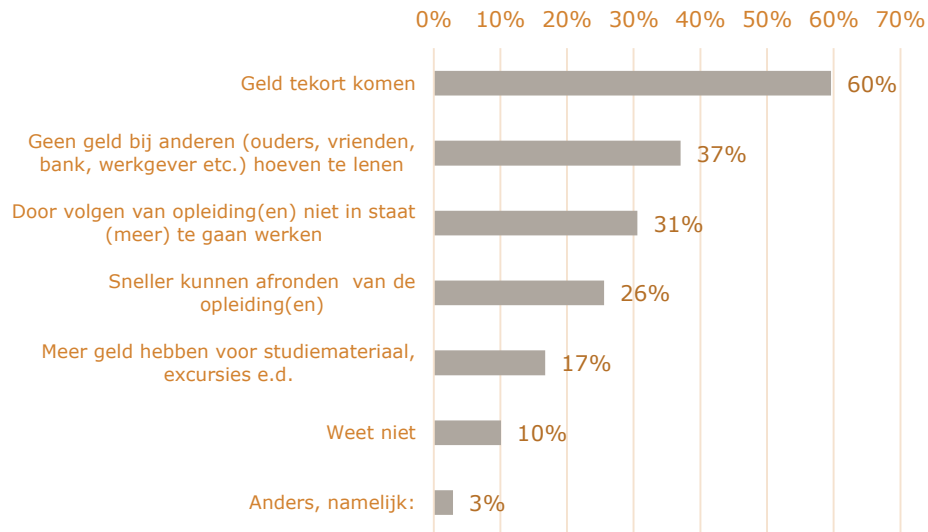
Net als bij de gebruikers wordt door de huidige potentiële gebruikers verhoudingsgewijs vaak meer dan één reden genoemd om een opleiding te gaan volgen met het levenlanglerenkrediet. Het hoogst scoort duidelijk persoonlijke ontwikkeling. Beter worden in mijn vak en, ex aequo, (perspectief op) een betere baan of functie en omscholing naar een ander vak complementeren de top drie. Opvallend in vergelijking met de gebruikers is dat de huidige potentiële gebruikers 'beter worden in mijn vak' vaker als reden noemen.

De redenen voor het gaan volgen van een opleiding met levenlanglerenkrediet naar achtergrondkenmerken:

- In alle uitsplitsingen (naar groep, leeftijd, al dan niet studerend, opleidingsniveau studerenden, sector studerenden, type opleiding studerenden en hoogste vooropleiding niet-studerenden) scoort 'persoonlijke ontwikkeling' het hoogst.

Figuur 5.10 Redenen voor huidige potentiële gebruikers om voor het volgen van de opleiding gebruik te gaan maken van het levenlanglerenkrediet (meer antwoorden mogelijk) (n=1.099)

Categorie 'anders, namelijk': o.m. financieel meer lucht/geld overhouden voor andere zaken/ buffer kunnen opbouwen, gunstige voorwaarden regeling, financieel onafhankelijk van anderen kunnen studeren.

Bron: Enquête onder huidige potentiële gebruikers en toekomstige potentiële gebruikers

Wat betreft de redenen voor de groep huidige potentiële gebruikers om voor het volgen van een opleiding gebruik te gaan maken van het levenlanglerenkrediet, is het beeld volledig in overeenstemming met dat voor gebruikers. De belangrijkste reden is ook hier geldtekort, op afstand gevolgd door geen geld bij anderen willen lenen en vanwege de opleiding niet in staat te zijn om ook te werken (en daarmee inkomen te genereren).

De redenen om gebruik te maken van levenlanglerenkrediet naar achtergrondkenmerken;

- In alle uitsplitsingen (naar groep, leeftijd, al dan niet studerend, opleidingsniveau studerenden, sector studerenden, type opleiding studerenden en hoogste vooropleiding niet-studerenden) scoort 'geld tekort komen' het hoogst.

6 Verbreding doelgroep levenlanglerenkrediet

In dit hoofdstuk gaan we in op de potentiële behoefte voor een verbreding van de doelgroep van het levenlanglerenkrediet naar studenten in de bbl en 3e leerweg. Eerst presenteren we de resultaten van de enquête onder de toekomstige potentiële gebruikers bij een eventuele verbreding van het levenlanglerenkrediet. Daarna gaan we op basis van stakeholderinterviews (zij bijlage 5) in op hun visie, de effecten en kosten die zij verwachten bij een verbreding van de doelgroep van het levenlanglerenkrediet

6.1 Toekomstige potentiële doelgroep bij verbreding

Centraal in deze paragraaf staat de toekomstige potentiële doelgroep bij een eventuele verbreding van het levenlanglerenkrediet naar studenten in de bbl en 3e leerweg. Daarbij is onderscheid te maken tussen de toekomstige potentiële gebruikers in engere zin en die in ruimere zin.

Onder de toekomstige potentiële gebruikers in engere zin verstaan we de extra groep potentiële gebruikers die bij verbreding van de doelgroep van het levenlanglerenkrediet naar mbo-bbl en 3^e leerweg (ovo) in aanmerking zouden komen voor dit krediet. Deze groep bestaat uit de volgende specifieke doelgroepen:

Doelgroepen

- Mbo-bol-studenten jonger dan 30 jaar
- Mbo-bbl-studenten van 30 jaar of ouder
- Mbo-bbl-studenten jonger dan 30 jaar
- 3e leerweg-studenten van 30 jaar of ouder
- 3e leerweg-studenten jonger dan 30 jaar

In theorie is het echter mogelijk dat ook de in het vorige hoofdstuk beschreven huidige potentiële gebruikers een mbo-bbl of 3e leerweg opleiding gaan volgen (bijvoorbeeld in het kader van een carrièreswitch of een re-integratietraject) en daar – indien de doelgroep van de regeling wordt verbreed – levenlanglerenkrediet voor aanvragen. Daarom is zowel aan bovenstaande groepen mbo-studenten als aan de groepen huidige potentiële gebruikers (zie de inleiding van hoofdstuk 5) de vraag voorgelegd of men op dit moment een bbl of 3^e leerweg opleiding volgt dan wel van plan is in de toekomst een dergelijke opleiding te gaan volgen. De respondenten, die deze vraag bevestigend hebben beantwoord, duiden we hier verder aan als toekomstige potentiële gebruikers in ruimere zin. Men is vervolgens een aantal vragen voorgelegd over het al dan niet gebruik maken van een eventuele verbreding van het levenlanglerenkrediet naar bbl- en 3^e leerwegopleidingen.

Aan de orde in deze paragraaf komen achtereenvolgens:

- Toekomstige potentiële gebruikers in engere zin naar achtergrondkenmerken (paragraaf 6.1.1);
- Bekendheid van de toekomstige potentiële gebruikers in engere zin met het levenlanglerenkrediet (paragraaf 6.1.2);
- Houding van de toekomstige potentiële gebruikers in engere zin t.o.v. lenen van financiële middelen (paragraaf 6.1.3);

- (Motieven voor) het al dan niet gebruik maken van het eventuele verbrede levenlanglerenkrediet door de toekomstige potentiële gebruikers in ruimere zin (paragraaf 6.1.4).

6.1.1 Toekomstige potentiële gebruikers naar achtergrondkenmerken

Deze paragraaf beschrijft de geënquêteerde toekomstige potentiële gebruikers in engere zin naar achtergrondkenmerken. Achtereenvolgens komen aan de orde persoonskenmerken, doelgroep, arbeidsmarktsituatie en opleidingskenmerken.

Persoonskenmerken (geslacht en leeftijd)

Van de toekomstige potentiële gebruikers in engere zin is 54% vrouw en 45% man (n=675).⁶⁴

Onderstaande tabel geeft de verdeling van de toekomstige potentiële gebruikers in engere zin weer naar leeftijdscategorie.

Tabel 6.1 Toekomstige potentiële gebruikers in engere zin naar leeftijdscategorie

Leeftijdscategorie	Aantal	%
15-19	228	34%
20-24	100	15%
25-29	57	8%
30-39	115	17%
40-49	122	18%
>= 50	53	8%
Totaal	675	100%

Bron: Enquête onder huidige potentiële gebruikers en toekomstige potentiële gebruikers

Het merendeel van de toekomstige potentiële gebruikers in engere zin bevindt zich in de laagste leeftijdsklasse (15-19 jaar). De klassen 25-29 jaar en 50 jaar of ouder kennen het kleinste aandeel. Gemiddeld bedraagt de leeftijd 29 jaar.

Doelgroep

Onderstaande tabel geeft de verdeling van de toekomstige potentiële gebruikers in engere zin weer naar specifieke doelgroep.

Tabel 6.2 Toekomstige potentiële gebruikers in engere zin naar doelgroep

Doelgroep	Aantal	%
14 mbo bol – jonger dan 30	159	24%
15 mbo bbl – 30 jaar of ouder	248	37%
16 mbo bbl – jonger dan 30	201	30%
17 mbo 3 ^e leerweg – 30 jaar of ouder	42	6%
18 mbo 3 ^e leerweg – jonger dan 30	25	4%
Totaal	675	100%

Bron: Enquête onder huidige potentiële gebruikers en toekomstige potentiële gebruikers

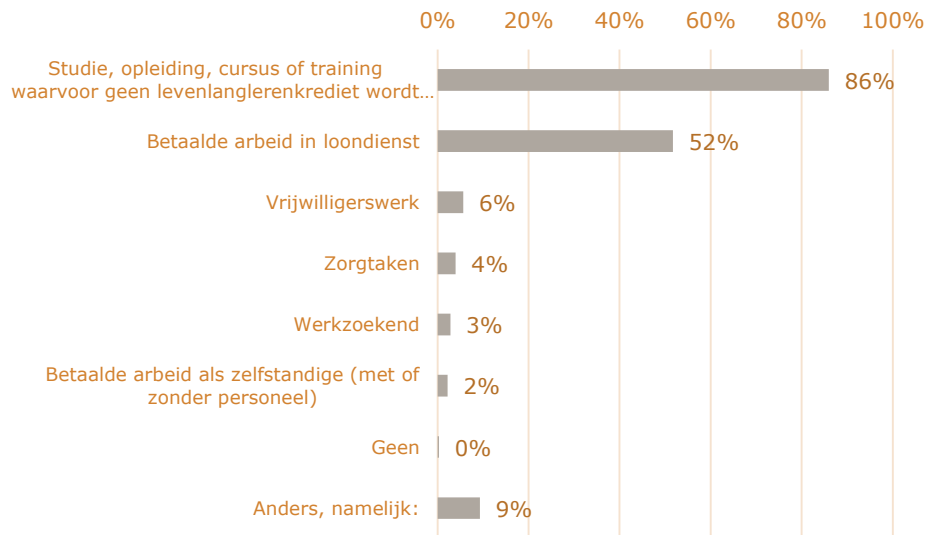
⁶⁴ 0,44% antwoordt bij de vraag naar geslacht 'anders'.

Arbeidsmarktsituatie

De toekomstige potentiële gebruikers in engere zin is een aantal vragen voorgelegd over hun arbeidsmarktsituatie ten tijde van de enquête.

Figuur 6.1 Toekomstige potentiële gebruikers in engere zin naar arbeidsmarktsituatie (meer antwoorden mogelijk) (n=675)

Categorie 'anders, namelijk': stage/leerbaan, ouderschap, ziekte

Bron: Enquête onder huidige potentiële gebruikers en toekomstige potentiële gebruikers

Verreweg het grootste deel van de toekomstige potentiële gebruikers in engere zin geeft aan een studie, opleiding, cursus of training te volgen waarvoor men geen levenlanglerenkrediet ontvangt.⁶⁵ Een relatief groot deel verricht (ook) betaalde arbeid in loondienst. Daaronder vallen ook bijbanen.

Van de respondenten, die betaalde arbeid in loondienst verrichten (n=349), heeft 48% een vast contract, 48% een tijdelijk contract (waarvan 35 procentpunt met uitzicht op vast) en 4% een oproepcontract. Bijna driekwart (72%) werkt in deeltijd (waarvan 8 procentpunt minder dan 12 uur per week, 9 procentpunt 12 tot 20 uur per week en 55 procentpunt 20 tot 35 uur per week). Gemiddeld werkt men 28 uur per week.

Opleidingskenmerken

De tabel hieronder biedt inzicht in het niveau van de mbo-opleiding die men volgt.

Tabel 6.3 Toekomstige potentiële gebruikers in engere zin naar niveau van de mbo-opleiding die men volgt

Opleidingsniveau	Aantal	%
Mbo niveau 1 (entreeopleiding)	22	3%
Mbo niveau 2	92	14%
Mbo niveau 3	211	31%
Mbo niveau 4	350	52%
Totaal	675	100%

Bron: Enquête onder huidige potentiële gebruikers en potentiële mbo bbl en 3 leerweg groep

⁶⁵ Aangezien bij een andere vraag iedereen aangeeft te studeren, zou dit eigenlijk 100% moeten zijn. Mogelijk zien sommige studenten in de bbl en de 3^e leerweg, gevraagd naar hun bezigheden, zichzelf niet in de eerste plaats als student maar als werknemer in loondienst.

Het leeuwendeel van de toekomstige potentiële gebruikers in engere zin volgt een mbo-opleiding op niveau 3 of 4. Het aandeel dat een entreeopleiding volgt, is klein.

Van de toekomstige potentiële gebruikers in engere zin (n=675) doet ruim twee derde (67%) een bbl-opleiding, bijna een kwart (24%) een voltijd bol-opleiding en een tiende (10%) een 3^e leerweg opleiding.

Vervolgens biedt onderstaande tabel inzicht in de sector waarin men de mbo-opleiding volgt.

Tabel 6.4 Toekomstige potentiële gebruikers in engere zin naar sector waarin men de mbo-opleiding volgt

Sector	Aantal	%
Zorg en Welzijn	340	50%
Combinatie van sectoren	158	23%
Techniek	91	13%
Economie	65	10%
Groen	21	3%
Totaal	675	100%

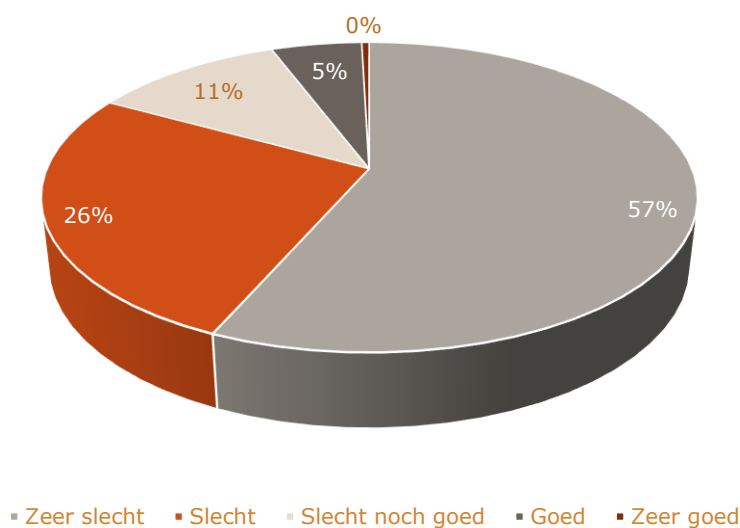
Bron: Enquête onder huidige potentiële gebruikers en toekomstige potentiële gebruikers

De sector zorg en welzijn scoort het hoogst, op afstand gevolgd door de categorie 'combinatie van sectoren'.

Het type instelling waaraan men de mbo-opleiding volgt is in 55% van de gevallen een bekostigde instelling, in 16% een niet-bekostigde instelling en in 29% onbekend (n=675).

6.1.2 Bekendheid met het levenlanglerenkrediet

Figuur 6.2 Mate van bekendheid van de toekomstige potentiële gebruikers in engere zin met het levenlanglerenkrediet (n=675)

Bron: Enquête onder huidige potentiële gebruikers en toekomstige potentiële gebruikers

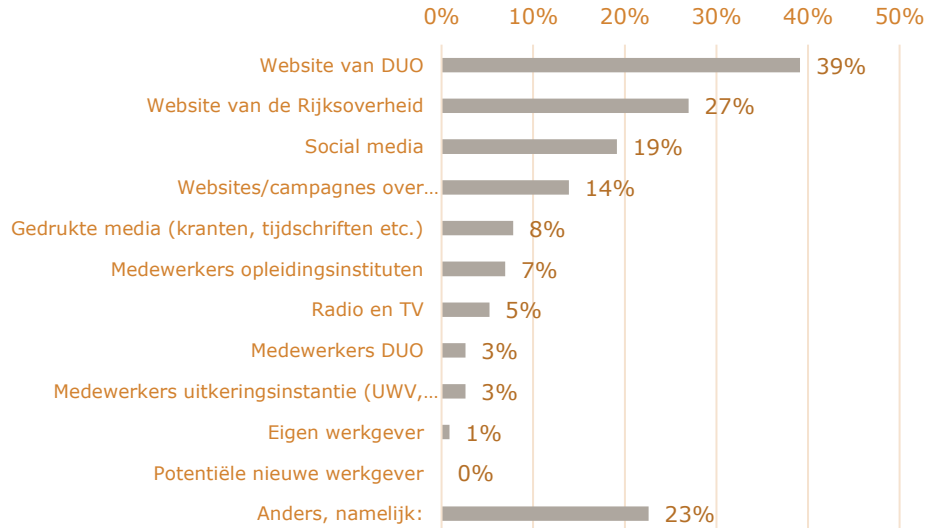
Niet geheel onverwacht is de mate van bekendheid met het levenlanglerenkrediet onder de toekomstige potentiële gebruikers in engere zin gering, nog geringer dan die onder de huidige potentiële gebruikers. Men komt op dit moment immers nog niet in aanmerking voor het krediet. Daardoor ligt het ook niet voor de hand er informatie over in te winnen. Ruim acht op tien is (zeer) slecht bekend met krediet. Slechts een op de twintig is er (zeer) goed bekend mee.

Verfijning beeld bekendheid naar achtergrondkenmerken;

- **Groep:** De bekendheid met het levenlanglerenkrediet is het grootst onder de groep 'mbo 3^e leerweg - 30 jaar of ouder' (10% (zeer) goed bekend)). Het kleinst is de bekendheid onder de groepen 'mbo 3^e leerweg - jonger dan 30' en 'mbo bbl - jonger dan 30' met 4% respectievelijk 5%.
- **Leeftijd:** De bekendheid onder jongeren (<30 jaar) en ouderen (>=30 jaar) ontloopt elkaar niet veel. Ouderen zijn iets beter bekend met het krediet dan jongeren (6% tegenover 5% (zeer) goed bekend).
- **Sector studerenden:** Qua sector springen vooral de lage score van groen (0% (zeer) goed bekend) en hoge score van techniek (9%) in het oog.
- **Type opleiding studerenden:** Mbo-studenten in de 3^e leerweg scoren met 7% (zeer) goed bekend iets boven het gemiddelde, die in de bbl er met 5% iets onder.

De toekomstige potentiële gebruikers in engere zin, die aangeven slecht noch goed, goed of zeer goed bekend te zijn met levenlanglerenkrediet, is gevraagd langs welke kanalen men met het krediet bekend is geraakt.

Figuur 6.3 Kanalen waarlangs de toekomstige potentiële gebruikers in engere zin bekend zijn geraakt met het levenlanglerenkrediet (meer antwoorden mogelijk) (n=115)

Categorie 'anders, namelijk': o.m. (brief van OCW voor) deze enquête; familie/vrienden/kennissen, zelf gezocht op internet

Bron: Enquête onder huidige potentiële gebruikers en toekomstige potentiële gebruikers

Net als voor de groepen gebruikers en huidige potentiële gebruikers vormen voor de toekomstige potentiële gebruikers in engere zin websites de belangrijkste informatiekanaal. Dat geldt met name voor de websites van DUO en de Rijksoverheid. Websites/campagnes van opleidingsinstituten scoren wat lager. Opvallend is het, ook in vergelijking met de huidige potentiële gebruikers, hoge

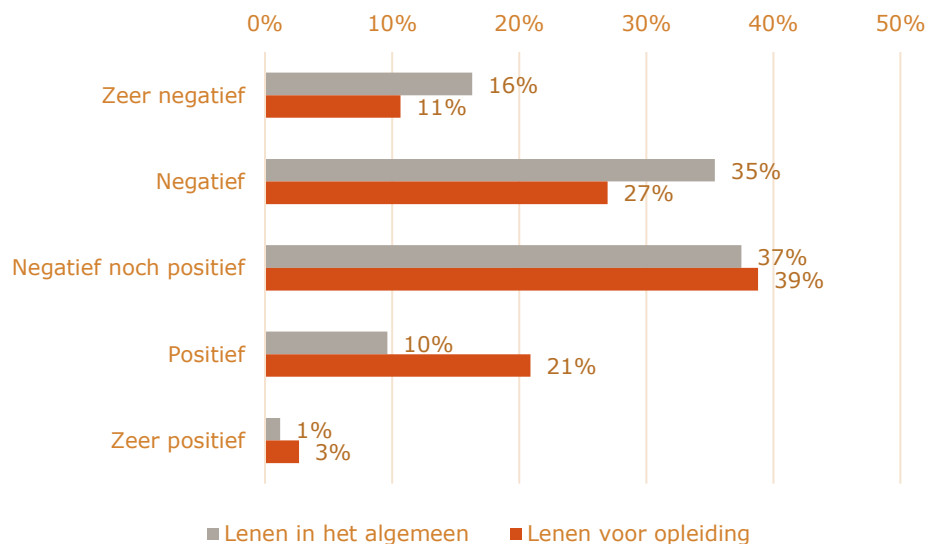
aandeel dat via social media van het krediet op de hoogte is. Dit valt mogelijk te verklaren door de gemiddeld lagere leeftijd van de groep toekomstige potentiële gebruikers.

De kanalen waardoor men bekend is geraakt met het IIIk naar achtergrondkenmerken;

- **Groep:** Met uitzondering van de groep 'mbo 3e leerweg – 30 jaar of ouder', waar de website van de Rijksoverheid het meest wordt genoemd (gevolgd door de website van DUO), scoort voor alle onderscheiden groep de website van DUO het hoogst. Voor de groepen 'mbo bol – jonger dan 30' en 'mbo bbl – jonger dan 30' komen sociale media als op één na belangrijkste informatiekanalen naar voren. Voor de groepen 'mbo bbl – 30 jaar of ouder' en 'mbo 3e leerweg – jonger dan dertig' gaat het bij de tweede plaats om de website van de Rijksoverheid (in het laatste geval ex aequo met de website van DUO en de websites/campagnes van opleidingsinstituten).
- **Leeftijd:** Voor jongeren (< 30 jaar) zijn na de website van DUO de sociale media het belangrijkste informatiekanalen. Bij ouderen (>= 30 jaar) zijn de twee belangrijkste informatiekanalen de websites van DUO en de Rijksoverheid (met elk een even hoge score).
- **Sector studerenden:** Voor studerenden in alle onderscheiden mbo-sectoren (exclusief groen) vormt de website van DUO het belangrijkste kanaal, gevolgd door de website van de Rijksoverheid.
- **Type opleiding studerenden:** Een zelfde conclusie is te trekken voor studerenden in de 3^e leerweg en de bbl. Bij studenten in de bol komen na de website van DUO de sociale media op de tweede plaats.

6.1.3 Houding t.o.v. het lenen van financiële middelen

Figuur 6.4 Houding van de toekomstige potentiële gebruikers in engere zin ten opzichte van lenen van financiële middelen in het algemeen respectievelijk voor het volgen van een opleiding (n=675)

Bron: Enquête onder huidige potentiële gebruikers en toekomstige potentiële gebruikers

Evenals de huidige potentiële gebruikers staan de toekomstige potentiële gebruikers in engere zin veel negatiever tegenover het lenen van financiële middelen dan de gebruikers van het levenlanglerenkrediet. Dat geldt zowel voor lenen in het algemeen als voor lenen voor het volgen van een opleiding. Net als de gebruikers en de huidige potentiële gebruikers staan de toekomstige potentiële gebruikers in engere zin

positiever tegenover het lenen voor een opleiding dan tegenover lenen in het algemeen. Van de toekomstige potentiële gebruikers in engere zin geeft bijna een kwart (24%) aan (zeer) positief en ruim een derde (38%) (zeer) negatief te staan tegenover lenen voor een opleiding. Voor lenen in het algemeen zijn deze percentages respectievelijk 11% en 51%. Genoemde percentages wijken maar weinig af van die voor de groep huidige potentiële gebruikers.

De houding t.o.v. lenen in het algemeen naar achtergrondkenmerken:

- Groep: Het meest positief tegenover lenen in het algemeen staan de groepen 'mbo bol - jonger dan 30' en 'mbo bbl - 30 jaar of ouder' met een score van respectievelijk 15% en 11% (zeer) positief. De overige groepen scoren met percentages tussen de 7% en 8% beneden het gemiddelde.
- Leeftijd: Naar leeftijd (<30 jaar en <=30 jaar) zijn er geen noemenswaardige verschillen.
- Sector studerenden: Studerenden in de mbo-sectoren economie en groen staan het positiefst tegenover lenen in het algemeen (respectievelijk 15% en 14%). De sector techniek scoort met 8% beneden gemiddeld.
- Type opleiding studerenden: Meest positief zijn studerenden in de bol 15%. Die in de bbl en met name de derde leerweg zitten onder het gemiddelde (respectievelijk 10% 7%).

De houding t.o.v. lenen voor een opleiding naar achtergrondkenmerken:

- Groep: Wat groepen betreft, springt vooral de groep 'mbo 3^e leerweg - jonger dan 30' er uit (36% (zeer) positief). De overige onderscheiden groepen zitten op of rond het gemiddelde.
- Leeftijd: Ouderen (>= 30 jaar) scoren iets hoger dan jongeren (< 30 jaar) (25% tegenover 23%).
- Sector studerenden: Kijken we naar de sectoren, dan springt economie er in positieve zin (28%) en techniek er in negatieve zin (19%) uit.
- Type opleiding studerenden: Studerenden in de 3^e leerweg staan het vaakst (zeer) positief tegenover lenen voor een opleiding (28%), die in de bol het minst vaak (21%).

De toekomstige potentiële gebruikers in engere zin nomen als belangrijkste redenen voor een positieve houding ten opzichte van lenen van financiële middelen voor een opleiding het vaakst de volgende:

- Het biedt betere kansen, een betere baan, meer toekomstmogelijkheden.
- Het betekent financiële hulp om een opleiding te kunnen doen.
- Door een lening kan iedereen een opleiding doen, ook als je geen geld hebt.
- Het biedt de mogelijkheid jezelf te ontplooiën.
- Het motiveert om een opleiding te gaan volgen.

Meest genoemde redenen voor een negatieve houding ten opzichte van lenen van financiële middelen voor een opleiding zijn de volgende:

- Schulden geven stress.
- Lenen voelt niet goed.
- Geld lenen kost geld (rente).
- Liever sparen voor een opleiding.
- Jarenlang terugbetalen heeft negatieve invloed op de toekomst (bijvoorbeeld op later een huis kunnen kopen).

De angst en onzekerheid of zij de lening wel kunnen terugbetalen is volgens geïnterviewde stakeholders een argument wat achter de bovenstaande genoemde argumenten zit. Hogeropgeleiden hebben financieel gezien veelal meer zekerheid dat ze de lening kunnen terugbetalen. Deze groep mbo-ers heeft over het algemeen een zwakkere financiële draagkracht. Bovendien overzien zij veelal het nut van deze financiële investering minder goed in dan hogeropgeleiden.

6.1.4 (Motieven voor) het (niet-)gebruik van het verbrede levenlanglerenkrediet

Zoals vermeld in de inleiding van deze paragraaf is zowel aan de toekomstige potentiële gebruikers in engere zin als de huidige potentiële gebruikers de vraag voorgelegd of men op dit moment een bbl of 3^e leerweg opleiding volgt dan wel van plan is in de toekomst een dergelijke opleiding te gaan volgen. Van deze gecombineerde groep (n=3.741) geeft 16% aan op dit moment een mbo-bbl of 3^e leerweg opleiding te volgen. Nog eens 6% zegt van plan te zijn dat in de toekomst te gaan doen. In totaal gaat het bij deze toekomstige potentiële gebruikers in ruimere zin om 810 respondenten.

Onderstaande tabel geeft de samenstelling van de toekomstige potentiële gebruikers in ruimere zin weer naar doelgroep.

Tabel 6.5 Toekomstige potentiële gebruikers in ruimere zin naar doelgroep

Doelgroep	Aantal	%
1 wo - vt/du - 30 jaar of ouder	3	0%
2 wo - vt/du - jonger dan 30 - 2 ^e opl	0	0%
3 wo - dt - 30 jaar of ouder	12	1%
4 wo - dt - jonger dan 30	2	0%
5 niet stud - wo dipl - 30 jaar of ouder	22	3%
6 hbo - vt/du - 30 jaar of ouder	9	1%
7 hbo - vt/du - jonger dan 30 - 2 ^e opl	2	0%
8 hbo - dt - 30 jaar of ouder	18	2%
9 hbo - dt - jonger dan 30	8	1%
10 ad - vt/du/dt - 30 jaar of ouder	5	1%
11 ad - vt/du/dt - jonger dan 30 - 2 ^e opl	0	0%
12 niet stud - hbo dipl - 30 jaar of ouder	15	2%
13 mbo bol - 30 jaar of ouder	79	10%
14 mbo bol - jonger dan 30	51	6%
15 mbo bbl - 30 jaar of ouder	236	29%
16 mbo bbl - jonger dan 30	189	23%
17 mbo 3e lw - 30 jaar of ouder	42	5%
18 mbo 3e lw - jonger dan 30	23	3%
19 niet stud - mbo diploma - 30 jaar of ouder	77	10%
20 niet stud - vmbo, havo of vwo dipl - 30 jaar of ouder	17	2%
Totaal	810	100%

Bron: Enquête onder huidige potentiële gebruikers en toekomstige potentiële gebruikers

De toekomstige potentiële gebruikers in ruimere zin (n=810) is vervolgens een aantal vragen voorgelegd over de waardering van het levenlanglerenkrediet, het al dan niet gebruik maken van het eventuele verbrede levenlanglerenkrediet en de motieven daarvoor.

Waardering van het levenlanglerenkrediet

Allereerst is de toekomstige potentiële gebruikers in ruimere zin (n=810) gevraagd naar hun waardering van aspecten van de inhoud (voorwaarden en overige regelgeving) van de huidige regeling voor het levenlanglerenkrediet. Per aspect is gebruik gemaakt van een vijfpuntschaal (1= zeer negatief; 2 = negatief; 3 = negatief noch positief; 4 = positief; 5 = zeer positief).

Tabel 6.6 Waardering door de toekomstige potentiële gebruikers in ruimere zin van aspecten van de inhoud (voorwaarden en overige regelgeving) van de huidige regeling voor het levenlanglerenkrediet (gemiddelde score op vijfpuntschaal van 1 is zeer negatief t/m 5 is zeer positief)

Aspect	Gem	N*
Bij de bepaling van de hoogte van het terug te betalen bedrag per maand wordt rekening gehouden met uw draagkracht (m.a.w. uw (gezamenlijk) inkomen)	3,81	709
U dient de lening binnen 15 jaar terug te betalen	3,8	703
U kunt alleen gebruik maken van de lening als u geen recht heeft op reguliere studiefinanciering	3,75	672
De lening mag alleen ingezet worden voor opleidingen in hoger onderwijs en mbo-bol en niet in mbo-bbl en mbo 3e leerweg (ovo)	3,69	703
De terugbetaling gaat in vanaf 1 januari na afronding van de opleiding	3,58	700
Het maximum leenbedrag is 5 keer het wettelijk collegegeld (hoger onderwijs) of lesgeld (mbo-bol).	3,48	671
U moet het geleende bedrag met rente terugbetalen	2,41	727

*N = exclusief weet/niet geen mening

Bron: Enquête onder huidige potentiële gebruikers en toekomstige potentiële gebruikers

In het algemeen zijn de toekomstige potentiële gebruikers in ruimere zin redelijk positief over de inhoud van de huidige regeling voor het levenlanglerenkrediet. Met uitzondering van de aspecten 'met rente terugbetalen' (afgerond een gemiddelde van 2, derhalve typering 'negatief', hetgeen in de lijn der verwachting ligt) en 'maximum leenbedrag 5 x wettelijk college-/lesgeld' (afgerond een gemiddelde van 3, typering 'negatief noch positief') scoren alle aspecten afgerond een gemiddelde van 4 (typering 'positief'). Opvallend is dat ook het aspect 'huidige regeling mag niet worden ingezet voor mbo-bbl en 3^e leerweg' onder betreffende groep afgerond een gemiddelde van 4 scoort. Een minder hoge score had hier meer voor de hand gelegen.

De waardering voor de inhoud van de huidige regeling voor het levenlanglerenkrediet naar achtergrondkenmerken (bij 'groep' alleen groepen met minimaal 10 respondenten; bij 'sector' alleen mbo-sectoren):

"U kunt alleen gebruik maken van de lening als u geen recht heeft op reguliere studiefinanciering" (gemiddelde 3,75):

- Groep: Het hoogst scoort de groep 'hbo - dt - 30 jaar of ouder' met 4,64, het laagst de groep 'mbo 3^e leerweg - jonger dan 30' met 3,2.
- Leeftijd: Ouderen scoren hoger dan jongeren (3,94 tegenover 3,35).
- Al dan niet studerend: De waardering onder niet-studerenden is hoger dan onder studerenden (3,84 tegenover 3,74).

- Opleidingsniveau studerenden: Ad-studenten scoren het hoogst (4,4) en mbo-studenten het laagst (3,69).
- Sector studerenden: Op mbo-niveau scoren studenten in de sector zorg en welzijn het hoogst (3,77) en die in de sector economie het laagst (3,47) het laagst.
- Type opleiding studerenden: Op ho-niveau zijn deeltijdstudenten positiever dan voltijd-/duale studenten ((4,26 tegenover 4,13). Op mbo-niveau scoren studenten in de bol het hoogst (3,95) en die in de bbl het laagst (3,58).
- Hoogste vooropleiding niet-studerenden: Het hoogst scoren niet-studerenden op wo-niveau (4,1), het laagst die op hbo-niveau (inclusief ad) (3,5).

"De lening mag alleen ingezet worden voor opleidingen in hoger onderwijs en mbo-bol en niet in mbo-bbl en mbo 3e leerweg (ovo)" (gemiddelde 3,69):

- Groep: De hoogste score is er voor de groep 'hbo – dt - 30 jaar of ouder' met 4,13. Het laagst scoort de groep 'wo – dt – 30 jaar of ouder' met 2,83.
- Leeftijd: Ouderen scoren hoger dan jongeren (3,77 tegenover 3,52).
- Al dan niet studerend: De waardering onder niet-studerenden is vergelijkbaar met die onder studerenden (3,67 tegenover 3,69).
- Opleidingsniveau studerenden: De hoogste score is er voor ad-studenten (4,2) en de laagste voor wo-studenten (3,19).
- Sector studerenden: Op mbo-niveau is er de hoogste score voor studenten in de sector 'combinatie van sectoren' (3,76) en de laagste voor die in de sector groen (3,46).
- Type opleiding studerenden: Op ho-niveau is de waardering onder voltijd-/duale studenten hoger dan onder deeltijdstudenten (3,93 tegenover 3,57). Op mbo-niveau is de hoogste score voor studenten in de 3^e leerweg (3,9) en de laagste voor die in de bbl (3,61).
- Hoogste vooropleiding niet-studerenden: De hoogste score is er voor niet-studerenden op wo-niveau (3,95), de laagste voor die op vmbo/havo/vwo-niveau (3,25).

"Het maximum leenbedrag is 5 keer het wettelijk collegegeld (hoger onderwijs) of lesgeld (mbo-bol)" (gemiddelde 3,48):

- Groep: Hier scoort de groep 'wo – dt – 30 jaar of ouder' het hoogst met 4,27 en de groep 'mbo 3^e leerweg – 30 jaar of ouder' het laagst met 3,24.
- Leeftijd: Ouderen scoren hoger dan jongeren (3,52 tegenover 3,4).
- Al dan niet studerend: De waardering onder niet-studerenden is hoger dan onder studerenden (3,59 tegenover 3,45).
- Opleidingsniveau studerenden: Wo-studenten scoren het hoogst (4,13). De laagste score is er voor mbo-studenten (3,41).
- Sector studerenden: De hoogste score op mbo-niveau is er voor studenten in de sector economie (3,53) en de laagste voor die in de sector 'combinatie van sectoren' (3,27).
- Type opleiding studerenden: Ho-deeltijdstudenten zijn positiever dan ho-voltijd-/duale studenten (4 tegenover 3,79). Op mbo-niveau scoren studenten in de bol het hoogst (3,66) en die in de bbl het laagst (3,33).
- Hoogste vooropleiding niet-studerenden: Het hoogst scoren niet-studerenden op wo-niveau (3,83). De laagste score is er voor niet-studerenden op hbo-niveau (inclusief ad) (3,29)

"De terugbetaling gaat in vanaf 1 januari na afronding van de opleiding" (gemiddelde 3,58):

- Groep: De groep 5 'niet studerend – wo-diploma – 30 jaar of ouder' scoort met 3,89

het hoogst en de groep 'niet-studerend – hbo-diploma – 30 jaar of ouder' met 3,2 het laagst.

- Leeftijd: Ouderen scoren hoger dan jongeren (3,61 tegenover 3,51).
- Al dan niet studerend: De waardering onder niet-studerenden is vergelijkbaar met die onder studerenden (3,61 tegenover 3,57).
- Opleidingsniveau studerenden: De hoogste score is er voor hbo-studenten (3,97) en de laagste voor ad-studenten (3,4).
- Sector studerenden: Op mbo-niveau scoren studenten in de sector 'combinatie van sectoren' het hoogst (3,65) en die in de sector techniek het laagst (3,37).
- Type opleiding studerenden: Voltijd-/duale studenten in ho waarderen dit aspect hoger dan deeltijdstudenten (4 tegenover 3,82). Op mbo-niveau is de waardering het grootst onder studenten in de bol (3,67) en het kleinst onder studenten in de bbl.
- Hoogste vooropleiding niet-studerenden: Niet-studerenden op wo-niveau scoren het hoogst (3,89), die op hbo-niveau (inclusief ad) het laagst (3,2).

"U moet het geleende bedrag met rente terugbetalen" (gemiddelde: 2,41):

- Groep: De hoogste score is er met 3,25 voor de groep 'niet studerend – wo-diploma – 30 jaar of ouder' en de laagste met 2,15 voor de groep 'mbo bol – jonger dan 30'.
- Leeftijd: Ouderen scoren hoger dan jongeren (2,47 tegenover 2,28).
- Al dan niet studerend: De waardering onder niet-studerenden is hoger dan onder studerenden (2,75 tegenover 2,34).
- Opleidingsniveau studerenden: Ad-studenten laten de hoogste score zien (3,2) en wo-studenten de laagste (2,08).
- Sector studerenden: Studenten in de mbo-sector scoren het hoogst (2,54) en die in sector 'combinatie van sectoren' het laagst (2,22).
- Type opleiding studerenden: De score voor ho-voltijd-/duale studenten is hoger dan die voor ho-deeltijdstudenten (2,56 tegenover 2,44). Op mbo-niveau scoren studenten in de 3^e leerweg het hoogst (2,57) en die in de bbl het laagst (2,29).
- Hoogste vooropleiding niet-studerenden: De hoogste score is er voor niet-studerenden op wo-niveau (3,25), het laagst voor die op vmbo/havo/vwo-niveau (2,24).

"Bij de bepaling van de hoogte van het terug te betalen bedrag per maand wordt rekening gehouden met uw draagkracht (m.a.w. uw (gezamenlijk) inkomen)" (gemiddelde 3,81);

- Groep: Het hoogst scoort de groep 'wo – dt – 30 jaar of ouder' met 4,25. De score van de groep 'mbo bbl – jonger dan 30' is met 3,54 het laagst.
- Leeftijd: Ouderen scoren hoger dan jongeren (3,9 tegenover 3,62).
- Al dan niet studerend: De waardering onder niet-studerenden is hoger dan onder studerenden (3,86 tegenover 3,8).
- Opleidingsniveau studerenden: Wo-studenten scoren het hoogst (4,06). De laagste score is er voor ad-studenten (2,5).
- Sector studerenden: Op mbo-niveau scoren de studenten in de sector groen het hoogst (4) en die in de sector techniek het laagst (3,6).
- Type opleiding studerenden: De waardering van deeltijdstudenten in het ho is hoger dan die van voltijd-/duale studenten (3,89 tegenover 3,71). Op mbo-niveau is de hoogste score er voor studenten in de 3^e leerweg (4) en de laagste voor die in de bbl (3,72).
- Hoogste vooropleiding niet-studerenden: Het hoogst scoren niet-studerenden op wo-niveau (4,05). De laagste score is er ex aequo voor niet-studerenden op vmbo/havo/vwo-niveau en hbo-niveau (beide 3,8).

"U dient de lening binnen 15 jaar terug te betalen" (gemiddelde 3,8):

- Groep: De groep 'wo - dt - 30 jaar of ouder' scoort met 4,45 het hoogst en de groep 'niet studerend - vmbo/havo/vwo-diploma - 30 jaar of ouder' met 3,41 het laagst.
- Leeftijd: Ouderen scoren hoger dan jongeren (3,88 tegenover 3,63).
- Al dan niet studerend: De waardering onder niet-studerenden is vergelijkbaar met die onder studerenden (3,78 tegenover 3,8).
- Opleidingsniveau studerenden: Ad-studenten scoren het hoogst (4,4) en mbo-studenten het laagst (3,77)
- Sector studerenden: Mbo-studenten in de sector economie scoren het hoogst (4) en die in de sector techniek (3,68) het laagst.
- Type opleiding studerenden: Voltijd-/duale studenten in het ho zijn positiever dan deeltijd studenten (4,43 tegenover 4,03). Op mbo-niveau scoren studenten in de bol het hoogst (4,08) en die in de bbl het laagst (3,68).
- Hoogste vooropleiding niet-studerenden: De hoogste score is er voor niet-studerenden op wo-niveau (3,9), de laagste voor die op vmbo/havo/vwo-niveau (3,41)

Alle aspecten samen:

- Naar groep (met 10 of meer respondenten) is de waardering per aspect wisselend.
- De waardering onder ouderen is voor alle aspecten hoger dan onder jongeren.
- Onder niet-studerenden is de waardering voor het merendeel van de aspecten hoger dan onder studerenden.
- Voor het merendeel van de aspecten is de waardering onder studerenden in het ho hoger dan onder studerenden in het mbo.
- Op mbo-niveau is de waardering naar sector wisselend. Op ho-niveau zijn de aantallen per CROHO-onderdeel te klein om er uitspraken over te doen.
- Voor studerenden op ho-niveau is het beeld naar type opleiding (deeltijd versus voltijd/duaal) per aspect wisselend. Op mbo-niveau is de waardering van studenten in de bbl op elke aspect lager dan in beide andere leerwegen (bol en 3^e leerweg).
- Naar hoogst behaalde vooropleiding van niet-studerenden is de waardering op wo-niveau voor alle aspecten het hoogst.

Gebruik of niet-gebruik van het verbrede levenlanglerenkrediet

De toekomstige potentiële gebruikers in ruimere zin (n=810) is vervolgens gevraagd of men - stel dat ook voor de mbo-bbl en 3^e leerweg opleidingen een beroep zou kunnen worden gedaan op het levenlanglerenkrediet - men daar dan gebruik van zou maken. Bijna de helft (45%) geeft aan waarschijnlijk of zeker niet en een vijfde (20%) waarschijnlijk of zeker wel van het verbrede levenlanglerenkrediet gebruik te zullen maken. De resterende 35% antwoordt hier 'misschien wel, misschien niet'.

Het is volgens diverse stakeholders nog wel afwachten of de 20% die geïnteresseerd is in het levenlanglerenkrediet bij verbreding van de doelgroep er ook daadwerkelijk gebruik van zal maken. Zij vragen zich af of deze groep zich realiseert dat zij voor het volgen van een bbl-opleiding een werkgever nodig hebben en dat 3^e leerweg opleidingen, die naast de mogelijke huidige baan het beste te combineren is, relatief duur zijn.

Onderstaande tabel geeft per specifieke doelgroep het aandeel respondenten weer dat zegt bij verbreding waarschijnlijk of zeker wel gebruik te gaan maken van het levenlanglerenkrediet. Daarbij zijn blauw gearceerd de groepen met kleine aantallen

respondenten (<10) en daardoor met minder betrouwbare resultaten. Bij de groene arceringen gaat het om substantiële aantallen respondenten (≥ 10).

Tabel 6.7 Aandeel respondenten per specifieke doelgroep dat zegt bij verbreding waarschijnlijk of zeker wel gebruik te gaan maken van levenlanglerenkrediet!

Specifiek doelgroep	% waarschijnlijk/ zeker wel	N groep
wo - vt/du - 30 jaar of ouder	66,66%	3
wo - vt/du - jonger dan 30 - 2e opl	-	0
wo - dt - 30 jaar of ouder	33,33%	12
wo - dt - jonger dan 30	50,00%	2
niet stud - wo dipl - 30 jaar of ouder	27,28%	22
hbo - vt/du - 30 jaar of ouder	33,33%	9
hbo - vt/du - jonger dan 30 - 2e opl	0,00%	2
hbo - dt - 30 jaar of ouder	22,23%	18
hbo - dt - jonger dan 30	0,00%	8
ad - vt/du/dt - 30 jaar of ouder	20,00%	5
ad - vt/du/dt - jonger dan 30 - 2e opl	-	0
niet stud - hbo dipl - 30 jaar of ouder	20,00%	15
mbo bol - 30 jaar of ouder	35,44%	79
mbo bol - jonger dan 30	11,76%	51
mbo bbl - 30 jaar of ouder	16,94%	236
mbo bbl - jonger dan 30	12,17%	189
mbo 3e lw - 30 jaar of ouder	16,67%	42
mbo 3e lw - jonger dan 30	26,08%	23
niet stud - mbo diploma - 30 jaar of ouder	27,27%	77
niet stud - vmbo, havo of vwo dipl - 30 jaar of ouder	41,17%	17
Totaal	20,00%	810

Bron: Enquête onder huidige potentiële gebruikers en toekomstige potentiële gebruikers

De mate waarin respondenten gebruik zouden maken van het levenlanglerenkrediet naar achtergrondkenmerken:

- **Groep:** Naar groep wisselt het beeld. Kijken we naar de groepen met 10 of meer respondenten dan scoort de groep 'niet studerend - vmbo/havo/vwo diploma - 30 jaar of ouder' met 41% waarschijnlijk of zeker wel het hoogst en de groep 'mbo bol - jonger dan 30 jaar' met 12% het laagst.
- **Leeftijd:** Oudere (≥ 30) geven vaker dan jongeren (< 30 jaar) aan waarschijnlijk of zeker wel van het verbrede krediet gebruik te zullen maken (24% tegenover 13%).
- **Al dan niet studerend:** Niet-studerenden scoren hoger dan studerenden (respectievelijk 28% en 18% waarschijnlijk of zeker wel).
- **Opleidingsniveau studerenden:** Studerenden op wo-niveau scoren veel hoger (41% waarschijnlijk of zeker wel) dan die op de andere niveaus (rond de 20%).
- **Sector studerenden:** Op mbo-niveau zeggen studenten in de sector groen het minst vaak en die in de sector economie het vaakst waarschijnlijk of zeker wel van het verbrede krediet gebruik te zullen maken (7% tegenover 27%). Op ho-niveau zijn de aantallen te klein om uitspraken te doen naar CROHO-onderdeel.
- **Type opleiding studerenden:** Ho-voltyd-/duale studenten scoren hoger dan deeltijdstudenten (35% tegenover 21% waarschijnlijk of zeker wel). Op mbo-niveau is de laagste score voor studenten in de mbo-bbl (15%) en de hoogste voor die in de

mbo-bol (26%).

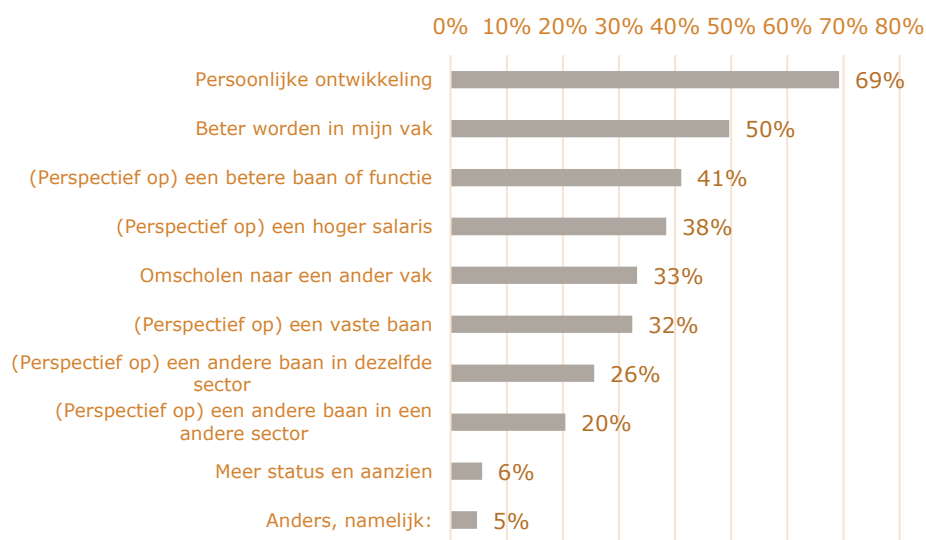
- Hoogste vooropleiding niet-studerenden: Kijken we naar de hoogste vooropleiding van de niet-studerenden dan scoort vmbo/havo/vwo het hoogst en hbo (inclusief ad) het laagst (respectievelijk 41% en 20% waarschijnlijk of zeker wel).

Motieven voor gebruik of niet-gebruik van het verbrede levenlanglerenkrediet

Motieven voor gebruik

De toekomstige potentiële gebruikers in ruimere zin, die aangeven misschien niet/misschien wel, waarschijnlijk wel of zeker wel gebruik te zullen maken van het verbrede levenlanglerenkrediet (n=445), is gevraagd naar hun motieven daarvoor.

Figuur 6.5 Redenen voor de toekomstige potentiële gebruikers in ruimere zin om een opleiding met het verbrede levenlanglerenkrediet te gaan volgen (meer antwoorden mogelijk) (n=445)

Categorie 'anders, namelijk': diploma behalen, (betere bij persoonlijke interesses en/of omstandigheden passende) baan vinden

Bron: Enquête onder huidige potentiële gebruikers en toekomstige potentiële gebruikers

Evenals door de gebruikers en de huidige potentiële gebruikers wordt door de toekomstige potentiële gebruikers in ruimere zin relatief vaak meer dan één reden genoemd een opleiding te gaan volgen met het (verbrede) levenlanglerenkrediet. Net als bij de huidige potentiële gebruikers wordt persoonlijke ontwikkeling veruit het vaakst genoemd en bestaat de top drie van redenen verder uit beter worden in mijn vak (m.a.w. bijscholing) en (perspectief op) een betere baan of functie. Verder valt op dat in vergelijking met de huidige potentiële gebruikers binnen de rest van de top vijf (perspectief) op een hoger salaris en omscholen naar een ander vak lager scoort.

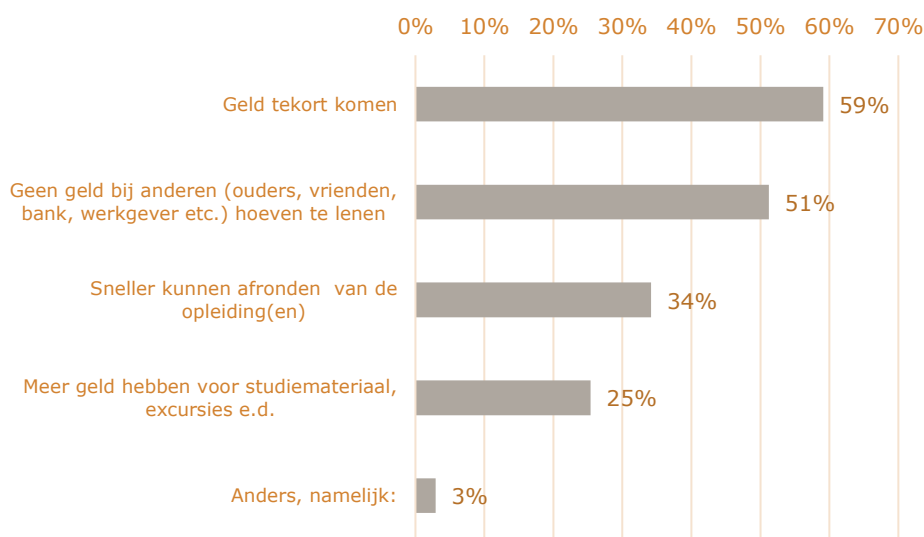
De redenen voor het volgen van een opleiding met gebruik van het levenlanglerenkrediet naar achtergrondkenmerken:

- Groep: Naar groep wisselt het beeld, maar voor verreweg de meeste groepen met substantiële aantallen is 'persoonlijke ontwikkeling' het belangrijkste motief een opleiding te gaan volgen met het krediet.
- Leeftijd: Zowel jongeren (<30 jaar) als ouderen (>=30 jaar) noemen 'persoonlijke ontwikkeling' als belangrijkste motief.
- Al dan niet studerend: Hetzelfde geldt voor studerende en niet studerende.

- Opleidingsniveau studerenden: Zowel voor studenten op mbo-niveau als hbo-niveau vormt 'persoonlijke ontwikkeling' het belangrijkste motief. Op wo-niveau deelt dit motief de eerste plaats met 'omscholen naar een ander vak' en '(perspectief) op een andere baan in een andere sector'. Op ad-niveau is het aantal respondenten te klein om uitspraken te doen.
- Sector studerenden: Op mbo-niveau staat in alle sectoren 'persoonlijke ontwikkeling' op de eerste plaats. Op ho-niveau zijn de aantallen te klein om uitspraken naar CROHO-onderdeel te doen.
- Type opleiding studerenden: Zowel voltijd-/duale als deeltijdstudenten in het ho noemen 'persoonlijke ontwikkeling' als belangrijkste motief. Dat geldt ook voor studenten in de bol, bbl en 3^e leerweg. Bij studenten in de 3^e leerweg deelt dit motief de eerste plaats met 'omscholen naar een ander vak'.
- Hoogste vooropleiding niet-studerenden: Niet-studerenden op vmbo/havo/vwo-niveau, mbo en hbo-niveau (inclusief ad) noemen 'persoonlijke ontwikkeling' als belangrijkste motief. Op wo-niveau staan 'persoonlijke ontwikkeling', 'omscholing naar een ander vak' en '(perspectief op) een betere baan of functie' ex aequo op de eerste plaats.

Figuur 6.6 Redenen voor de toekomstige potentiële gebruikers in ruimere zin om gebruik te maken van het verbrede levenlanglerenkrediet voor het volgen van de opleiding (meer antwoorden mogelijk) (n=445)

Bron: Enquête onder huidige potentiële gebruikers en toekomstige potentiële gebruikers

De twee belangrijkste redenen voor de toekomstige potentiële gebruikers in ruimere zin om het verbrede levenlanglerenkrediet te gebruiken voor het volgen van de opleiding, zijn – net als bij de gebruikers en huidige gebruikers – 'geld tekort komen' en 'geen geld bij anderen willen lenen'. De top drie wordt gecompleteerd door het sneller kunnen afronden van de opleiding.

De redenen voor het gebruik maken van het levenlanglerenkrediet voor een opleiding naar achtergrondkenmerken:

- Groep: Het beeld wisselt naar groep, maar voor verreweg de meeste groepen met substantiële aantallen respondenten vormen 'geld tekort komen' of 'geen geld bij anderen hoeven te lenen' de belangrijkste reden om voor het volgen van de opleiding gebruik te maken van het krediet.
- Leeftijd: Zowel onder jongeren (<30 jaar) als ouderen (≥30 jaar) is 'geld tekort

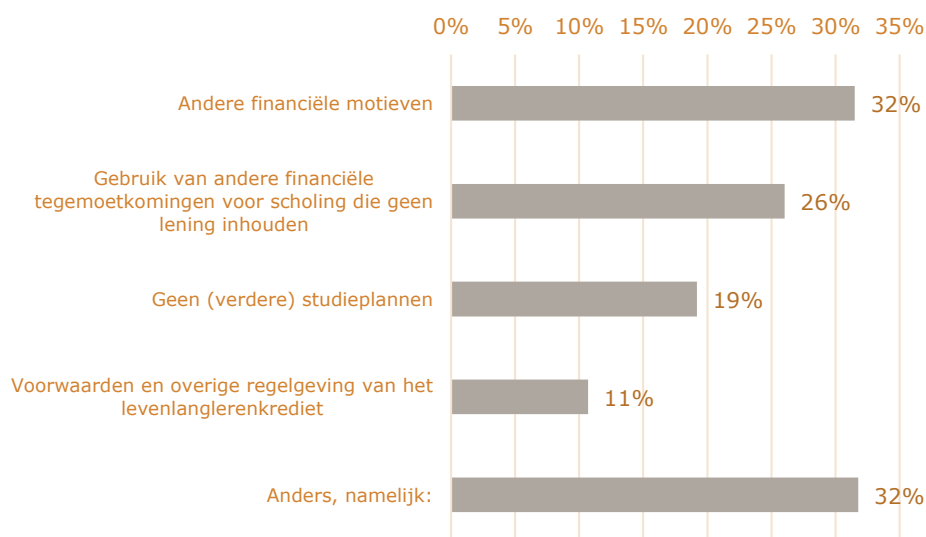
komen' de belangrijkste reden.

- Al dan niet studerend: Een zelfde conclusie is te trekken voor studerenden en niet-studerenden.
- Opleidingsniveau studerenden: Onder studerenden op mbo- en wo-niveau staat 'geld tekort komen' op de eerste plaats. Op hbo-niveau gaat het om 'geen geld bij anderen hoeven te lenen'. Vanwege het kleine aantal respondenten zijn op ad-niveau geen uitspraken te doen.
- Sector studerenden: Studenten in de mbo-sector 'combinatie van sectoren' noemen 'geen geld bij anderen hoeven te lenen' als belangrijkste reden. Bij studenten in de andere mbo-sectoren gaat het om 'geld tekort komen'. Op ho-niveau zijn de aantallen te klein om uitspraken naar CROHO-onderdeel te doen.
- Type opleiding studerenden: Bij ho-deeltijdstudenten staat het motief 'geen geld bij anderen hoeven te lenen' op de eerste plaats en bij ho-voltime-/duale studenten 'geld tekort komen'. Kijken we naar het mbo-niveau, dan scoort zowel in de bol, bbl als 3^e leerweg 'geld tekort komen' het hoogst.
- Hoogste vooropleiding niet-studerenden: Niet-studerenden op vmbo/havo/vwo-, mbo- en hbo-niveau (inclusief ad) noemen 'geen geld bij anderen hoeven te lenen' als belangrijkste reden. Bij mbo-studenten deelt deze reden de eerste plaats met 'geld tekort komen'. Op wo-niveau scoort 'geld tekort komen' het hoogst.

Motieven voor niet-gebruik

Aan de toekomstige potentiële gebruikers in ruimere zin, die aangeven waarschijnlijk of zeker niet gebruik van het verbrede levenlanglerenkrediet te zullen maken (n=365), is gevraagd naar hun motieven daarvoor.

Figuur 6.7 Redenen voor de toekomstige potentiële gebruikers in ruimere zin, om niet gebruik te maken van het verbrede levenlanglerenkrediet (meer antwoorden mogelijk) (n=365)

Categorie 'anders, namelijk': o.m. financieel niet nodig, niet willen lenen en/of al hoge studieschuld hebben, opleidingen worden betaald door werkgever.

Bron: Enquête onder huidige potentiële gebruikers en toekomstige potentiële gebruikers

Meest geantwoord op de vraag wat de redenen zijn om geen gebruik te maken van het verbrede levenlanglerenkrediet is 'andere financiële motieven'. Daarna volgt 'gebruik van andere financiële tegemoetkomingen voor scholing die geen lening inhouden'.

De redenen voor het niet-gebruik van het verbrede levenlanglerenkrediet naar

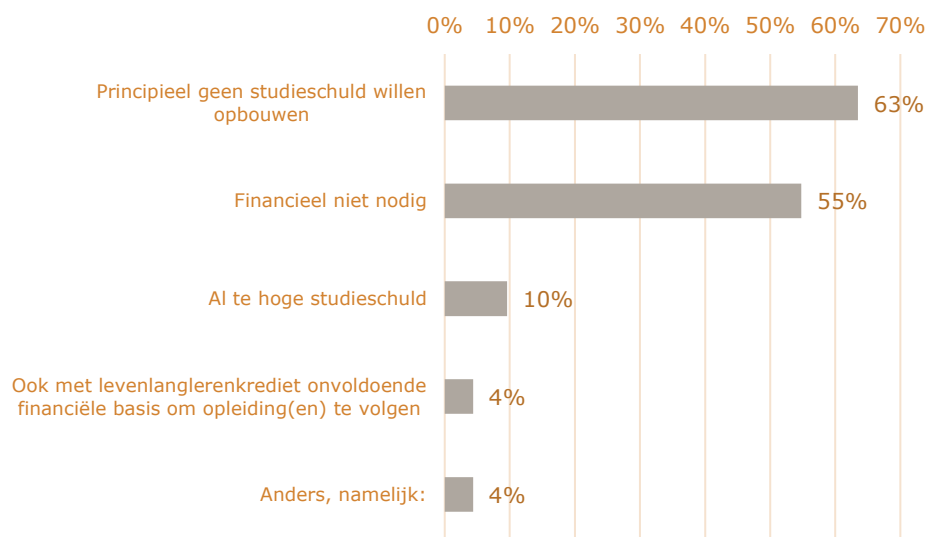

achtergrondkenmerken:

- Groep: Het beeld naar groep is sterk wisselend.
- Leeftijd: Zowel jongeren (<30) als ouderen (>=30) noemen 'andere financiële motieven' het vaakst.
- Al dan niet studerend: Hetzelfde geldt voor studerenden en niet-studerenden
- Opleidingsniveau studerenden: Op mbo en hbo niveau scoren 'ander financiële motieven' het hoogst. Op ad- en wo-niveau zijn de aantallen te klein om uitspraken te doen.
- Sector studerenden: Studenten in de mbo-sectoren 'combinaties van sectoren', groen en zorg en welzijn noemen 'andere financiële motieven' het vaakst. Bij de sector 'combinatie van sectoren is dat ex aequo met 'gebruik van andere financiële tegemoetkomingen'. 'Gebruik van andere financiële tegemoetkomingen' scoort ook het hoogst onder studenten in de sector techniek. In de sector economie gaat het om 'geen (verdere) studieplannen'. De aantallen respondenten op ho-niveau zijn te klein om uitspraken te doen.
- Type opleiding studerenden: Op ho-niveau noemen deeltijdstudenten 'andere financiële tegemoetkomingen' en voltijd-/duale studenten 'ander financiële motieven' het vaakst. Op mbo-niveau gaat het zowel in de bol, bbl als 3^e leerweg om 'andere financiële motieven'.
- Hoogste vooropleiding niet-studerenden: Op mbo-niveau staan 'andere financiële motieven' en 'gebruik van andere financiële tegemoetkomingen' ex aequo op de eerste plaats. Op de andere niveaus zijn de aantallen te klein om uitspraken te doen.

De volgende figuur zoomt in op de categorie 'andere financiële motieven'.

Figuur 6.8 Andere financiële motieven voor de mbo-bbl en 3^e leerweg groep om niet gebruik te maken van het verbrede levenlanglerenkrediet (meer antwoorden mogelijk) (n=115)

Bron: Enquête onder huidige potentiële gebruikers en toekomstige potentiële gebruikers

De toekomstige potentiële gebruikers noemen als andere financiële motieven, om geen gebruik te maken van het verbrede levenlanglerenkrediet, veruit het vaakst dat men principieel geen studieschuld wil opbouwen en/of geeft aan het financieel niet nodig te hebben. Dit is in overeenstemming met het beeld voor de huidige potentiële

gebruikers, zij het dat de volgorde van de twee belangrijkste motieven net omgekeerd is.

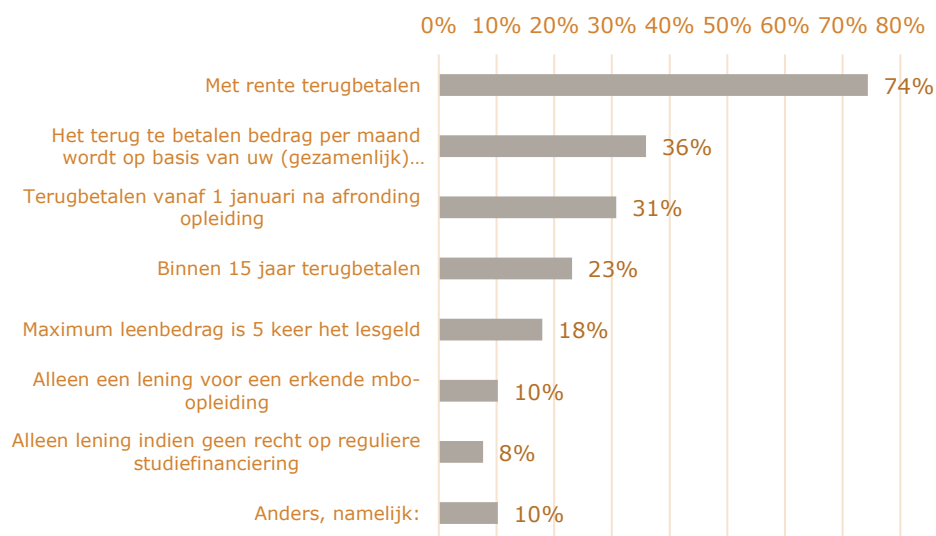

De andere financiële motieven voor niet-gebruik van het verbrede levenlanglerenkrediet naar achtergrondkenmerken:

- **Groep:** Het beeld naar groep is sterk wisselend.
- **Leeftijd:** Zowel jongeren (<30 jaar) als ouderen (>=30 jaar) noemen 'principeel geen studieschuld willen opbouwen' het vaakst.
- **Al dan niet studerend:** Hetzelfde geldt voor studerenden. Bij niet-studerenden staat 'financieel niet nodig' op de eerste plaats (72% (n=8) tegenover 53% (n=55) bij -studerenden)
- **Opleidingsniveau studerenden:** Op mbo en hbo niveau scoort 'principeel geen studieschuld willen opbouwen' het hoogst. Op ad- en wo-niveau zijn de aantallen te klein om uitspraken te doen.
- **Sector studerenden:** Studenten in de mbo-sectoren techniek en zorg en welzijn noemen 'principeel geen studieschuld willen opbouwen' het vaakst. Bij de mbo-sector 'combinaties van sectoren' gaat het om 'financieel niet nodig'. De aantallen respondenten in de overige mbo-sectoren (groen en economie) en op ho-niveau zijn te klein om uitspraken te doen.
- **Type opleiding studerenden:** Op ho-niveau noemen deeltijdstudenten 'financieel niet nodig' en voltijd-/duale studenten 'principeel geen studieschuld willen opbouwen' het vaakst. Op mbo-niveau gaat het in de bol en bbl om 'financieel geen studieschuld willen opbouwen' en in de 3^e leerweg om 'financieel niet nodig'.
- **Hoogste vooropleiding niet-studerenden:** Op mbo-niveau staat 'financieel niet nodig' op de eerste plaats (80% (n=4). Op de andere niveaus zijn de aantallen te klein om uitspraken te doen.

Net als bij de huidige potentiële gebruikers (7%) is er bij de toekomstige potentiële gebruikers in ruimere zin een relatief klein deel (11% (n=39)) dat de voorwaarden en regelgeving van het verbrede levenlanglerenkrediet als motief voor het niet gebruik maken van levenlanglerenkrediet aanvoert. De volgende figuur zoomt hier op in.

Figuur 6.9 Specifieke voorwaarden en regelgeving die de toekomstige potentiële gebruikers in ruimere zin ervan weerhouden gebruik te maken van het verbrede levenlanglerenkrediet (meer antwoorden mogelijk) (n=39)

Bron: Enquête onder huidige potentiële gebruikers en toekomstige potentiële gebruikers

De belangrijkste belemmering voor de toekomstige potentiële gebruikers in ruimere zin is het met rente terugbetalen, op afstand gevolgd door het op basis van het (gezamenlijk) inkomen vaststellen van het maandelijks terug te betalen bedrag. Dat is in overeenstemming met het beeld voor de huidige potentiële gebruikers. Daarnaast noemen de toekomstige potentiële gebruikers in ruimere zin relatief vaak het terugbetalen vanaf 1 januari na afronding van de opleiding en het binnen 15 jaar terugbetalen. Ook dat komt overeen met het beeld voor de huidige potentiële gebruikers, alleen is de volgorde net andersom.

De belemmerende voorwaarden/regelgeving voor gebruik van het verbrede levenlanglerenkrediet naar achtergrondkenmerken:

- Groep: Het beeld is wisselend, maar in veruit de meeste groepen met substantiële aantallen respondenten wordt 'met rente terugbetalen' het vaakst als belemmering genoemd.
- Leeftijd: Zowel jongeren (<30 jaar) als ouderen (>=30 jaar) noemen 'met rente terugbetalen' het vaakst.
- Al dan niet studerend: Zowel bij studerenden als niet-studerenden staat 'met rente terugbetalen' op de eerste plaats. Kanttekening daarbij is dat het bij niet-studerenden om een klein aantal respondenten gaat.
- Opleidingsniveau studerenden: Op mbo-niveau noemen studenten 'met rente terugbetalen' het vaakst als belemmering. Op hbo-niveau zijn de aantallen te klein om uitspraken te doen. Op de andere niveaus zijn helemaal geen respondenten die deze vraag hebben beantwoord.
- Sector studerenden: Bij studenten in de mbo-sector zorg en welzijn staat 'met rente terugbetalen' op de eerste plaats. In de andere mbo-sectoren en de CROHO-onderdelen zijn de aantallen respondenten te klein of ontbreken deze helemaal.
- Type opleiding studerenden: Op mbo-niveau noemen zowel studenten in de bol, bbl als 3^e leerweg 'met rente terugbetalen' als belangrijkste belemmering. Op ho-niveau zijn in verband met de kleine aantallen geen uitspraken te doen.
- Hoogste vooropleiding niet-studerenden: Gezien de kleine aantallen zijn geen uitspraken te doen.

Van niet-gebruik naar gebruik

Gevraagd is ten slotte aan de toekomstige potentiële gebruikers in ruimere zin, die aangeven waarschijnlijk of zeker niet gebruik van het verbrede levenlanglerenkrediet te zullen maken (n=365), of er specifieke voorwaarden zijn waaronder men wel van het krediet gebruik zou gaan maken. Een kleine minderheid (12%) geeft aan dat er voorwaarden zijn. Op de vraag welke voorwaarden dat dat dan wel zijn, wordt echter nauwelijks concreet geantwoord.

6.2 Visie van stakeholders op de verwachte effecten en kosten

In deze paragraaf gaan we in op de visie van twaalf geïnterviewde stakeholders (zie bijlage 5) ten aanzien van een mogelijke verbreding van het levenlanglerenkrediet naar bbl- en 3^e leerwegopleidingen. Hiervoor starten we met de algemene visie van stakeholders op de mogelijke verbreding. Vervolgens gaan we in op de effecten (incl. eventuele verdringingseffecten) en kosten die de stakeholders verwachten bij verbreding van het levenlanglerenkrediet.

6.2.1 Algemene visie op een mogelijke verbreding van het levenlanglerenkrediet

Een verbreding van het levenlanglerenkrediet naar bbl- en 3^e leerwegopleidingen is vanuit gelijkwaardigheidsoverwegingen, volgens alle stakeholders, nodig. De huidige regeling staat wel toe dat iemand een deeltijd of duale opleiding op hbo- of wo-niveau volgt maar sluit doelgroepen uit die een deeltijd of duale opleiding op mbo-niveau willen volgen. Strikt genomen bestaat er überhaupt geen deeltijdopleiding op mbo-niveau maar de twee opleidingsvarianten die een alternatief zijn voor de voltijdopleidingen op mbo-niveau, zijn nu niet te combineren met het levenlanglerenkrediet. Stakeholders vinden dat de overheid een inclusief levenlanglerenbeleid zou moeten voeren. Bovendien is het voor het stimuleren van een leven lang leren belangrijk dat scholing voor iedereen toegankelijk is, aldus stakeholders.

Veel stakeholders gaan er vanuit dat een groot deel van de potentiële doelgroep bij verbreding van het levenlanglerenkrediet de studie zal willen combineren met een baan. Juist de bbl-opleiding waarin leren en werken centraal staat en het modulaire onderwijs van de derde leerweg, sluiten goed aan op deze behoefte. Meerdere stakeholders benadrukten daarbij de toenemende vraag, die zij waarnemen naar meer maatwerk ofwel modulair onderwijs. Een ander argument voor verbreding van het levenlanglerenkrediet van onder meer A+O Metalektro is dat het belangrijk is dat hiermee scholing gestimuleerd wordt onder een doelgroep die daar zelf minder snel toe geneigd is.

De voornaamste doelgroepen die baat zouden kunnen hebben bij de verbreding van het levenlanglerenkrediet voor bbl- en 3^e leerwegopleidingen zijn, volgens alle stakeholders:

- Werkenden die zich willen *omscholen* en onvoldoende financiële middelen daarvoor hebben. De werkgever zal dit, aangezien het gaat om omscholing, veelal niet willen betalen;
- Werkzoekenden die zich willen om- of bijscholen.

Als derde doelgroep is specifiek de groep werkenden genoemd van bedrijven die niet zijn aangesloten bij een O&O fonds en/of niet binnen een tekortsector valt waardoor er geen aanvullende financiële middelen voor bij -of nascholing beschikbaar zijn.

6.2.2 Door stakeholders verwachte effecten van verbreding

De meningen over de verwachte effecten bij verbreding van het levenlanglerenkrediet voor de 'extra' deelname aan bbl- en 3^e leerwegopleidingen lopen uiteen. De helft van de stakeholders is positief gestemd en ziet het krediet als een goede stimulans voor de potentiële gebruikers om eventueel in combinatie met andere regelingen (o.a. het STAP-budget) scholing te gaan volgen. Zij zijn vooral ook positief omdat bbl- en 3^e leerwegopleidingen goed te combineren zijn met een baan. Wel vinden zij het lastig om uitspraken te doen over het aantal extra deelnemers die de verbreding voor bbl- en/of 3^e leerwegopleidingen zal opleveren. Maar het feit dat 20% in de enquête

aangeeft geïnteresseerd te zijn (zie 6.1.4), is voor hen tevens een bewijs dat het krediet zal worden gebruikt. Tegelijkertijd benadrukken zij dat het belangrijk is om aanvullende voorzieningen in te richten om de potentiële gebruikers te stimuleren gebruik te gaan maken van het levenlanglerenkrediet. Deze voorzieningen bespreken we aan het einde van deze subparagraaf.

De andere helft van de stakeholders verwacht geen of nauwelijks effect bij verbreding van het levenlanglerenkrediet naar bbl- en/of 3^e leerwegopleidingen onder de huidige voorwaarden. Zij hebben namelijk de volgende twijfels:

- 1) De mate waarin het levenlanglerenkrediet het juiste middel is om scholing onder de potentiële gebruikers te stimuleren.

Hiervoor grijpen stakeholders terug op wat zij eerder zeiden in reactie op de houding van deze doelgroep ten aanzien van lenen (zie 6.1.3). De beoogde potentiële gebruikers bij verbreding hebben veelal minder financiële middelen dan hogeropgeleiden en zijn daarom minder geneigd om geld te lenen. In aansluiting hierop geven onder meer het CNV, MBO Raad en DOORZAAM aan dat het enkel beschikbaar stellen van een krediet aan de doelgroep voor een bbl- en 3^e leerwegopleiding, het volgen van scholing niet gaat stimuleren. Veel gebruikers van het levenlanglerenkrediet komen het krediet waarschijnlijk pas tegen nadat ze besloten om scholing te gaan volgen en niet andersom, aldus het CNV. En juist de doelgroepen waarvoor een bbl- of 3^e leerweg interessant zou zijn, gaan niet uit zichzelf op zoek naar scholingsmogelijkheden.

- 2) De mate waarin kenmerken van de bbl- en 3^e leerwegopleidingen aansluiten bij de beoogde potentiële gebruikers.

De tweede categorie twijfels van sommige stakeholders gaat over het gebruik van het krediet voor een bbl- en 3e leerwegopleiding door de beoogde potentiële gebruikers. Voor een bbl-opleiding heeft een deelnemer een werkgever nodig, die de opleidingskosten in veel gevallen wel zal financieren. Althans dat zeiden drie stakeholders. Eén van deze stakeholders voegde daar wel aan toe dat de financiering van de werkgever in ieder geval geregeld is voor sectoren waar een tekort heerst. In sectoren waar geen tekort is, zou dat anders kunnen zijn.

Ten aanzien van het gebruik van 3e leerwegopleidingen zijn de twijfels iets minder groot. De opzet van modulair onderwijs is aantrekkelijk voor werkenden, alleen zijn de kosten relatief hoog. Gezien de lagere financiële draagkracht van de beoogde potentiële gebruikers, volgens stakeholders, is dat een obstakel om dit type opleiding te gaan volgen. Een enkeling voegt daaraan toe dat 3^e leerwegopleidingen relatief onbekend zijn waardoor dit type opleiding weinig zal worden gebruikt.

- 3) Besef onder de 20% die waarschijnlijk/zeker wel gebruik zou maken

Tot slot vragen deze stakeholders zich af in hoeverre de 20% die in de enquête aangeeft bij verbreding waarschijnlijk of zeker wel gebruik te gaan maken van het levenlanglerenkrediet (zie 6.1.4), zich realiseert dat zij voor een bbl-opleiding een werkgever nodig hebben en dat derde leerwegopleidingen relatief dure opleidingen zijn. Deze stakeholders verwachten dat het daadwerkelijke gebruik door dit besef in de praktijk lager zal uitpakken.

Overigens verwacht geen van de stakeholders dat de verbreding van het levenlanglerenkrediet zal leiden tot een verdringing van de bijdrage vanuit bedrijven of O&O fondsen. Eén van de meest genoemde argumenten is dat als werkgevers na-

of bijscholing voor hun personeel noodzakelijk vinden, zij dat voor hun werknemers zullen financieren. Bovendien hebben werkgevers of werknemers die via hun cao aangesloten zijn bij een O&O-fonds een zogenoemd 'trekkingsrecht' waarmee zij bijscholing (en soms ook omscholing) kunnen financieren. Gezien ook de huidige krapte op de arbeidsmarkt gaan werkgevers hun personeel niet 'dwingen' tot het aangaan van een lening voor scholing.

Zowel degenen die positief als negatief gestemd zijn over de verwachte effecten, zijn het er over eens dat de verbreding van het levenlanglerenkrediet naar de 3e leerwegopleidingen de meeste winst zal opleveren. Dit zeggen stakeholders om verschillende redenen. Allereerst omdat sommigen een toenemende vraag naar modulair onderwijs waarnemen (zie ook 6.2.1). Daarnaast omdat zij er vanuit gaan dat de meeste deelnemers de opleiding zullen willen combineren met de (huidige) baan. Het modulaire onderwijs en de kortere duur van de 3^e leerweg sluit daar beter bij aan. Als tegenargument voor de relatief hoge kosten van 3^e leerwegopleidingen, stellen zowel het FNV als de MBO Raad dat de kosten wellicht ook juist overzichtelijker kunnen zijn voor de potentiële gebruikers omdat zij met kleinere onderwijsseenheden werken.

Derde leerwegopleidingen zouden, volgens de stakeholders, dus vooral aantrekkelijk kunnen zijn voor werkenden. Bbl-opleidingen zijn mogelijk interessant voor werkzoekenden en werkenden die zich willen omscholen. Veel stakeholders verwachten dus dat werkgevers dit (deels) zullen financieren, zie ook eerder. Degenen waarvan de werkgever de bbl-opleiding niet financiert, zou baat kunnen hebben bij het levenlanglerenkrediet. Sommige stakeholders vragen zich af of dit vaak zal voorkomen. Anderen geven aan dat het levenlanglerenkrediet vooral interessant kan zijn voor mensen die terecht komen bij bedrijven die niet binnen een tekortsector vallen waarvoor extra financiële middelen beschikbaar zijn, geen O&O fonds hebben of kleine bedrijven met minder financiële middelen. Maar ook voor mensen die lange tijd in de bijstand hebben gezeten waardoor de werkgever wat huiveriger is om de opleidingskosten te financieren en (in eerste instantie) niet meer dan een stagecontract aanbiedt. Hetzelfde kan gelden voor bbl-ers die overstappen van een totaal andere sector (bijv. van de bouw naar de zorg) waardoor de werkgever in eerste instantie ook wat huiverig is.

Aanvullende voorzieningen

Dat het belangrijk is om de beoogde potentiële gebruikers van bbl- en 3^e leerwegopleidingen te stimuleren scholing te gaan volgen, daar zijn alle stakeholders het wel over eens. Zoals gezegd heeft de helft van de stakeholders twijfels bij de mate waarin het levenlanglerenkrediet onder de huidige voorwaarden en voorzieningen het juiste middel is om dit te stimuleren. Zij stellen daarom net als de 'positiever' gestemde stakeholders de volgende aanvullende voorzieningen die van belang zijn om het gebruik bij verbreding te stimuleren:

- 1) Laagdrempelig, lokaal en onafhankelijke begeleiding en scholingsadvies
De beoogde doelgroepen bij verbreding van het levenlanglerenkrediet moeten in tegenstelling tot de huidige doelgroepen van het krediet, gestimuleerd worden om scholing te gaan volgen. Zij moeten het nut van de scholing ofwel de investering in gaan zien en geholpen worden om eventuele negatieve leerervaringen te overbruggen. Om dit in te kunnen zien, moeten zij gecoacht worden door een goede en onafhankelijke begeleider. Daarnaast is het van belang dat zij de juiste scholing

kiezen die zowel bij hem/haar past als een goed arbeidsmarktperspectief biedt. Goed en onafhankelijk scholingsadvies kan hen hierbij helpen.

Daarnaast geven stakeholders aan dat we ons moeten beseffen dat de beoogde potentiële gebruikers veel minder snel zelf op zoek gaat naar scholingsmogelijkheden. Het is daarom van belang dat de begeleiding en het scholingsadvies laagdrempelig, lokaal en actief wordt aangeboden. Stakeholders geven verschillende suggesties voor plekken waar dit kan worden aangeboden zoals in ziekenhuizen, bibliotheken, UWV, sociale diensten, etc.

2) Afgestemde en gerichte informatie voor de beoogde doelgroepen
Stakeholders geven aan dat het belangrijk is alle informatie over het levenlanglerenkrediet goed af te stemmen op de beoogde doelgroepen. Hiervoor zijn verschillende suggesties gedaan:

- Maak het levenlanglerenkrediet kenbaar op relevante websites waar de potentiële gebruikers komen zoals kiesmbo.nl, stagemarkt.nl en leerbanen.nl;
- Breng werknemers van de gemeentelijke sociale diensten en UWV op de hoogte van de verbreding en de mogelijkheden van het levenlanglerenkrediet;
- Een website over het levenlanglerenkrediet waarbij in de terminologie zoveel rekening wordt gehouden met zowel het mbo als het onbekostigd onderwijs zodat het voor potentiële deelnemers duidelijk is waarvoor ze het levenlanglerenkrediet kunnen inzetten.

Specifiek is nog door verschillende stakeholders aangegeven dat het nodig is om informatie over de nog relatief onbekende derde leerwegopleidingen te verspreiden.

6.2.3 Door stakeholders verwachte kosten van verbreding

Over het algemeen zijn de stakeholders optimistisch gestemd over de verwachte kosten bij verbreding van het levenlanglerenkrediet. Voor een deel van de stakeholders komt die verwachting voort uit de inschatting dat verbreding maar tot een beperkt hoger gebruik van het levenlanglerenkrediet zal leiden, met een bijbehorende beperkte stijging van administratieve kosten en uitvoeringskosten. Een ander deel van de stakeholders voorziet weliswaar kosten, maar verwerpt de zorgen hierover. Zij vinden dat de baten die het eventuele gebruik gaat opleveren veel belangrijker zijn. Hierbij valt volgens hen te denken aan een versterkte arbeidsmarktpositie en/of een hoger salaris met bijbehorende hogere belastingafdrachten voor deelnemers. Zij vinden daarom dat het ministerie zich niet blind moet staren op de kosten. Verder vonden alle stakeholders het lastig om een inschatting te geven van de daadwerkelijk bedragen die nodig zijn bij verbreding.

Desondanks benoemen verschillende stakeholders wel dat verbreding kan leiden tot een hogere graad van oninbaarheid van vorderingen. De beperkte financiële draagkracht van de potentiële gebruikers wordt daarbij beschouwd als voornaamste risicofactor. Het mogelijke gevolg daarvan is dat een eventueel levenlanglerenkrediet zwaarder drukt op de financiën van gebruikers uit de verbredingsgroep. De stakeholders verwachten echter wel dat dit in hoge mate afhankelijk zal zijn van het onderwijs waartoe het levenlanglerenkrediet wordt aangewend. Indien dit onderwijs aansluit bij de vraag vanuit de arbeidsmarkt, dan betaalt het gebruik van het levenlanglerenkrediet zich naar verwachting van de stakeholders zonder meer terug. Het betreft zodoende ook een kostenpost die afgevangen kan worden, namelijk door middel van arbeidsmarktgerichte scholingsadvies (zie ook 6.2.2). De inrichting van een dergelijk scholingsadvies kan weliswaar gepaard gaan met aanvullende kosten,

maar zoals één stakeholder opwerpt, kan deze dienstverlening ook ten goede komen aan de volledige doelgroep van het levenlanglerenkrediet.

7 Conclusies

Dit hoofdstuk bevat de belangrijkste conclusies uit voorgaande hoofdstukken. Hiermee beantwoorden we tevens de onderzoeksvragen over gebruikers, niet-gebruikers en de verkenning van een mogelijke verbreding van de doelgroep van het levenlanglerenkrediet. Alleen onderzoeksvraag 18 over de vraag welke beargumenteerde keuze op basis van de onderzoeksresultaten over een mogelijke verbreding van het levenlanglerenkrediet naar bbl- en 3^e leerwegopleidingen te maken is, bespreken we in hoofdstuk 8.

7.1 Gebruik levenlanglerenkrediet

In deze paragraaf starten we met de conclusies ten aanzien van de achtergrondkenmerken (inclusief opleidings- en kredietkenmerken) van gebruikers. Daarna gaan we in op de bekendheid en motieven van gebruikers en tot slot hun ervaringen en verbeter suggesties.

Achtergrondkenmerken gebruikers

In het studiejaar 2017-2018 zijn aan 6.837 gebruikers in totaal 7.743 levenlanglerenkredieten verstrekt. De meeste kredieten zijn in september 2017, wat overeenkomt met de start van het studiejaar voor het hoger onderwijs, verstrekt. Het ging om 2.292 nieuwe toekenningen voor in totaal 2.277 gebruikers. Over het geslacht, de leeftijd en arbeidsmarktsituatie van deze gebruikers kunnen we het volgende concluderen:

- Ruim de helft van de gebruikers is vrouw (56%) en daarmee is het aandeel vrouwen iets hoger dan in de totale populatie bol-, hbo- en wo-studenten (51%);
- De meeste gebruikers zijn 30 jaar of ouder (69%);
- Ruim de helft (57%) heeft een betaalde baan, waarvan de meesten in deeltijd werken (70%).

De meeste gebruikers hebben, voor dat zij aan de studie met het levenlanglerenkrediet begonnen, als hoogste vooropleiding een mbo-opleiding op niveau 4 (33%) of een hbo bachelor (30%). Met het levenlanglerenkrediet volgen de meeste een hbo bachelor opleiding (57%). De studierichting voor de opleiding in het hoger onderwijs is veelal gedrag en maatschappij of economie. Dat het gebruik van het krediet voor een mbo-opleiding relatief laag is (4%) komt volgens geïnterviewde stakeholders doordat het krediet niet is in te zetten voor een mbo-opleiding in deeltijd. Dit valt ook te onderbouwen vanuit de analyse, want de deeltijdvariant is met 65% de populairste opleidingsvariant onder gebruikers van het levenlanglerenkrediet. Het gaat hierbij dus alleen om opleidingen in het hoger onderwijs. Verder valt op, dat het krediet grotendeels voor reguliere opleidingen is gebruikt en nauwelijks voor modulair onderwijs. Het lijkt er daarmee op dat werkenden, wel met name deeltijdwerkers, er op dit moment liever voor kiezen om hun baan met een volledige opleiding in deeltijd te combineren. Ook is er weinig gebruik gemaakt van opleidingen uit het niet-bekostigd onderwijs. Stakeholders geven aan dat dit komt door de relatief hoge opleidingskosten en doordat de informatie over het krediet potentiële gebruikers meer aanstuurt op het volgen van een opleiding in het bekostigd onderwijs.

In het studiejaar 2017-2018 is in totaal door alle gebruikers een bedrag van € 11.857.759, 29 geleend. Het gemiddelde maandelijkse leenbedrag ligt op € 238, 22.

Hierbij geldt: naarmate het opleidingsniveau hoger ligt, ligt ook het gemiddelde maandelijkse leenbedrag hoger. Daarnaast zijn ook de gemiddelde maandelijkse leenbedragen voor opleidingen in het niet-bekostigd onderwijs hoger dan in het bekostigd onderwijs. Het gemiddelde jaarlijkse leenbedrag per gebruiker bedraagt € 1.734,35. Bij iets minder dan de helft van de gebruikers overschrijdt het jaarlijkse leenbedrag het wettelijke college- of lesgeld. De gemiddelde duur van het krediet was in 2017-2018 7,86 maanden.

De bekendheid en motieven van gebruikers

De bekendheid met de inhoud (voorwaarden en overige regelgeving) van het levenlanglerenkrediet onder gebruikers is groot. Logischerwijs zien we dat huidige gebruikers beter op de hoogte zijn dan voormalige gebruikers. De informatie hebben zij veelal via de website van DUO of de rijksoverheid verkregen.

Voor bijna de helft (45%) van de gebruikers heeft het levenlanglerenkrediet ervoor gezorgd dat zij een opleiding zijn gaan volgen, die ze anders niet hadden gevolgd. Het voornaamste motief om de opleiding te gaan volgen, is persoonlijke ontwikkeling. Daarna volgt perspectief op een betere baan, een hoger salaris en omscholing. Een tekort aan financiële middelen is de voornaamste reden om voor het volgen van de opleiding gebruik te maken van het krediet. Daarnaast maakte slechts een kleine meerderheid gebruik van andere subsidie-instrumenten om scholing te volgen. In die zin zou het kunnen dat het krediet precies die groep met beperkte financiële middelen bedient die op geen enkele andere subsidie-instrument aanspraak maakt. Veelal gebruikten gebruikers het krediet voor de gehele opleidingsduur of zijn ze dat van plan te gaan doen.

Veel gebruikers weten nog niet of zij in de toekomst nogmaals van het krediet gebruik willen maken. Aangezien gebruikers nog bezig zijn met een (tweede) opleiding of deze net hebben afgerond kan dit deels komen doordat zij nu (nog) geen concrete studieplannen hebben.

Ervaringen en verbeteringsuggesties

De ervaringen van de meeste gebruikers met het levenlanglerenkrediet zijn over het algemeen positief. Dit geldt zowel voor de inhoud van de regeling, de uitvoering als voor de informatievoorziening over het levenlanglerenkrediet. Gebruikers zijn vooral positief over het feit dat er bij terugbetaling rekening wordt gehouden met hun draagkracht. In lijn hiermee zijn zij nog negatiefs over het terugbetalen met rente, die overigens nog steeds op 0% staat. Ook dit is niet verassend en sluit aan op het voornaamste motief voor het gebruik van het krediet namelijk beperkte eigen financiële middelen.

De verbeteringsuggesties die gebruikers geven ten aanzien van de voorwaarden van het levenlanglerenkrediet gaan over het zowel verhogen van de maximum leeftijd als het verlagen van de minimumleeftijd om in aanmerking te komen voor het levenlanglerenkrediet. Daarnaast zijn allerlei specifiek suggesties gedaan met betrekking tot de lening (geen rente, terugbetalingstermijn, etc.). Ten aanzien van de informatievoorziening pleiten gebruikers voor toegankelijker informatie op de website en voor meer communicatie over het levenlanglerenkrediet. De verbeteringsuggesties die gebruikers geven voor bij de uitvoering gaan over verkorting/vereenvoudiging van de aanvraagprocedure, flexibilisering van de uitbetaling en betere communicatie vanuit DUO. Op basis van de enquêteresultaten doen we verder nog de suggestie om meer

bekendheid te geven aan de mogelijkheid om het levenlanglerenkrediet voor een erkende opleiding bij het niet-bekostigd onderwijs in te zetten.

7.2 Niet-gebruik levenlanglerenkrediet

In totaal zijn er 3.066 huidige potentiële gebruikers ofwel studerenden (bol-, hbo- wo-studenten) en niet-studerenden die in aanmerking komen voor het levenlanglerenkrediet maar daar (nog) geen gebruik van maken, geënquêteerd.

De voornaamste conclusies over de motieven voor het niet gebruiken van het levenlanglerenkrediet zijn:

- Onbekendheid (47%) met het levenlanglerenkrediet is de voornaamste reden voor huidige potentiële gebruikers om het krediet niet te gebruiken. In totaal bleek een ruime meerderheid (71%) het levenlanglerenkrediet (zeer) slecht te kennen. De kleine groep die er wel van gehoord had, is via de website van DUO of de rijksoverheid bekend geraakt met het krediet;
- Voor niet-studerenden is het ontbreken van studieplannen de voornaamste reden om het levenlanglerenkrediet niet te gebruiken, gevolgd door onbekendheid met het levenlanglerenkrediet;
- De derde reden (18%) die huidige potentiële gebruikers noemen voor het niet gebruik is dat zij al gebruik maken van een ander subsidie-instrument. Het gaat dan meestal om een financiële tegemoetkoming voor scholing door individuele werkgevers;
- Andere financiële motieven hebben tevens voor 18% invloed op het niet-gebruik van het levenlanglerenkrediet. Het gaat dan voornamelijk om mensen die het financieel niet nodig hebben of die principieel geen studieschuld willen opbouwen;
- De voorwaarden van het levenlanglerenkrediet is met 7% nauwelijks een motief om het levenlanglerenkrediet niet te gebruiken. Ondanks dat respondenten in de enquête de voorwaarden van het levenlanglerenkrediet zijn voorgelegd, speelt onbekendheid met het krediet hierbij waarschijnlijk wel een rol;
- Verder kan de algehele houding ten aanzien van het lenen van financiële middelen nog een rol spelen bij het niet-gebruik. We zien namelijk dat de huidige potentiële gebruikers veel negatiever tegenover het lenen van financiële middelen staan dan huidige gebruikers. Dit geldt zowel voor het lenen in het algemeen als specifiek voor een opleiding.

De meeste huidige potentiële gebruikers overwegen niet om in de toekomst gebruik te gaan maken van het levenlanglerenkrediet. Degenen die het misschien of wel overwegen zouden een opleiding, net als de huidige gebruikers, volgen ten behoeve van hun persoonlijke ontwikkeling. Het krediet zouden zij hiervoor aanvragen omdat zij beperkte financiële middelen hebben en/of geen geld van anderen willen lenen. Tot slot geven zij een aantal verbeteringsuggesties die hen zouden stimuleren gebruik te maken van het krediet. De meest genoemde voorwaarden zijn financieel van aard (o.a. geen/lagere rente en hoger leenbedrag) of gaan over het afgeven van een baangarantie bij afronding van de opleiding.

7.3 Verkenning verbreding doelgroep levenlanglerenkrediet

In deze subparagraaf gaan we allereerst in op de waardering, behoefte en motieven voor een mogelijke verbreding van de doelgroep van het levenlanglerenkrediet naar bbl- en 3^e leerwegopleidingen. Het gaat hierbij om de mening van zowel huidige bbl- en 3^e leerwegstudenten als van huidige potentiële studenten die van plan zijn in de

toekomst een bbl- of 3^e leerwegopleiding te gaan volgen. Daarna bespreken we de visie op de verwachte effecten en kosten volgens geïnterviewde stakeholders.

Waardering, behoefte en motieven van toekomstige potentiële gebruikers

In totaal zijn 810 respondenten geënquêteerd waarvan 60% een bbl- of 3^e leerwegopleiding volgt en de rest heeft aangegeven in de toekomst van plan te zijn een bbl- of 3^e leerwegopleiding te gaan volgen. Deze laatste groep bestaat voornamelijk uit huidige bol-studenten van 30 jaar en ouder en niet-studerenden met een mbo-diploma van 30 jaar en ouder.

In het algemeen zijn de toekomstige potentiële gebruikers redelijk positief over de huidige voorwaarden waaronder het levenlanglerenkrediet momenteel wordt aangeboden. Alleen het aspect 'met rente terugbetalen' scoort relatief laag. In totaal zou 20% waarschijnlijk tot zeker wel het krediet bij verbreding van het levenlanglerenkrediet gebruiken. Binnen deze 20% gaat het voornamelijk om bol-studenten en niet-studerenden met een vmbo-, havo of vwo-diploma van 30 jaar en ouder. Daarnaast is er nog een groep van 35% die misschien gebruik zou maken van het verbrede levenlanglerenkrediet.

De motieven van toekomstige potentiële gebruikers om het verbrede levenlanglerenkrediet wel of niet te gebruiken zijn beide financieel van aard. De voornaamste reden om het verbrede levenlanglerenkrediet niet te gebruiken is dat zij geen studieschuld willen opbouwen of omdat zij voldoende financiële middelen hebben. Het motief 'geen verdere studieplannen' is minder vaak genoemd. Degenen die het verbrede levenlanglerenkrediet misschien of (zeker) wel zouden gebruiken, doen dit vanwege hun beperkte financiële middelen en omdat zij geen geld van andere willen lenen. De reden voor hen om een opleiding te willen volgen is, net als de potentiële huidige gebruikers, voor hun persoonlijke ontwikkeling of omdat zij beter willen worden in hun vak.

Visie van stakeholders op de verwachte effecten en kosten

Een verbreding van het levenlanglerenkrediet naar bbl- en 3^e leerwegopleidingen is vanuit gelijkwaardigheidsoverwegingen, volgens alle stakeholders, nodig. De huidige regeling sluit doelgroepen uit en dat vinden stakeholders niet kunnen. De overheid zou een inclusief levenlanglerenbeleid moeten voeren.

De visie van stakeholders over de verwachte effecten bij verbreding van het levenlanglerenkrediet voor een eventuele stimulans van deelname aan bbl- en 3^e leerwegopleidingen lopen uiteen. De helft is positief gestemd en ziet het krediet als een goede stimulans voor de beoogde potentiële gebruikers om eventueel in combinatie met andere regelingen scholing te gaan volgen. Uitspraken over het aantal extra deelnemers die de verbreding gaat opleveren, durven zij niet te doen. Wel dat er aanvullende voorzieningen nodig zijn om het gebruik onder de doelgroep te stimuleren. Deze aanvullende voorzieningen zijn (die overigens ook onderstreept door de minder positief gestemde stakeholders):

1. Laagdrempelige, lokale en onafhankelijke begeleiding en scholingsadvies;
2. Afgestemde en gerichte informatie voor de beoogde doelgroepen.

De andere helft is negatiever gestemd en verwacht dat het levenlanglerenkrediet weinig tot geen extra deelnemers voor bbl- en 3^e leerwegopleidingen gaat opleveren. Zij vinden het krediet niet het juiste middel om deze, over het algemeen minder financieel draagkrachtige, doelgroepen te stimuleren scholing te gaan volgen.

Daarnaast geloven zij niet dat iemand voor een bbl-opleiding het krediet gaat aanvragen omdat de werkgever dit in veel gevallen wel zal betalen. Ook van het gebruik van derde leerwegopleidingen verwachten zij, vanwege de relatief hogere opleidingskosten, weinig.

Ondanks de verschillende meningen zijn stakeholders het er wel over eens dat derde leerwegopleidingen de meeste potentie hebben bij verbreding van het levenlanglerenkrediet. Dit zeggen zij voornamelijk vanwege het modulaire onderwijs en de kortere duur van derde leerwegopleidingen. Dit zijn ideale condities voor deelnemers die naast de studie willen (blijven) werken. Het animo voor bbl-opleidingen schatten stakeholders lager in omdat zij verwacht dat werkgevers de opleidingskosten veelal zullen betalen. Voor de situaties waarin de werkgever dit niet wil of kan financieren zou het levenlanglerenkrediet wel uitkomst kunnen bieden, alleen vragen sommige zich af hoe vaak dit zal voorkomen. Overigens verwachten stakeholders niet dat het levenlanglerenkrediet zal leiden tot een verdringing van de bijdrage vanuit bedrijven of werkgevers. Zij gaan er vanuit dat werkgevers na- en bijscholing wel zullen financieren (eventueel vanuit een O&O fonds) en hun personeel niet zullen stimuleren om hiervoor een lening af te sluiten.

Ook over de verwachte kosten zijn stakeholders verdeeld. De ene groep stakeholders schat in dat er weinig kosten zullen zijn als gevolg van een beperkt gebruik. Andere stakeholders voorzien wel kosten, met name vanwege de aanvullende voorzieningen die zij voorstellen, maar zij vinden dat dit opweegt tegen de baten die deze voorzieningen zullen opleveren. Goede begeleiding en vooral scholingsadvies met oog voor de arbeidsmarktrelevantie zal op de lange termijn winst opleveren.

8 Slotbeschouwing

In dit laatste hoofdstuk gaan we in op de vraag welke beargumenteerde keuze op basis van de onderzoeksresultaten over een mogelijke verbreding van het levenlanglerenkrediet naar bbl- en 3^e leerwegopleidingen te maken is (onderzoeksvraag 18). De onderzoeksresultaten pleiten in beginsel voor een verbreding van het levenlanglerenkrediet naar bbl- en 3^e leerwegopleidingen. Wel is het van belang om aanvullende maatregelen te treffen om de beoogde potentiële gebruikers daadwerkelijk te bereiken en te stimuleren er gebruik van te maken.

De onderzoeksresultaten die tot de keuze voor een verbreding van het levenlanglerenkrediet naar bbl- en 3^e leerwegopleidingen hebben geleid, zijn:

- Het feit dat er animo (20% tot 55%) is voor de verbreding onder zowel studerende als niet-studerende. Ook blijkt dat financiële redenen vaker een reden zijn om het krediet niet te gebruiken dan het niet (verder) willen studeren. Er is dus mogelijk nog meer animo;
- Uit de enquêteresultaten blijkt dat het levenlanglerenkrediet onder huidige gebruikers voornamelijk is ingezet voor deeltijdopleidingen (65%, zie ook 4.3). Naar alle waarschijnlijkheid komt dat omdat de meeste gebruikers een baan hebben naast hun studie. Ook onder potentiële huidige gebruikers⁶⁶ en de toekomstige potentiële gebruikers is het aandeel dat werkt (veelal) naast de studie, hoog (75% om 86%). Nu kunnen de (werkende) potentiële gebruikers alleen een voltijdopleiding op mbo-niveau volgen. Studenten van een bbl- en 3^e leerwegopleiding hebben wel de ruimte om naast hun studie te werken. Sterker nog voor een bbl-opleiding is dat verplicht en ook voor sommige 3^e leerwegopleiding geldt deze verplichting. Bovenstaande wijst erop dat er naast de voltijdopleiding op mbo-niveau behoefte is aan een opleidingsvariant die aansluit bij een toekomstige doelgroep die wil (blijven) werken naast hun studie;
- De toekomstige potentiële gebruikers zijn redelijk positief over de inhoud ofwel voorwaarden waaronder zij gebruik kunnen maken van het levenlanglerenkrediet (zie ook 6.1.4);
- Ondanks dat de meeste stakeholders de kans op meer oninbare vorderingen groter achten onder de verbredingsdoelgroep vanwege de beperkte financiële draagkracht, valt dat wellicht nog wel mee. De arbeidsmarkt- en inkomenspositie van bbl-afgestudeerden is namelijk over het algemeen beter dan van bol-afgestudeerden. Dit blijkt uit onderzoek van ROA en Maastricht University⁶⁷ en ROA en CBS⁶⁸. Ook hebben 3^e leerwegstudenten over het algemeen meer de ruimte om naast de studie een (passende) baan te vinden dan voltijdstudenten. En zoals hierboven ook vermeld, geldt voor sommige 3^e leerwegopleidingen ook de eis dat zij een baan hebben die aansluit bij de opleiding. Gezien de betere arbeidsmarktpositie is de kans groter dat de beoogde doelgroepen na afronding van de opleiding in staat zijn om het krediet terug te betalen. Het is daarom nog maar de vraag of het aandeel oninbare vorderingen daadwerkelijk groter zal zijn;

⁶⁶ Een deel van hen heeft immers aangegeven van plan te zijn om in de toekomst een bbl- of 3^e leerwegopleiding te gaan volgen, zie ook 6.1.4.

⁶⁷ https://cris.maastrichtuniversity.nl/portal/files/36349332/ROA_F_2019_6_SIS.pdf

⁶⁸ <https://www.onderwijsincijfers.nl/kengetallen/mbo/aansluiting-mbo-arbeidsmarkt/mbo-arbeidsmarkt-arbeidsmarktpositie-roa>

- Alle stakeholders geven aan dat de verbreding vanuit gelijkwaardigheidsoverwegingen er moet komen. Iedereen verdient het om een stimulans te krijgen voor het volgen van scholing. Zoals gezegd kunnen werkenden die nu een studie op mbo-niveau willen volgen alleen een voltijdstudie volgen met het levenlanglerenkrediet. Omdat een voltijdstudie lastig te combineren is met een baan sluit het krediet in feite doelgroepen uit;
- Verder schatten stakeholders de kans op verdringingseffecten op nihil. Werkgevers zouden hun personeel niet stimuleren om een lening aan te gaan voor scholing ten behoeve van hun werk als zij dit zelf voor hun personeel kunnen financieren.

Wel maken zowel de enquêteresultaten als de stakeholdersinterviews duidelijk dat de beoogde potentiële gebruikers een beperkte financiële draagkracht en een grote aversie tegen lenen hebben. Het enkel aanbieden van het krediet op dezelfde wijze waarop dit nu gebeurt, is daarom onvoldoende om een hogere deelname aan bbl- en 3^e leerwegopleidingen te bereiken. Deze doelgroep moet overtuigd worden van de baten van hun financiële investering in scholing. Bovendien zijn deze doelgroepen minder snel geneigd om zelf op zoek te gaan naar scholingsmogelijkheden. Er zijn daarom aanvullende voorzieningen nodig om deze potentiële gebruikers te bereiken en vervolgens te stimuleren. Hierbij gaat om de volgende aanvullende voorzieningen:

1. Laagdrempelige, lokale en onafhankelijke begeleiding en scholingsadvies
Om de beoogde potentiële gebruikers te kunnen, stimuleren is het allereerst van belang om ze op een laagdrempelige manier te bereiken. Dit kan door op lokale plekken waar deze doelgroep al komt (bijv. UWV, sociale diensten en bibliotheken) begeleiding en scholingsadvies aan te bieden.

De begeleiding en ook het uiteindelijke advies moeten gericht zijn op het enthousiasmeren van potentiële gebruikers voor het volgen van scholing. Daarbij is het van belang dat het scholingsadvies niet alleen rekening houdt met de interesses van deze persoon maar ook met de arbeidsmarktrelevantie van de beoogde opleiding. Dit helpt de potentiële gebruikers om de waarde van zijn/haar financiële investering in te zien. Dit laatste is gezien hun aversie tegen lenen erg belangrijk.

Verder dienen de begeleiders en adviseurs niet alleen goed op de hoogte te zijn van het levenlanglerenkrediet maar ook van andere regelingen waar de doelgroep eventueel in combinatie aanspraak op kan maken. Naast het toekomstige STAP-budget ligt er ook een plan om bedrijven in de sectoren landbouw, horeca en recreatie tegemoet te komen in de loonkosten voor bbl-plekken⁶⁹. Uiteindelijk gaat het erom dat de beoogde potentiële gebruikers zich gaan scholen en dat zij het krediet uiteindelijk ook terug kunnen betalen.

2. Afgestemde en gerichte informatie voor de beoogde potentiële gebruikers
Daarnaast bleek uit zowel de stakeholdersinterviews als de enquêteresultaten onder gebruikers en huidige potentiële gebruikers dat de communicatie over het levenlanglerenkrediet beter kan. Het niet-gebruik onder huidige potentiële gebruikers is immers voornamelijk het gevolg van onbekendheid en huidige gebruikers geven meerdere verbeter suggesties voor de communicatie over het krediet. Stakeholders voegde daaraan toe dat het belangrijk is om te zorgen voor

⁶⁹ Ministerie van SZW en OCW, Kamerbrief 'Stimuleren leren en ontwikkelen bij individuen en bedrijven', 11 november 2019.

informatie die goed is afgestemd op de beoogde doelgroep. Hierbij gaat het enerzijds over de terminologie op de DUO website en anderzijds over de beschikbaarheid van deze informatie op plekken waar de beoogde doelgroep komt. Dit laatste gaat zowel over het aanbieden van de informatie op websites als op fysieke locaties waar de doelgroep komt.

Specifiek is er aandacht nodig voor de communicatie over het rentepercentage. Dit is namelijk het laagst gewaardeerde aspect van het krediet door zowel huidige potentiële gebruikers als toekomstige potentiële gebruikers. Voor beide doelgroepen zou dit een reden kunnen zijn om het krediet niet te gebruiken. Ondanks dat de rente momenteel op 0% staat. Goede communicatie hierover is dus belangrijk voor de toekomstige deelname. Tot slot ligt het huidige gebruik van het krediet voor niet-bekostigde opleidingen laag. Stakeholders gaven aan dat dit mogelijk een gevolg is van onduidelijkheid over het kunnen inzetten van het krediet voor het onbekostigd onderwijs. Aangezien bij verbreding de 3^e leerwegopleiding een opleidingsvorm is die alleen in het onbekostigd onderwijs wordt aangeboden, is het essentieel voor het gebruik om daar duidelijk over te communiceren. Bovendien gaven stakeholders aan dat de 3^e leerweg over het algemeen vrij onbekend is als opleidingsvorm.

Uiteraard brengt het instellen van bovenstaande voorzieningen extra kosten met zich mee. Het idee is wel om zoveel mogelijk aan te sluiten bij wat er al is aan begeleidingsvoorzieningen. Daarnaast geven de stakeholders aan dat als deze voorzieningen erop gericht zijn mensen voor te bereiden op de toekomst en/of te helpen aan een baan dit uiteindelijk de maatschappij naar verhouding meer oplevert.

Statische analyses van DUO-data over gebruikers

Ten behoeve van het onderzoek heeft DUO een drietal databestanden met gegevens van LLLK-gebruikers beschikbaar gesteld:

1. Inschrijvingen

Een uittreksel uit het Basisregister Onderwijs (BRON), waarin per geregistreerde deelname door een leerling of student aan een opleiding de desbetreffende opleidingskenmerken (periode van inschrijving, opleidingsnaam, crebo- of CROHO-code, opleidingsniveau, type onderwijs, en type bekostiging) geregistreerd staan. Voor het onderzoek naar het LLLK heeft DUO de registraties verstrekt van actieve deelnames door LLLK-gebruikers gedurende de periode van augustus 2017 tot oktober 2018.

2. Resultaat

Een uittreksel uit het diplomaregister van DUO, waarin per persoon geregistreerd staat welke diploma's zij hebben behaald. Daarbij staat geregistreerd op welk moment het diploma behaald is, op welk opleidingsniveau, en binnen het kader van welke opleiding. Dit uittreksel is eveneens beperkt tot de gebruikers van het LLLK binnen de periode van augustus 2017 tot en met oktober 2018.

3. Toekenningen

Een uittreksel uit het registratiebestand van aanvragen voor een LLLK, met per toekenning de persoonskenmerken (geslacht en leeftijd) van de gebruiker, evenals kredietkenmerken (periode van toekenning, maandelijks leenbedrag, status van toekenning) en opleidingskenmerken (onderwijsrubriek, onderwijscode, naam opleiding, en type onderwijs). Ook dit bestand is beperkt tot de periode van augustus 2017 tot en met oktober 2018.

Van de opleidingskenmerken die op basis van bovenstaande registratiebestanden van DUO nog ontbraken, heeft DUO ook een databestand beschikbaar gesteld waarin een aantal van deze kenmerken per ISAT/CROHO-code geregistreerd staan, welke wij aanduiden als het **ISAT-bestand**.

Bewerkingen

Op de DUO-data zijn verschillende bewerkingen uitgevoerd om foutieve registraties te corrigeren, ontbrekende data aan te vullen, en verdere data af te leiden. Deze bewerkingen zagen er chronologisch als volgt uit:

Inschrijvingen - bestand

1. Invoegen van Mbo-sector en -domein op basis van Crebo-codes

Aan de hand van de Crebo-codes is een koppeling gemaakt met het bestand 'Combinatie crebo en beroep' van DUO⁷⁰, van waaruit de bijbehorende Mbo-sectoren en -domeinen zijn geïmporteerd.

2. Invoegen van CROHO-onderdeel en -sub-onderdeel op basis van CROHO-codes

⁷⁰ Bron: https://duo.nl/open_onderwijsdata/databestanden/mbo/crebo/crebo-2.jsp

De in het bestand geregistreerde CROHO-codes zijn gebruikt om een koppeling te maken met het CROHO-register⁷¹, van waaruit de bijbehorende CROHO-onderdelen en sub-onderdelen zijn geïmporteerd.

3. Afleiden onderwijscode uit Crebo- en CROHO-codes

Ten behoeve van de latere samenvoeging met het 'toekenningen'-bestand, dat geen onderscheid maakt tussen Crebo- en CROHO-codes en dat deze codes als uniforme onderwijscodes presenteert, zijn in het 'inschrijving'-bestand de Crebo- en CROHO-codes eveneens samengevoegd tot een uniforme onderwijscode.

4. Samenvoegen opleidingen per persoon

In het 'inschrijvingen'-bestand kunnen meerdere inschrijvingen geregistreerd staan voor bijvoorbeeld een vierjarige opleiding – doorgaans één voor elk school- of studiejaar. Omwille van de eenvoud, en ter voorkoming van duplicatie bij de latere samenvoeging met het 'toekenningen'-bestand, zijn deze inschrijvingen waar mogelijk – bij dezelfde opleidingsnaam en onderwijscode – samengevoegd.

5. Imputeren opleidingstype voor inschrijvingen op Mbo-niveau

In het 'inschrijvingen'-bestand is geen opleidingstype toegekend aan inschrijvingen op Mbo-niveau. Aangezien Mbo-opleidingen altijd voltijd worden gevolgd, zijn al deze toekenningen het opleidingstype 'voltijd' toegekend.

Resultaat-bestand

1. Invoegen van Mbo-sector en -domein op basis van Crebo-codes

Gelijk aan dezelfde bewerking op het 'inschrijvingen'-bestand.

2. Invoegen van CROHO-onderdeel en –sub-onderdeel op basis van CROHO-codes

Gelijk aan dezelfde bewerking op het 'inschrijvingen'-bestand.

3. Afleiden onderwijscode uit Crebo- en CROHO-codes

Gelijk aan dezelfde bewerking op het 'inschrijvingen'-bestand.

Toekenningen-bestand

1. Corrigeren foutieve begindata

Aanvragen die voor aanvang van het LLLK zijn ingediend hebben in het registratiebestand de provisorische begindatum 01-01-2017 toegekend gekregen. Deze data zijn ten behoeve van de analyses verlengd naar de daadwerkelijk begindata, 01-07-2017 of 01-08-2017, afhankelijk of de desbetreffende toekenning een opleiding op Mbo-niveau betrof of een opleiding in het hoger onderwijs.

2. Verwijdering van toekenningen waarvan de einddatum voor de begindatum ligt

Het 'toekenningen'-bestand omvatte meerdere toekenningen waarvan de einddatum voor de begindatum lag, oftewel toekenningen die uiteindelijk nooit daadwerkelijk zijn toegekend. Deze toekenningen zijn uit het bestand verwijderd.

3. Verwijdering van toekenningen die zijn stopgezet

⁷¹ Bron: <https://duo.nl/zakelijk/hoger-onderwijs/studentenadministratie/opleidingsgegevens-in-croho/raadplegen-en-downloaden.jsp>

Gaandeweg zijn verschillende toekenningen ook stopgezet. Deze toekenningen zijn eveneens verwijderd uit het databestand.

4. Verwijdering van toekenningen die niet in het school-/studiejaar 2017-2018 vallen

De uitgevoerde analyses zijn beperkt tot het school-/studiejaar 2017-2018. Zodoende zijn alle toekenningen die niet overlapt met het school-/studiejaar 2017-2018 - de periode van 1 augustus 2017 tot en met 31 juli 2018 voor toekenningen op Mbo-niveau, en de periode 1 september 2017 tot en met 31 augustus 2018 voor toekenningen op HO/WO-niveau - verwijderd uit het bestand.

5. Verleggen einddata tot einde van het school-/studiejaar 2017-2018

Om tijdgebonden analyses strikt te beperken tot het school-/studiejaar 2017-2018 is ervoor gekozen om voor toekenningen met een einddatum na het school-/studiejaar 2017-2018 te verleggen naar het einde van dit school-/studiejaar.

6. Imputeren van onderwijscode op basis van gelijksoortige toekenningen

Niet alle toekenningen in het registratiebestand hebben een onderwijscode toegekend gekregen. Getracht is om deze te imputeren op basis van gelijksoortige toekenningen. Daartoe zijn de volgende bewerkingen uitgevoerd:

Selecteer alle personen (#ANONIENUMMER) waarvan de volgende predicaten allen waar zijn:

Is gekoppeld aan toekenningen zonder onderwijscode;

Is gekoppeld aan toekenningen waarvan de onderwijscode wel bekend is;

Alle gekoppelde toekenningen hebben betrekking op dezelfde opleiding(snaam);

Selecteer per persoon één toekenning met een geregistreeerde onderwijscode;

Imputeer per persoon de ontbrekende onderwijscodes op basis van de gevonden toekenning;

7. Middelen van leenbedrag per persoon

Personen met meerdere toekenningen kunnen per toekenning een ander leenbedrag hebben aangevraagd. Aangezien de uiteindelijke analyses naar de kredietkenmerken op persoonsniveau uitgevoerd zijn, is het leenbedrag voor alle toekenningen per persoon gelijkgesteld aan het gemiddelde leenbedrag over deze toekenningen. Daarmee wordt voorkomen dat bij de latere reductie tot persoonsniveau het leenbedrag van één toekenning als uitgangspunt wordt genomen.

8. Bepalen jaartotaal toekenningen voor het school-/studiejaar 2017/2018

Om per toekenning het bedrag te bepalen dat gedurende het hele jaar van 2017/2018 is geleend, is allereerst bepaald op hoeveel maanden van het school-/studiejaar 2017/2018 de toekenningen betrekking hadden. Deze duur – in aantal maanden – is vervolgens per toekenning met het bijbehorende leenbedrag vermenigvuldigd tot het totaalbedrag voor het desbetreffende jaar.

9. Bepalen of er meer dan het wettelijk les-/collegegeld is geleend

Het eerder berekende geleende jaartotaal is vergeleken met de wettelijk vastgestelde grenzen voor les- en collegegeld, met als doel om te bepalen of gebruikers meer geld geleend hebben dan het wettelijke les- of collegegeld. Voor toekenningen met betrekking tot voltijd of duaal hoger onderwijs is daarbij het bedrag € 2.006 aangehouden als grens, terwijl deze grens voor toekenningen met betrekking tot deeltijd hoger onderwijs is vastgesteld op het bedrag €1.185 (de ondergrens van het

wettelijk vastgestelde collegegeld voor deeltijd onderwijs)⁷². Aangezien de hoogte van het lesgeld in het Mbo afhankelijk is van de momenten waarop de opleiding wordt aangevangen en afgesloten⁷³, is voor toekenningen met betrekking tot een Mbo-opleiding een flexibele grens gehanteerd. Het uitgangspunt daarbij was dat de hoogte van het lesgeld na de eerste drie maanden van het schooljaar naar rato van het aantal resterende maanden wordt afgebouwd van €1.113 tot €0. Daarvan is vervolgens de teruggave afgetrokken dat gelijk is aan €94,75⁷⁴ ($€1.113 / 12$) vermenigvuldigd met het aantal maanden dat de opleiding vroegtijdig is afgerond, met uitzondering van de laatste drie van het schooljaar, in welk geval de teruggave €0 bedraagt.

Samenvoegingen

Samenvoeging van 'inschrijvingen'-bestand met 'toekenningen'-bestand tot hoofdbestand

Het uitgangspunt voor de koppeling van het 'inschrijvingen'-bestand en 'toekenningen'-bestand vormden de unieke geanonimiseerde persoonsnummers en de onderwijscodes. Indien daarop geen koppeling kon worden gemaakt, is ervoor gekozen om de data uit het 'toekenningen'-bestand te handhaven, en de resterende data uit het 'inschrijvingen'-bestand als onbekend aan te duiden.

Samenvoeging 'resultaat'-bestand met het hoofdbestand

Het hoofdbestand dat resulteerde uit de samenvoeging tussen het 'inschrijvingen'-bestand en het 'toekenningen'-bestand, is naderhand gekoppeld met het 'resultaat'-bestand. Daartoe is per unieke toekenning gekeken welke diploma als laatste voor de begindatum van de toekenning is geregistreerd voor de bijbehorende persoon, de gegevens waarvan vervolgens zijn toegevoegd aan het hoofdbestand ter indicatie van de vooropleiding. Ook is een aanvullende, tweede koppeling uitgevoerd tussen het hoofdbestand en het 'resultaat'-bestand op basis van de onderwijscodes, met als doel om te bepalen of de desbetreffende persoon met diens toekenning een diploma heeft behaald. Waar dit het geval was, is aan de toekenning een veld toegevoegd dat dit gegeven reflecteert.

Bewerkingen na samenvoegingen

1. Imputeren ontbrekende opleidingskenmerken

Aangezien niet elke toekenning gekoppeld kon worden aan een geregistreerde opleiding, omvatte het hoofdbestand een aantal toekenningen met onvolledige informatie omtrent de opleidingskenmerken. Om dit gat op te vullen is zodoende een koppeling gemaakt met het ISAT-bestand, van waaruit het precieze opleidingsniveau van toekenningen met betrekking tot hoger onderwijs is geïmporteerd. Het precieze type onderwijs, en met het onderscheid tussen voltijd en duaal onderwijs, kon op deze wijze echter niet worden bepaald, welke daarmee onbekend bleven.

2. Reduceren tot persoonsniveau

Met als doel om de analyses op persoonsniveau uit te voeren, is het hoofdbestand gereduceerd tot één toekenning per unieke gebruiker. Daartoe is het hoofdbestand achtereenvolgens gesorteerd op begindatum en opleidingsniveau, waarop vervolgens de eerst voorkomende toekenning per persoon is geselecteerd. Zodoende is per persoon de meest recente toekenning op het hoogst opleidingsniveau geselecteerd.

⁷² <https://web.archive.org/web/20190719085830/https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/hoger-onderwijs/vraag-en-antwoord/hoogte-van-het-collegegeld-hogeschool-universiteit>

⁷³ <https://duo.nl/particulier/lesgeld/uw-inschrijving-bij-school.jsp>

⁷⁴ <https://duo.nl/particulier/lesgeld/lesgeld-terugkrijgen.jsp>

Analyses

Op het bewerkte hoofdbestand dat resulteerde uit de samenvoeging van de DUO-databestanden en de bewerkingen hierop, zijn de feitelijke statistische analyses uitgevoerd. Deze bestonden hoofdzakelijk uit frequentietellingen en kruistabellen, waarvan in het laatste geval de afhankelijk variabele in de regel is uitgesplitst ten opzichte van leeftijd, geslacht, huidig opleidingsniveau, en waar relevant op het hoogste vooropleidingsniveau, het type instelling, en/of type onderwijs.

Statische analyses van de gebruikersenquête

Om een kwantitatief inzicht te vergaren in de ervaringen van gebruikers met het LLLK, heeft Panteia een enquête uitgezet onder deze groep personen. Ter selectie van de respondenten is daarbij gebruik gemaakt van het hoofdbestand dat resulteerde uit de analyses van de DUO-data.⁷⁵ Het uitgangspunt was aanvankelijk om per doelgroep, gedefinieerd aan de hand van leeftijd, type opleiding, en opleidingsniveau, een steekproef te trekken. Aangezien de omvang van het merendeel van de doelgroepen echter kleiner bleek dan gewenst, is uiteindelijk besloten om alle personen uit het bestand te benaderen, in totaal 6.873 personen.

De enquête is uitgezet in de periode van 31 augustus 2019 tot en met 6 oktober 2019, wat een responspercentage van 16% opleverde. Uitgesplitst naar leeftijd, type opleiding, en opleidingsniveau zag de verdeling eruit zoals omschreven in tabel B2.1.

Tabel B2.1: Vergelijking achtergrondkenmerken van benaderde gebruikers van het LLLK en respondenten.

Leeftijd	Type opleiding	Opleidingsniveau	Benaderde gebruikers		Respondenten	
			Aantal	%	Aantal	%
30 jaar of ouder	Deeltijd	HBO	1.527	22%	235	22%
		WO	635	9%	94	9%
		MBO	144	2%	21	2%
	Voltijd / Duaal	HBO	709	10%	124	12%
		WO	737	11%	110	10%
		MBO	108	2%	12	1%
	Onbekend	HBO	541	8%	86	8%
		WO	178	3%	22	2%
		Onbekend	29	0%	7	1%
Jonger dan 30 jaar	Deeltijd	HBO	1.067	16%	190	18%
		WO	306	4%	44	4%
	Voltijd / Duaal	HBO	112	2%	24	2%
		WO	253	4%	35	3%
	Onbekend	HBO	199	3%	31	3%
		WO	53	1%	8	1%
		Onbekend	10	0%	1	0%
Ongeacht leeftijd		AD	228	3%	23	2%
Totaal			6.837	100%	1.067	100%

Bij vergelijking van de achtergrondkenmerken van benaderde gebruikers van het LLLK, en de achtergrondkenmerken van de respondenten op de gebruikersenquête vallen geen noemenswaardige verschillen op. De verdeling van de doelgroepen is in beide groepen nagenoeg gelijk, met hier en daar een afwijking van 1-2%. Ook laat de

⁷⁵ Nadat Panteia de geanonimiseerde gegevens uit de DUO-data gekoppeld had aan diens enquêtesysteem, heeft het Ministerie van OCW, gebruikers van het LLLK uitgenodigd voor deelname aan de enquête, aan de hand van de door Panteia geselecteerde persoonsgegevens en geleverde inloggegevens.

data zien dat in elke doelgroep minstens 10% van de benaderde gebruikers is bereikt. De respons was daarbij het grootst onder Hbo'ers ouder dan 30 jaar, waarvan 18% van deeltijd studenten reageerden, en 21% van de voltijd/duaal studenten.

Koppeling met DUO- databestanden

Doordat de te benaderen gebruikers geïdentificeerd zijn op basis van het hoofdbestand dat resulteerde uit de statistische analyses op de DUO-data, kon dit '**gebruikers'-bestand** na afloop worden gekoppeld aan het enquêtebestand, met gedetailleerdere analyses tot gevolg.

Bewerkingen

Op de databestanden zijn beperkte bewerkingen uitgevoerd, hoofdzakelijk om data op een andere manier te kunnen presenteren, en om tekorten in de data aan te vullen.

1. Categoriseren van aantal werkuren per week

In de enquête zijn de respondenten gevraagd om het aantal uren op te geven dat zij wekelijks werken. Van dit aantal uren is een aanvullende gecategoriseerde variabele afgeleid.

2. Opvullen ontbrekende opleidingskenmerken

Omdat het niet mogelijk was om voor elke toekenning op basis van de DUO-data de opleidingskenmerken (ten aanzien van het opleidingsniveau en het type onderwijs) te bepalen, is er voor gekozen om de ontbrekende informatie uit te vragen bij de respondenten zelf, en deze zodoende alsnog in te vullen.

3. Afleiden doelgroep

Op basis van de leeftijd van de gebruiker, het type onderwijs, en het opleidingsniveau zijn de gebruikers onderverdeeld in 11 groepen, namelijk:

- Jonger dan 30 jaar, met opleiding op AD-niveau;
- Jonger dan 30 jaar, met voltijd of duale opleiding op Hbo-niveau;
- Jonger dan 30 jaar, met deeltijd opleiding op Hbo-niveau;
- Jonger dan 30 jaar, met voltijd of duale opleiding op Wo-niveau;
- 30 jaar of ouder, met deeltijd opleiding op Wo-niveau;
- 30 jaar of ouder, met opleiding op Mbo-niveau;
- Ouder dan 30 jaar, met opleiding op AD-niveau;
- Ouder dan 30 jaar, met voltijd of duale opleiding op Hbo-niveau;
- 30 jaar of ouder, met deeltijd opleiding op Hbo-niveau;
- 30 jaar of ouder, met voltijd of duale opleiding op Wo-niveau;
- 30 jaar of ouder, met deeltijd opleiding op Wo-niveau.

4. Bepalen weegfactor

Om de resultaten uit de enquête te kunnen generaliseren naar de gehele populatie van LLLK-gebruikers in het school-/studiejaar 2017-2018, is ervoor gekozen om alle respondenten een weegfactor toe te kennen. Deze weegfactor is afgeleid van een drietal variabelen uit het 'gebruikers'-bestand, namelijk de leeftijd (grofmazig uitgesplitst tussen 30-minners, en 30-plussers), het type onderwijs (voltijd, duaal, of deeltijd), en het opleidingsniveau (grofmazig uitgesplitst tussen Mbo, Ad, Hbo, en Wo). In de weegfactor is *geen* aanvullende factor opgenomen om de aantallen te kunnen ophogen naar de gehele populatie van LLLK-gebruikers; dat zou immers de indruk wekken dat alle gebruikers hebben gereageerd op de enquête terwijl dit niet het geval is.

Analyses

De analyses op het enquêtebestand kunnen grofweg in vijf categorieën ingedeeld worden: frequentietellingen, berekeningen van gemiddelden, analyses van multiple response uitkomsten, vijfpuntschaalberekeningen, en analyses van open antwoorden. Al deze categorieën analyse zijn in ieder geval uitgevoerd op globaal niveau, oftewel op de gehele respondentenpopulatie. Met uitzondering van de laatste categorie analyse, zijn alle categorieën analyse eveneens nader uitgesplitst op basis van geslacht, leeftijd, opleidingsniveau, type opleiding, doelgroep, sector (Crebo-sector en CROHO-onderdeel), en de vraag of men een huidig of voormalig gebruiker van het LLLK is. Waar relevant – dus met uitzondering van de uitsplitsingen van gemiddelden en vijfpuntschalen, en de analyses van open antwoorden – zijn alle analyses met in achtneming van de weegfactor uitgevoerd.

Statische analyses op enquête onder (toekomstige) potentiële gebruikers

De enquête onder (toekomstige) potentiële gebruikers van het LLLK - zowel de huidige doelgroep van het LLLK als de verbredingsdoelgroep - had tot doel om de interesse in het LLLK onder deze groep kwantitatief inzichtelijk te maken. Ter benadering van de respondenten heeft DUO een steekproef getrokken van in totaal 21.000 studerende niet-gebruikers, verdeeld over onderstaande doelgroepen. Vooraf heeft DUO aangegeven geen selectie te kunnen maken tussen 30-minners die geen recht meer hebben op studiefinanciering⁷⁶. Er zijn dus mogelijk respondenten onder de 30 jaar benaderd die niet aanmerking kwamen voor het levenlanglerenkrediet en daardoor na de selectievragen in de enquête eruit zijn gefilterd. De associate degree studenten hebben zij als één doelgroep beschouwd. Daarop aanvullend heeft Panteia de enquête eveneens uitgezet onder een Panelclix-panel á 1.000 respondenten, met als doel om ook niet-studerenden mee te nemen in de populatie van de enquête.

De enquête is uitgezet in de periode van 31 augustus 2019 tot en met 6 oktober 2019 onder de DUO-steekproef, wat een responspercentage van 13% opleverde. Uitgesplitst naar leeftijd, type opleiding, en opleidingsniveau, zoals geregistreerd in het systeem van DUO, zag de verdeling eruit zoals omschreven in tabel B3.1.

Tabel B3.1: Vergelijking van de door DUO geregistreerde achtergrondkenmerken van benaderde niet-gebruikers van het levenlanglerenkrediet uit de DUO-steekproef en respondenten

Leeftijd	Type opleiding	Opleidings-niveau	Steekproef		Respondenten	
			Aantal	%	Aantal	%
30 jaar of ouder	Voltijd / duaal	Mbo-bol	1.500	7%	244	9%
		Mbo-bbl	1.500	7%	216	8%
		Mbo-3e leerweg	750	4%	105	4%
	Deeltijd	Hbo	1.500	7%	256	9%
		Wo	1.500	7%	193	7%
		Wo	1.500	7%	329	12%
Jonger dan 30 jaar	Voltijd / duaal	Hbo	1.500	7%	326	12%
		Wo	1.500	7%	326	12%
		Wo	1.500	7%	326	12%
	Deeltijd	Hbo	1.500	7%	168	6%
		Wo	1.500	7%	164	6%
		Wo	750	4%	64	2%
Ongeacht leeftijd	Voltijd / duaal	Hbo	1.500	7%	119	4%
		Wo	1.500	7%	61	2%
		Wo	1.500	7%	61	2%
	Deeltijd	Hbo	1.500	7%	191	7%
		Wo	1.500	7%	174	6%
		Wo	1.500	7%	174	6%
		Totaal	21.000	100%	2.791	100%

Aangezien het onderwijsverloop van de respondenten zich sinds de trekking van de steekproef heeft voortgezet, is eveneens een uitsplitsing gemaakt naar hun actuele

⁷⁶ Dat heeft vooral te maken met EU studenten waarvoor veel voorwaarden gelden en die niet goed uit de levering te halen zijn. Deze groep zit er dus nog in. Wel hebben we gekeken of men SF daadwerkelijk ontvangt op peildatum (1/8/2019). Deze mensen hebben dus geen recht op LLLK.

onderwijsstatus, volgens de enquête. Het resultaat ziet er dan uit zoals omschreven in tabel B3.2.

Tabel B3.2: Vergelijking van geactualiseerde achtergrondkenmerken van benaderde niet-gebruikers van het levenlanglerenkrediet uit de DUO-steekproef en respondenten

Leeftijd	Type opleiding	Opleidings-niveau	Steekproef		Respondenten			
			Aantal	%	Aantal	%		
30 jaar of ouder	Voltijd / duaal	Mbo-bol	1.500	7%	148	5%		
		Mbo-bbl	1.500	7%	247	9%		
		Mbo-3e leerweg	750	4%	41	1%		
		Hbo	1.500	7%	152	5%		
		Wo	1.500	7%	149	5%		
	Deeltijd	Hbo	1.500	7%	319	11%		
		Wo	1.500	7%	334	12%		
		Jonger dan 30 jaar	Voltijd / duaal	Mbo-bol	1.500	7%	159	6%
				Mbo-bbl	1.500	7%	201	7%
				Mbo-3e leerweg	750	4%	25	1%
Hbo	1.500			7%	74	3%		
Wo	1.500			7%	73	3%		
Deeltijd	Hbo	1.500	7%	196	7%			
	Wo	1.500	7%	205	7%			
Ongeacht leeftijd	Studerend	Ad	1.500	7%	69	2%		
	Niet langer studerend		-	-	399	14%		
Totaal			21.000	100 %	2.791	100 %		

Een vergelijking tussen beide tabellen leert dat 14% van de respondenten sinds de steekproeftrekking diens studie heeft beëindigd. Deze verschuiving is vooral ten koste gegaan van de groep 30-plussers dat voltijd of duaal studeerde, evenals de groep Ad'ers. Dit kan het gevolg zijn van natuurlijk verloop – de steekproef is getrokken op 16 augustus 2019, nabij de overgang naar het nieuwe school- en studiejaar. Tegelijkertijd is er echter ook een groei te zien in de deelname aan een Bbl-opleiding, wat impliceert dat een groep respondenten zich eveneens heeft geheroriënteerd op de opleidingskeuze. Het algehele patroon verandert daarmee echter nauwelijks: deeltijd studenten in het hoger onderwijs vormen de grootste groepen, en de verbredingsdoelgroepen op Mbo-niveau omvatten nog steeds nabij 20% van de populatie.

Parallel aan de enquête onder niet-gebruikers zoals geselecteerd door DUO, is dezelfde enquête ook uitgezet onder niet-studerenden via Panelclix. Conform de afspraak met Panelclix, zijn zodoende 1.000 aanvullende respondenten geworven. Met inbegrip van de respondenten afkomstig uit de DUO-steekproef, en onderhavig de hieronder genoemde bewerkingen, ziet de uiteindelijke populatie er uiteindelijk uit zoals omschreven in tabel B3.3.

Tabel B3.3: Vergelijking geactualiseerde achtergrondkenmerken van respondenten van de enquête onder potentiële gebruikers van het levenlanglerenkrediet

			Respondenten		
Leeftijd	Type opleiding	Opleidings-niveau	Aantal	%	
30 jaar of ouder	Voltijd / duaal	Mbo-bol	149	4%	
		Mbo-bbl	248	7%	
		Mbo-3e leerweg	42	1%	
		Ad	70	2%	
		Hbo	152	4%	
		Wo	149	4%	
	Deeltijd	Hbo	322	9%	
		Wo	334	9%	
		Niet-studerend	Vmbo/Havo/Vwo	223	6%
			Mbo	444	12%
			Hbo	340	9%
			Wo	335	9%
Jonger dan 30 jaar	Voltijd / duaal	Mbo-bol	159	4%	
		Mbo-bbl	201	5%	
		Mbo-3e leerweg	25	1%	
		Ad	0	0%	
		Hbo	74	2%	
		Wo	73	2%	
	Deeltijd	Hbo	196	5%	
		Wo	205	5%	
		Totaal		3.741	100%

Met uitzondering van Ad'ers onder de 30 jaar heeft de enquête uiteindelijk alle doelgroepen van potentiële gebruikers van het levenlanglerenkrediet, inclusief de verbredingsgroepen, weten te bereiken. De verbredingsdoelgroepen omvatten gezamenlijk 18% van de populatie, waarbij Mbo-bbl'ers met een aandeel van 12% de grootste verbredingsgroepen vormen. Onder studerende en afgestudeerden op Hbo- en Wo-niveau zijn geen noemenswaardige verschillen op te merken; beide niveaus ontlopen elkaar nauwelijks qua aantallen, ongeacht type opleiding. Qua leeftijd valt op dat 30-plussers met een aandeel van 75% een aanzienlijke meerderheid in het bestand omvatten.

Bewerkingen voor de analyses

1. Verwijderen van alle respondenten ouder dan 55 jaar

Aangezien het LLLK alleen beschikbaar is voor personen die 55 jaar of jonger zijn, zijn alle respondenten die ouder dan 55 jaar zijn uit het bestand verwijderd.

2. Afleiden doelgroep

Op basis van de antwoorden op de enquêtevragen naar de opleidingsachtergrond van de respondenten, zijn de respondenten onderverdeeld in 20 groepen, namelijk:

- Studerend op Wo-niveau, in voltijd of duaal, 30 jaar of ouder;
- Studerend op Wo-niveau, in voltijd of duaal, jonger dan 30 jaar;
- Studerend op Wo-niveau, in deeltijd, 30 jaar of ouder;
- Studerend op Wo-niveau, in deeltijd, jonger dan 30 jaar;
- Niet-studerend met Wo-vooropleiding, ouder dan 30 jaar;

- Studerend op Hbo-niveau, in voltijd of duaal, 30 jaar of ouder;
- Studerend op Hbo-niveau, in voltijd of duaal, jonger dan 30 jaar;
- Studerend op Hbo-niveau, in deeltijd, 30 jaar of ouder;
- Studerend op Hbo-niveau, in deeltijd, jonger dan 30 jaar;
- Studerend op Ad-niveau, 30 jaar of ouder;
- Studerend op Ad-niveau, jonger dan 30 jaar;
- Niet-studerend met Hbo-vooropleiding, ouder dan 30 jaar;
- Studerend op Mbo-bol, 30 jaar of ouder;
- Studerend op Mbo-bol, jonger dan 30 jaar;
- Studerend op Mbo-bbl, 30 jaar of ouder;
- Studerend op Mbo-bbl, jonger dan 30 jaar;
- Studerend op Mbo-3^e-leerweg, 30 jaar of ouder;
- Studerend op Mbo-3^e-leerweg, jonger dan 30 jaar;
- Niet-studerend met Mbo-vooropleiding, ouder dan 30 jaar;
- Niet-studerend met Vmbo/Havo/Vwo-vooropleiding, ouder dan 30 jaar.

Afleiden doelgroep

Uiteindelijk bleek dat we een aantal respondenten niet in een van de bovenstaande doelgroepen konden indelen. Deze respondenten zijn verwijderd voor de verdere analyses.

Analyses

Net als bij de analyses op het enquêtebestand van de enquête onder gebruikers, zijn ook de analyses van dit bestand grofweg in te delen in vijf categorieën: frequentietellingen, berekeningen van gemiddelden, analyses van multiple response uitkomsten, vijfpuntschaalberekeningen, en analyses van open antwoorden. Ook in het geval van deze enquête zijn al deze analyses uitgevoerd op een globaal niveau, oftewel op de gehele respondentenpopulatie. Voor de eerste vier categorieën analyse zijn eveneens uitsplitsingen gemaakt naar geslacht, leeftijd, het hoogste vooropleidingsniveau, en of men momenteel al dan niet studeert, en afhankelijk daarvan het huidige opleidingsniveau, type opleiding, en de studierichting.

Bijlage 4 **Geraadpleegde bronnen**

Adviescommissie Flexibel hoger onderwijs voor werkenden (2014). Adviesrapport Flexibel hoger onderwijs voor volwassenen.

Berenschot (2011). Onderzoek naar de uitbreiding van de leenfaciliteit voor collegegeldkrediet.

Consortium 2B MBO (2017). Evaluatie wet 'Doelmatige Leerwegen'. Meting 2017.

ECBO (2019). Bedrijfsscholen voor mbo-opleidingen. Een eerste verkenning.

<https://mbo-today.nl/scholingsbudget-opnieuw-een-jaar-uitgesteld/>

<https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/84279NED/table?dl=283E2>

<https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/83540NED/table?dl=283C6>

<https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/83851NED/table?dl=283C3>

<https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/> (CBS Statline)

<https://wetten.overheid.nl/BWBR0011453/2019-02-01> (Wet studiefinanciering 2000)

<https://wetten.overheid.nl/BWBR0036261/2017-09-01> (Wet studievoorschot hoger onderwijs)

<https://www.canonberoepsonderwijs.nl/default.aspx?404>; <http://www.canonberoepsonderwijs.nl:80/De-derde-leerweg>

<https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2018/47/bijna-1-op-de-5-volwassenen-volgt-opleiding-of-cursus>

<https://www.duo.nl/particulier/levenlanglerenkrediet.jsp>

<https://www.dus-i.nl/subsidies/flexibel-beroepsonderwijs-derde-leerweg>

[https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2018/12/31/gratis-ontwikkeladvies-voor-45-plusser`](https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2018/12/31/gratis-ontwikkeladvies-voor-45-plusser)

<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2019/04/19/kamerbrief-over-tussenevaluatie-experimenten-en-flexibilisering-hbo>

<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/hoger-onderwijs/experimenten-om-deeltijdonderwijs-flexibeler-te-maken>

<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/leven-lang-leren/leren-tijdens-loopbaan>

<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/leven-lang-leren/nieuws/2016/11/11/associate-degree-krijgt-zelfstandige-status-in-hoger-onderwijs>

<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/leven-lang-leren/nieuws/2017/12/07/ontwikkeladvies-voor-2500-werkenden>

<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/leven-lang-leren/vraag-en-antwoord/wat-is-het-levenlanglerenkrediet>

<https://www.uitvoeringvanbeleidszw.nl/subsidies-en-regelingen/t/tijdelijke-subsidieregeling-ontwikkeladvies-voor-vijfenveertigplussers>

<https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/jaarlyks-1-7-miljard-naar-bedrijfskursussen~b58be114/>

<https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30012-90.html>

<https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30012-121.pdf>

Ministerie van OCW en MBO-Raad (2018). Bestuursakkoord OCW - MBO-Raad 2018-2022: Trots, vertrouwen en lef.

Ministerie van OCW (2015). Kamerbrief 'Voortgangsrapportage Leven Lang Leren 2015'

Ministerie van OCW (2019). Kamerbrief 'Tussenevaluatie experimenten deeltijd hoger onderwijs (experiment vraagfinanciering en experiment met leeruitkomsten)'

Ministerie van OCW (2019). Kamerbrief 'Voortgang Leven Lang Ontwikkelen oktober 2019'

Ministerie van SZW (2018). Kamerbrief 'Leven Lang Ontwikkelen'.

Ministerie van SZW (2019). Kamerbrief 'Stimuleren leren en ontwikkelen bij individuen en bedrijven'.

Ministerie van SZW (2019). Kamerbrief 'Voortgang individuele leerbudgetten en enkele onderwerpen rond flexibilisering aanbod'.

Panteia (2019). Belemmeringen voor deelname aan Leven Lang Ontwikkelen.

ResearchNed (2015). Uitbreiding studievoorschot naar nieuwe doelgroepen.

ResearchNed (2019). Tussenevaluatie experimenten vraagfinanciering en flexibilisering deeltijd en duaal hoger onderwijs.

ROA (2018). Levenslang leren en competentieontwikkeling.

SCP (2019). Grenzen aan een leven lang leren.

VVD, CDA, D66 en ChristenUnie (2017). Vertrouwen in de toekomst. Regeerakkoord 2017 - 2021.

Bijlage 5 Geïnterviewde stakeholders

Organisatie	Naam	Functie
HAN/TNO	Jos Sanders	Lector bij de HAN 'leren tijdens de loopbaan' en senior researcher bij TNO
A+O Metalektro	Melanie Lancel	Teammanager Ontwikkeling
VNO-NCW	Gertrud van Erp	Secretaris Onderwijs
FNV	Isabel Coenen	Beleidsadviseur Arbeidsmarkt & Onderwijs
Cinop/ECBO	Karien Coppens	Senior onderzoeker
NRTO	Marika Horikx en Brenda Kester	Beleidsmedewerkers
AWVN	Margreet Xavier	Senior beleidsadviseur (verantwoordelijk voor LLL)
DOORZAAM	Adriana Stel	Directrice
SBB	Renske Hamstra	Teamleider, regiomanager en Manager Regionaal Advies Onderwijs Arbeidsmarkt
MBO Raad	Henk Kuppens en Pierre Veelenturf	Beleidsadviseurs bij de afdeling Werkgeverszaken, bekostiging en bedrijfsvoering
ROC van Twente	Chantal Haarhuis	Teammanager van de afdeling voor 3 ^e leerwegopleidingen in de zorg
CNV	Willem Jelle Berg	bestuurslid

